

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Pedagogická fakulta

Katedra českého jazyka a literatury

Patrik Seidenglanz

3. ročník

Obor: ČJLma + PREVmi

**ZNAMY SOCIALISTICKÉHO REALISMU V DÍLE NIKOLAJE
NOSOVA**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Jana Sladová, Ph.D.

Olomouc 2023

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci zpracoval samostatně a použil jen prameny uvedené v seznamu použité literatury.

V Polici 13. 04. 2023

.....

Podpis

Poděkování

Na tomto místě bych především rád poděkoval paní Mgr. Janě Sladové, Ph.D. za příkladné vedení bakalářské práce, za její cenné rady a připomínky. Dále velké poděkování patří mé přítelkyni, rodině a přátelům – za podporu.

Anotace

Tato bakalářská práce se zabývá interpretacemi vybraných děl Nikolaje Nosova, které se soustředí na určení znaků socialistického realismu. Sovětský spisovatel Nikolaj Nosov je známý především jako autor literatury pro děti a mládež. Mezi jeho nejznámější knihy pro dětské čtenáře patří trilogie o Neználkovi, na kterou je tato práce zaměřena. Analýze jsou podrobovány jednotlivé autorské příběhy o Neználkovi a jeho přátelích (*Neználkovy příhody*, *Neználek ve Slunečním městě* a *Neználek na Měsíci*). Uplatnění socialistického realismu v knihách je vždy doloženo ukázkou s následnou interpretací. V teoretické části je zmíněn vnuk Nikolaje Nosova Igor, který pokračuje v dědečkově literárním odkazu.

Klíčová slova: světová literatura pro děti a mládež, socialistický realismus, Nikolaj Nosov, Neználek

Annotation

This bachelor thesis deals with the interpretations of selected works by Nikolai Nosov, which focus on the identification of the features of socialist realism. The Soviet writer Nikolai Nosov is best known as an author of literature for children and youth. Among his best-known books for children's readers is the Neználek trilogy, which is the focus of this thesis. The individual stories of the author about Neználek and his friends (*Neználkovi příhody*, *Neználek ve Slunečním městě* and *Neználek na Měsíci*) are analysed. The application of socialist realism in the books is always illustrated by a sample with subsequent interpretation. In the theoretical part, Nikolai Nosov's grandson Igor is mentioned, continuing his grandfather's literary legacy.

Keywords: world literature for children and youth, socialist realism, Nikolai Nosov, Neználek

Obsah

Úvod	6
1 Socialistický realismus.....	8
2 Ruská literatura pro děti a mládež.....	12
3 Biografie a bibliografie Nikolaje Nosova	15
4 Analýza a interpretace vybraných textů.....	22
4.1 Neznámkovy příhody	22
4.2 Neználek ve Slunečném městě	27
4.3 Neználek na Měsíci	43
4.4 Neználek v Kamenném městě a Neznámkův ostrov	75
Závěr.....	77
Seznam použité literatury	79
Přílohy	82

Úvod

Bakalářská práce se zabývá analýzou vybraných děl spisovatele Nikolaje Nosova se zaměřením na socialistický realismus. Autorské příběhy o Neználkovi, na které se tato práce soustředí, byly napsány v 50. letech 20. století. Nosovovy knihy pro dětské čtenáře jsou poznamenány dobovým schematismem. Navzdory těmto skutečnostem se s novými překlady trilogie o Neználkovi do češtiny setkáváme i po roce 1989.

Cílem bakalářské práce je vyhledat a interpretovat v textu uplatněný socialistický realismus. Díky užití tohoto uměleckého směru v knihách o Neználkovi se jejich vyznění dostává do rovin, které jsme v práci odhalili. Bakalářská práce se také soustředila na literární dílo vnuka Nikolaje Nosova Igora, který je koncepcí svých děl pokračovatelem příběhů o Neználkovi.

Celý text práce je rozdělen do dvou hlavních částí. První, teoretická, slouží jako vhled do problematiky interpretací v praktické části. Nejdříve se práce zabývá socialistickým realismem jako uměleckým směrem, okolnostmi jeho vzniku, hlavními znaky a nejvýznamnějšími představiteli. Následuje pasáž stručně zaznamenávající důležité milníky v historii ruské literatury pro děti a mládež. Poté se věnujeme biografii a bibliografii Nikolaje Nosova. Významné je také zmínění informací o překladech a ilustracích Neználkovy trilogie. Teoretická část práce je poté zakončena stručným životopisem autora vnuka Igora Nosova.

V praktické části bakalářské práce se zabýváme analýzami jednotlivých knih o Neználkovi (*Neználkovy příhody*, *Neználek ve Slunečném městě* a *Neználek na Měsíci*). Autorské příběhy jsou řazeny chronologicky tak, jak byly vydávány. V závěru praktické části je ve stručnosti pojednáno o knihách *Neználek v Kamenném městě* a *Neználkův ostrov*, které napsal Igor Nosov.

Práce ve své praktické části obsahuje tvrzení o socialistickém realismu, která jsou opřena o ukázky vyňaté ze zdrojů primární literatury. Celý text shrnuje poznatky, které jsou načerpány ze sekundární literatury řádně ocitované a uvedené v seznamu použité literatury na konci bakalářské práce. Nedostatečné zpracování biografie a bibliografie Nikolaje Nosova v české odborné literatuře nás vedlo k čerpání z ruských knižních i internetových zdrojů. V bakalářské práci tak bylo nutné přepisovat originální názvy děl a jiných reálií z azbuky do latinky. V případě autorových citátů a dosud nepřeložených literárních děl do češtiny bylo použito

volného překladu z ruštiny. V kapitole socialistický realismus sehrávají důležitou roli vysvětlující poznámky, které se týkají některých představitelů sovětské literatury a politiky.

1 Socialistický realismus

Socialistický realismus se jako literární směr objevuje poprvé na přelomu 19. a 20. století v Rusku. Předpokladem pro vytvoření tohoto nového proudu literatury bylo přenesení centra světového revolučního hnutí do Ruska na předělu 19. a 20. století a splynutí socialistického hnutí s hnutím dělnictva. Literatura se přetransformovala pro nové adresáty umění – dělnickou třídu – a změnilo se také pojetí hlavního hrdiny knih. Objevovaly se v nich motivy boje proletariátu za nezávislost a symbol celkového růstu socialistické uvědomělosti mezi pracujícími. Socialistický realismus ve svém pojetí navazuje na ruský realismus 19. století, ať už na poli literatury (Turgeněv, Tolstoj), malířství (Repin), hudby (Glinka, Musorgskij) či architektury (Kazakov, Baženov).¹

Revoluční snahy na konci 19. století tak daly vzniknout socialistickému realismu, který se stal závazným uměním v SSSR, jež muselo být v souladu s komunistickou stranou Sovětského svazu.² Označení socialistický realismus poprvé použil spisovatel Ivan Michajlovič Gronskej³ na sjezdu moskevských spisovatelů v roce 1932. O dva roky později v srpnu 1934 byl socialistický realismus na I. Všesvazovém sjezdu moskevských spisovatelů v projevech předních sovětských spisovatelů uznán jako umělecká tvorba vycházející z chápání komunistické kultury Vladimira Iljiče Lenina.⁴

Pro pochopení podstaty socialistického realismu použijme jeho definici od sovětského politika, filosofa a spisovatele Nikolaje Bucharina⁵: „*Socialistický realismus je metoda básnické tvorby a styl socialistické poezie zobrazující skutečný svět a svět lidských citů, styl odlišující se od buržoazního realismu obsahem objektů básnického vyjádření i svými stylovými vlastnostmi.*“⁶ Z uvedeného Bucharinova pojetí socialistického realismu je patrné, že jeho základním požadavkem je pravdivé zobrazení skutečnosti a věrnost vůči ní. Sovětský

¹ BOREV, Jurij Borisovič. *Základní estetické kategorie*. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1963, s. 445 – 469.

² METČENKO, Aleksej Ivanovič a Sergej Mitrofanovič PETROV, ed. *Istorija ruskaj sovetskaj literatury: 40-70 gody*. Moskva: Prosveščeniye, 1980, s. 134.

³ Ivan Michajlovič Gronskej (30. 11. 1894 – 15. 8. 1985) byl sovětský politik, novinář a literární kritik. Spolu s M. Gorkým se podílel na vzniku literárního institutu. Gronskej byl předsedou organizačního výboru pro I. sjezd sovětských spisovatelů v roce 1932. O šest let později byl zatčen v rámci politických čistek, později byl rehabilitován.

⁴ MOJŽÍŠOVÁ, Radka. *Socialistický realismus v československém filmu 50. let 20. století*. Vysoká škola ekonomická v Praze, 2013.

⁵ Nikolaj Ivanovič Bucharin (9. 10. 1888 – 15. 3. 1938) byl sovětský politik, žurnalista, filosof a spisovatel a propagátor Nové ekonomické politiky. Po Leninově smrti usiloval o post generálního tajemníka KSSS. Stalinovi poté pomohl vyhnat Lva Trockého ze země. Bucharin se roku 1938 stal obětí Stalinovy Velké čistky.

⁶ VÁCLAVEK, Bedřich, VESELÝ, Jan, ed. a VLAŠÍN, Štěpán, ed. *Ruská revoluce a literatura*. Praha: Lidové nakladatelství, 1980, s. 51.

politik, filosof a spisovatel Anatolij Lunačarskij⁷ uvedl ke vztahu socialistického realismu a skutečnosti následující: „*Nevzdalujeme se a neodpoutáváme se od skutečnosti. Uznáváme skutečnost za arénu své činnosti, za svůj materiál, za svůj úkol.*“⁸ Pro tento literární směr je dále příznačný pohled na fakta o společnosti globálně. Socialistický realismus nikdy nezobrazuje skutečnosti izolovaně, ale na realitu nahlíží ze všech úhlů. Vždy zohledňuje všechny souvislosti – tímto postojem se tento literární směr liší od klasického realismu 19. století. Socialistický realista zobrazuje nejen věci a lidi, ale i vztahy a pohyb mezi nimi. Klade velký důraz na každodennost ve svých tématech. Konkrétnost svého vyprávění dopňuje motivem abstrakce, která vychází ze zkušenosti. Velmi příznačný rys pro tento umělecký směr spatřujeme v celkovém optimistickém vyznění děl socialistického realismu, která v sobě uchovávají myšlenku lepší budoucnosti.⁹

Dalším znakem socialistického realismu je myšlenka zobrazování lidu nejenom jako tvůrce dějin, ale i jako pána svého osudu. Důraz je kladen na prostého člověka a vykreslení jeho charakteru. Podle Jurije Boreva je v tomto literárním směru velkou měrou používán motiv práce, neboť právě pracující člověk odhaluje společnosti svůj charakter. Práce je tak podle socialistického realisty prostředek pro možnost zobrazení člověka v mnohotvárnosti jeho vztahů ke skutečnosti.¹⁰

Významným požadavkem socialistického realismu byla masová srozumitelnost. Velký důraz kladl tento směr na morální povznesení a na využitelnost literatury k propagandě. Andrej Alexandrovič Ždanov¹¹ na závěr svého projevu na I. Všesvazovém sjezdu sovětských spisovatelů v tomto ohledu umělce přímo vyzval: „*Vytvořte veliká mistrovská díla velikého ideového a uměleckého obsahu. Bud'te na předních pozicích bojovníků za beztrždní, socialistickou společnost. Bud'te nejaktivnějšími organizátory přetváření vědomí lidí v duchu socialismu.*“¹²

⁷ Anatolij Vasiljevič Lunačarskij (23. 11. 1875 – 26. 12. 1933) – byl ruský marxistický revolucionář a filozof, sovětský politik a novinář. Po říjnové revoluci se Lunačarskij stal lidovým komisařem pro vzdělávání. Z jeho postu byla zlepšena gramotnost lidu.

⁸ VÁCLAVEK, Bedřich, VESELÝ, Jan, ed. a VLAŠÍN, Štěpán, ed. *Ruská revoluce a literatura*. Praha: Lidové nakladatelství, 1980, s. 51.

⁹ Tamtéž (s. 50 – 58).

¹⁰ BOREV, Jurij Borisovič. *Základní estetické kategorie*. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1963, s. 445 – 469.

¹¹ Andrej Alexandrovič Ždanov (26. 2. 1896 – 31. 8. 1948) – byl sovětský komunistický politik a ideolog. Během Velké Stalinovy čistky se stal jejím hlavním organizátorem. Roku 1946 byl Stalinem pověřen řízením sovětské kulturní politiky. Byl odpovědný za pronásledování nezávislých umělců.

¹² MOJŽÍŠOVÁ, Radka. *Socialistický realismus v československém filmu 50. let 20. století*. Vysoká škola ekonomická v Praze, 2013.

Mezi nejznámější spisovatele tvořící v duchu socialistického realismu v Sovětském svazu patřili: Konstantin Michajlovič Simonov, Jurij Vasiljevič Bondarev, Nikolaj Alexejevič Ostrovskij, Leonid Maximovič Leonov, Michail Alexandrovič Šolochov...¹³

Odstavce výše nás informují o socialistickém realismu jako uměleckém směru prostřednictvím odborné literatury napsané před rokem 1989. Postrádají tedy v sobě kritický pohled na epochu komunismu, jehož moc byla socialisticky orientovanými knihami prohlubována. Následující odstavce reflektují základní znaky tohoto směru, a to prostřednictvím literatury vydané po roce 1989.

Socialistický realismus byl nástrojem ideologie a jediným prosazovaným uměleckým směrem. Díky němu mohla komunistická strana lidem podsouvat své propagandistické myšlenky, a tak se kompletně změnilo literární pojetí knih. Pavel Janoušek jednostranné zaměření socialisticky orientované literatury popisuje takto: „*Centrem budovatelské optiky byl komplex ideologických mýtů.*”¹⁴ Jednotlivé opěrné body tehdejší komunistické agitace, na nichž byly knihy tohoto žánru vystaveny, jsou Pavlem Janouškem označovány jako „mýty”. V knihách dvacátého století se čtenáři běžně setkávali s mýtem kolektivity či s mýtem mládí, jenž vyzdvihoval ty, kteří nezažili politiku minulého režimu. Velký důraz kladla propaganda na mýtus „šťastného věku” a obecně na zobrazování víry v lepší budoucnost, která se měla nést v duchu zákonitého vítězství komunismu. Všechny tyto povinné složky literárních děl v souladu se socialistickým realismem doplňovala všudypřítomná snaha autorů zobrazit neomylnost komunistické strany a podat obraz velikosti vůdců proletariátu – Stalina a Lenina.¹⁵

Nejvýraznějším motivem byla oslava práce, která se odpoutala z dosavadní nutnosti a začala být chápána jako radostné naplnění lidského údělu. Lidovost jednajících postav byla rovněž důležitým propagandistickým nástrojem, což se projevuje především v jazykové rovině děl. Kolektiv nově smýšlejících družstevních rolníků používajících odborné názvosloví a hantýrku z oblasti pěstitelství je vhodně zvolený motiv pro socialisticko-realistický román. Stroje se měnily v takto laděných dílech v symboly komunistické moci. Pavel Janoušek považuje jako nositele socialistické mytologie především traktor: „*Traktor byl pojímán jako tank práce a míru, jako zbraň nového řádu; symbolizoval sepětí venkova s městem, znamenal*

¹³ METČENKO, Aleksej Ivanovič a Sergej Mitrofanovič PETROV, ed. *Istorija ruskovj sovetskovj literatury: 40-70 gody*. Moskva: Prosveščeniye, 1980, s. 134.

¹⁴ JANOUŠEK, Pavel et al. *Přehledné dějiny české literatury 1945-1989*. Praha: Academia, 2012, s. 138 .

¹⁵ Tamtéž (s. 137 – 148).

příchod budoucnosti na vesnici, rušil převahu tělesné síly nad duševní a tím i zrovnoprávňoval ženu s mužem.”¹⁶

Aby byly naplněny všechny „mýty“, které socialistický realismus svým čtenářům předkládal, bylo nutné provést proměnu hlavního hrdiny knihy, schematizovat jej. Jednající postavy byly zbaveny hlubší psychologie a jejich myšlení a činy odpovídaly vizím komunistické ideologie. Velmi jednoznačně bylo vymezeno dobro a zlo. Kladní hrdinové knih byli pojímáni jako ochránci rodícího se socialismu a jejich častou snahou bylo získat na svou stranu dosud váhající. Záporně vnímané postavy byly vykresleny jako stoupenci západních kapitalistických myšlenek a také jako sabotéři kolektivní práce. Pro komunistickou propagandu nejdůležitější románový hrdina byl zprvu nenakloněný myšlence socialismu. Postupem času se však díky svému okolí rozhodne přijmout tuto ideologii za svou.¹⁷

V odborné literatuře, jež pojednává o dějinách literatury dvacátého století, vydané po roce 1989, se již setkáváme s kritickým pohledem na socialistický realismus. Na jednotlivé znaky tohoto uměleckého směru nyní nahlížíme z jiného úhlu pohledu. Pavel Janoušek je označuje jako mýty, které nemohou být naplněny.¹⁸ Z odborných prací napsaných po roce 1989 je evidentní, že komunističtí politici zneužili literaturu pro podsouvání svých vizí a myšlenek váhajícím lidem, k čemuž jim sloužil právě socialistický realismus. S takto formulovanými názory na tento umělecký směr se ve starší odborné literatuře neseznamujeme.

¹⁶ JANOUŠEK, Pavel et al. *Přehledné dějiny české literatury 1945-1989*. Praha: Academia, 2012, s. 142.

¹⁷ Tamtéž (s. 137 – 148).

¹⁸ Tamtéž (s. 137 – 148).

2 Ruská literatura pro děti a mládež

Východoslovanské literatury zaujímají zvláštní postavení ve smyslu zatížení jinými než estetickými funkcemi. Velkou měrou byla rozvíjena výchovná a poznávací stránka textu. Na oslabení funkce estetické se rovněž projeví cenzura a malá rozvinutost vědy a filozofie v 18. a 19. století a také sovětské pojetí literatury ve 20. století.¹⁹

Cílená péče o děti, o jejich četbu a didaktiku se poprvé objevuje u prvních Romanovců. Konkrétnějších rysů poté nabývá v období klasicismu a osvícenství. Za Kyjevské Rusi vznikaly první dětské slabikáře, azbukovníky a tzv. zábavní listiny (potěšnyje listy). Významným intencionálním dílem literatury pro děti a mládež, která fakticky ještě neexistovala, je středověký exemplar²⁰ didaktického rázu *Poučení Vladimira Monomacha dětem* (1117). Neintencionální literaturou pro děti a mládež z období středověku se potom stávají především legendy (*Vyprávění o Frolově Skobejevovi*, *Život Alexandra Něvského*), pověsti, cestopisy (*Putování igumena Daniila do Palestiny*) a velmi oblíbené vojenské povídky, k nimž patří *Slovo o pluku Igorově*. Texty byly jazykově a stylisticky upravovány pro potřeby literatury pro děti a mládež.²¹

Specifické postavení má v ruské a východoslovanské literatuře vůbec folklor a jeho žánry, mezi nimiž nejrozvinutějším je pohádka (skazka). V dávných dobách byly skazky předávány ústní lidovou slovesností, později dostaly podobu písemnou. Na slavnou ruskou pohádkářskou tradici navazuje ve svém díle Alexej Nikolajevič Afanasjev (1826 – 1871). Mezi další frekventované žánry ruského folkloru patří ukolébavky, rozpočítadla, rčení, pořekadla a tzv. hravé refrény. V době vrcholného středověku byly také velmi oblíbené adaptace starozákonních knih, zejm. Pentateuchu, a to do podoby novelistických pohádek (*Píseň písni, Sulamit, Genesis a Exodus či čtveroevangelium*).²²

Didaktická literatura dětem přímo určená se poprvé objevuje v období ruského osvícenství, kdy má již svébytné postavení. V tomto smyslu zmiňme příznačné dílo Andreje Bolotova (*Dětská filozofie aneb mravoučné hovory mezi jednou paní a jejími dětmi*, 1776). Po vzoru francouzských encyklopedistů píší na počátku 19. století ruští autoři encyklopedie

¹⁹ DOROVSKÝ, Ivan, ed. et al. *Slovník autorů literatury pro děti a mládež. I., Zahraniční spisovatelé*. Praha: Libri, 2007, s. 116 – 124.

²⁰ Vyprávění mnoha žánrů používaná středověkými kazateli jako názorné ilustrace jejich kázání.

²¹ DOROVSKÝ, Ivan, ed. et al. *Slovník autorů literatury pro děti a mládež. I., Zahraniční spisovatelé*. Praha: Libri, 2007, s. 116 – 124.

²² Tamtéž.

zaměřené na dětského čtenáře. Výrazný přínos ve vzdělávání dětí je přisuzován také M. V. Lomonosovovi (1711 – 1765) a jeho *Ruské gramaticke* (1755).²³

19. století je již obdobím velkých autorů tohoto žánru. Pro podání satirického obrazu společnosti použil ve svých bajkách I. A. Krylov prvky dětské literatury. V našem výčtu autorů nesmíme opomenout neintencionální i intencionální přínos A. S. Puškina (*Kapitánská dcerka, Ruslan a Ludmila*) a M. J. Lermontova, významné jsou také *Večery na dědince poblíž Dikaňky* N. V. Gogola. Folklorem ovlivněný básník N. A. Někrasov je autorem básnické skladby *Kdo žije šťastně na Rusi*, která se rovněž stává neintencionální knihou literatury pro děti a mládež. Silně autobiografický charakter má rané dílo L. N. Tolstého (*Dětství, Chlapectví, Jinošství*), které svým tématem také řadíme do tohoto žánru.²⁴

Významné období v historii ruské literatury pro děti a mládež spatřujeme v ruské moderně. Jedná se o svébytná díla, především romány a dramata, která navazují na evropskou středověkou tradici. Často se do nich promítá žánrová varianta science-fiction. V rámci ruské moderny pronikají do Ruska také díla britská a americká (W. Scott, E. A. Poe, H. Melville...). Mají tak zásadní vliv na utváření dobrodružné literatury pro děti a mládež.²⁵

Novou podobu ruská literatura nabývá v sovětské éře, která je ve svých počátcích velmi bouřlivá, žádající změnu. V 10. – 30. letech 20. století začíná působit celá řada významných autorů literatury pro děti a mládež (M. M. Prišvin, S. Maršak, J. Oleša, K. Čukovskij, A. N. Tolstoj, A. Gajdar,...), kteří však psali díla vesměs triviální, výchovná v duchu ctění kultů a také tematicky plytká. V souvislosti s Velkou vlasteneckou válkou je poté ve středu zájmu dobrodružný příběh pojednávající o partyzánech či o hrdinství vojáků.²⁶

Jako jeden ze zakladatelů ruské literatury pro děti a mládež v duchu socialistického realismu je považován Arkadij Gajdar (1904 – 1941). Spisovatel se narodil ve městě Azramas do učitelské rodiny. Život zasvětil službě Rudé armádě, a to jak v občanské válce, tak i ve druhé světové válce, kde jako kulometčík padl. Mezi jeho nejslavnější díla patří prózy *Škola* (1930), *Vzdálené země* (1932), *Válečné tajemství* (1933), *Čuk a Gek* (1935) a trilogie o

²³ DOROVSKÝ, Ivan, ed. et al. *Slovník autorů literatury pro děti a mládež. I., Zahraniční spisovatelé*. Praha: Libri, 2007, s. 116 – 124.

²⁴ Tamtéž.

²⁵ Tamtéž.

²⁶ Tamtéž.

socialisticky uvědomělém pionýru Timurovi (*Timur a jeho parta, Velitel sněžné pevnosti a Timurova přísaha*).²⁷

Alexej Nikolajevič Tolstoj (1882 – 1945) proslul v dějinách ruské literatury jako autor historických a sci-fi románů. Psal v duchu socialistického realismu, byl významným redaktorem dění první světové války a reprezentoval sovětskou kulturu v zahraničí. Mezi jeho nejslavnější knihy pro děti patří román o jeho synovi *Nikitovo dětství* a pohádka *Zlatý klíček* na motivy Pinocchia Carla Collodiho.²⁸

Jeden z nejvýznamnějších literárních kritiků, básníků a autorů dětské literatury sovětského období byl Korněj Ivanovič Čukovskij (1882 – 1969). Narodil se v Petrohradě, ale dětství prožil v Oděse. Později se živil jako malíř, literární kritik a novinář. Jeho významný přínos pro sovětskou literaturu pro děti a mládež tvoří knihy *Doktor Bolíto, Muška Zlatouška, Mydlipán* či *Telefon*.²⁹

V pozadí propagandisticky laděné literatury pro děti a mládež se objevují náznaky vesnické prózy, kterou do ruské literatury zavádí Vladimir Solouchin (1924 – 1997) v knihách *Vladimířské polní cesty* a *Kapka rosy*. Romány tohoto proudu literatury pro děti a mládež jsou typické pro rozvíjení lásky k přírodě a ruské kultuře, prosycené však hořkostí a skepsí. Zmíňme ještě významné dílo *Na hrudi obra oblaček zlatý* spisovatele Anatolije Pristavkina, které poprvé rozvíjí téma genocidy v sovětském Rusku.³⁰

Teprve až díla konce 20. století, osvobozená od závazného socialistického realismu, přináší literatuře pro děti a mládež rozvolnění a nové polohy: otevírání tabuizovaných témat, a to především sexuálních, vidění dětství nostalgicky a stírání rozdílů mezi světem dětí a dospělých. V tomto duchu píše svá díla pro děti spisovatelky V. Tokarová a Taťjana Tolstá. V současnosti ruskou literaturu pro děti a mládež významně reprezentuje jekatěrinburská rodačka Irina Děněžkinová, která je známá svými esteticky propracovanými a lidsky obohacujícími knihami.³¹

²⁷ VITMAN, A. M. a L. G. OS'KINA, ed. *Sovetskije detskije pisateli: biobibliografičeskij slovar'*. Moskva: Gosudarstvennoje izdatel'stvo detskoj literatury ministerstva prosvěščenija RSFSR, 1961, s. 89.

²⁸ METČENKO, Aleksej Ivanovič a Sergej Mitrofanovič PETROV, ed. *Istorija ruskoj sovetskij literatury: 40-70 gody*. Moskva: Prosvěščenije, 1980, s. 26 – 45.

²⁹ VITMAN, A. M. a L. G. OS'KINA, ed. *Sovetskije detskije pisateli: biobibliografičeskij slovar'*. Moskva: Gosudarstvennoje izdatel'stvo detskoj literatury ministerstva prosvěščenija RSFSR, 1961, s. 396.

³⁰ DOROVSKÝ, Ivan, ed. et al. *Slovník autorů literatury pro děti a mládež. I., Zahraniční spisovatelé*. Praha: Libri, 2007, s. 116 – 124.

³¹ Tamtéž.

3 Biografie a bibliografie Nikolaje Nosova

Nikolaj Nikolajevič Nosov se narodil 23. 11. 1908 v Kyjevě a zemřel 26. 7. 1976 v Moskvě, byl sovětský spisovatel.³² Pocházel z herecké rodiny. Svě dětství prožil v malé obci Irpeň, nedaleko Kyjeva. Po dokončení sedmileté školy pracoval jako dělník v cihlárně. Při práci se vzdělával, aby mohl nastoupit na Kyjevský umělecký institut, a to po čtyřech letech práce v cihelně (1927).³³ Po dvou letech přestoupil na Moskevský filmový institut kinematografie, který úspěšně absolvoval. Po studiu se věnoval práci režiséra kreslených filmů.³⁴ Větší množství informací o životě Nikolaje Nosova knižní zdroje v češtině nenabízí. Proto jsme byli nuceni čerpat z ruských internetových zdrojů, které nám poskytly širší spektrum informací.

Nikolaj se narodil rodině Nosovových jako druhý syn. Autor měl ještě staršího bratra Pavla, ale také o mnoho let mladšího bratra a sestru, kteří se narodili v době jeho adolescentního věku. Matka Nikolaje Nosova byla ženou v domácnosti a otec pracoval jako estrádní herec. Nikolaj velmi rád navštěvoval otce na jeho koncertech a divadelních představeních. Během školních let Nikolaj Nosov snil o kariéře muzikanta, rodiče mu koupili housle, na které pilně cvičil. Idylu radostného dětství však vystřídaly hrůza a strasti první světové války a následné občanské války, kdy se rodina musela potýkat s nedostatkem jídla, tepla i elektřiny. Na konci války Nosovovi přežili epidemii tyfu. Mohli hovořit o velikém štěstí. Sám autor tuto skutečnost okomentoval slovy: „*Poznal jsem, že se dá plakat i pro něco jiného než zármutek.*“³⁵ Mládí Nikolaje Nosova bylo protkáno velmi častým střídáním zájmů, kterým vždy hned propadl. Chtěl se všem činnostem věnovat na plno. Po skončení občanské války se Nikolaj rozhodl věnovat chemii, na kterou později vzpomínal: „*Chemii jsem si představoval jako vědu věd.*“³⁶ V době svého chemického potěšení začal pracovat v irpeňském cihlářském závodě a jednou týdně navštěvoval večerní školu, která jej měla připravit ke vzdělávání na Technické univerzitě v Kyjevě. Chvilí před nástupem kariéry chemika si Nikolaj Nosov všechno rozmyslel a začal navštěvovat Kyjevský umělecký institut. Během studií si však našel novou zálibu, fotografování, a tak po dvou letech strávených na institutu v Kyjevě, přestupuje roku 1929 na Moskevský institut kinematografie a od roku

³² HRALA, Milan, ed. *Slovník spisovatelů. Sovětský svaz: literatura ruská, ukrajinská a běloruská, literatury sovětského Pobaltí, literatury Sovětského východu*. Praha: Odeon, 1977, s. 156.

³³ *Zlatý máj: kritická revue umělecké tvorby pro mládež*. Praha: Svaz Československých spisovatelů, 11. 1976.

³⁴ DOROVSKÝ, Ivan, ed. et al. *Slovník autorů literatury pro děti a mládež. I., Zahraniční spisovatelé*. Praha: Libri, 2007, s. 116 – 124.

³⁵ BURTOVAJA, Natalja, 2012. Взглянуть на мир глазами ребенка. О творчестве Н.Н.Носова. Сестрѣнка.

³⁶ Tamtéž.

1951 se této profesi, profesi režiséra kreslených a naučných filmů pro děti, věnuje až do své smrti.³⁷

Nikolaj Nosov se dostal k psaní pohádkových próz pro děti a mládež vlastně náhodou. Autorovi se narodil syn, kterému vyprávěl různé životní příběhy, anekdoty a pohádky. Najednou si uvědomil, že si všechno musí zapsat a souborně vydat. Takto se Nosov dostal ke psaní literatury pro děti a mládež, což ho natolik proslavilo, že jej v dnešní době neznáme jako chemika a fotografa.³⁸ Nikolaj Nosov začal literárně tvořit na konci třicátých let, ale uznání se mu dostalo až po druhé světové válce. Jeho veselé pohádky i prózy s dětským hrdinou jsou určeny především dětem předškolního a mladšího školního věku. Nosovovy knížky jsou pro jejich příjemce zajímavé a netradiční z několika důvodů. Nejvýznamnějším z nich je živost a opravdovost příběhů, a tak se mohou dětská čtenářská s hlavními hrdiny knih ztotožňovat. Dalším důležitým aspektem doprovázejícím Nosovo dílo je dokonalé psychologické prokreslení postav, autorova znalost dětského vnímání světa, myšlení a řeči. Velmi příznivým znakem Nosovova díla pro děti je také komičnost, s čímž souvisí nejčastější téma jeho knih: Hlavní hrdinové se kvůli své nezkušenosti dostávají do vtipných, obtížně řešitelných situací, ze kterých je musí někdo druhý zachránit. Nosov je rovněž mistrem dialogu, který v sobě velmi věrně odráží jazyk i vnímání dětí. Všechny tyto rysy díla Nikolaje Nosova z něj vytvořily neopakovatelnou a jedinečnou osobnost.³⁹

Svou první pohádku pro děti – *Zatějniky* – napsal roku 1938 do časopisu literatury pro děti a mládež *Murzilka*. V roce 1945 vyšel v nakladatelství Dětgiz jeho první soubor povídek s názvem *Ťuk – ťuk – ťuk*. Poté následovaly soubory pohádek *Stupěňky* (1945) a *Veselé povídky* (1946). Slávu mu poté přinesly příběhy s dětským hrdinou, jako jsou *Prozrazené tajemství* (1949), *Deník Kolji Sinicyna* (1950), *Viťa Malejev ve škole i doma* (1951) a *Blázinkové* (1957).⁴⁰

Ústředními postavami v povídce *Prozrazené tajemství* jsou kluci Miška a Kolja. Zápletka začíná tím, že Miška a Kolja, dva malí moskevští chlapci, si přečtou příručku o drůbežnictví a zatouží chovat vlastní kuřátka. Oním tajemstvím se stal vlastnoručně vyrobený inkubátor, ke kterému pak už jenom stačilo opatřit si vejce. Miška a Kolja se ostýchali o své

³⁷ BURTOVAJA, Natalja, 2012. *Взглянуть на мир глазами ребенка. О творчестве Н.Н.Носова*. Сестрѣнка.

³⁸ Tamtéž.

³⁹ HOLEJŠOVSKÁ-GENČIOVÁ, Miroslava. *Výbor z ruské a sovětské literatury pro děti a mládež*. Praha: SPN, 1980, s. 277.

⁴⁰ VITMAN, A. M. a L. G. OS'KINA, ed. *Sovetskije detskije pisateli: biobibliografičeskij slovar'*. Moskva: Gosudarstvennoje izdatel'stvo detskoj literatury ministerstva prosvěščenija RSFSR, 1961, s. 396.

práci a starostech mluvit před svými spolužáky. Na všechno se najednou přišlo díky Miškovým a Koljovým absencím ve škole a v pionýrském oddílu. Poznali, že nebyl důvod k zatajování své činnosti, a byli dokonce pochváleni za obětavou práci.⁴¹

Novela *Viša Malejev ve škole i doma* je považovaná za jedno z autorových nejlepších děl. Vysoké hodnocení si knížka získala především díky zobrazení každodenní reality, tolik příznačné pro tehdy závazný socialistický realismus. Velmi zajímavě a esteticky popsané všednodenní zážitky ze světa dětí zajistí, aby si každý čtenář v knížce našel sobě rovného hrdinu a ztotožnil se s ním.⁴²

Padesátá léta a polovinu let šedesátých Nikolaj Nosov věnoval práci na moderní pohádkové triologii o Neználkovi. Jednotlivé díly vydával s poměrně velkými rozestupy: *Priklučenija Něznajki i jeho družej* (1954, č. pod názvem *Neználkovy příhody*, 1967), *Něznajka v Solněčnom gorodě* (1958, č. *Neználek ve Slunečném městě*, 1961), *Něznajka na Luně* (1965, č. *Neználek na Měsici*, 1967). Neználek zajistil Nikolaji Nosovovi největší popularitu mj. také tím, že autor poskytuje dětským čtenářům prostor pro fantazii a také jim zprostředkovává velké množství encyklopedických poznatků.⁴³ O jednotlivých dílech podrobně informují kapitoly níže.

Autorův přínos na poli literatury pro dospělé čtenáře není tak známý a rozsáhlý, jako jeho dílo určené pro děti a mládež. Nejvýznamnější knihou pro dospělé čtenáře je *Povídka o mém příteli Igorovi* (1970). Igor je vnuk Nikolaje Nosova (pozdější autor několika pokračování příběhů o Neználkovi). Autor do literární podoby povídky převedl svůj umělecký deník, do kterého si zapisoval všechno zajímavé, co se svým vnukem Igorem zažil, jeho první slova, fráze či zamyšlení. Ve své tvorbě pro dospělé čtenáře Nikolaj Nosov navazoval na tradici Korněje Čukovského. Důležitý přínos Nikolaje Nosova do sovětské literatury pro dospělé čtenáře spatřujeme také v souboru fejetonů, které byly roku 1969 sebrány pod názvem *Ironické humoresky*. Fejetony tohoto souboru jsou vesměs reakcí na tehdejší problémy a nedostatky Sovětského svazu. Autobiografické dílo zpracovávající Nosovo dětství až do nástupu na Kyjevský umělecký institut vyšlo pod názvem *Tajna na dně kolodca* (1974, č. *Tajemství na dně studny*). Hlavním tématem nebylo vykreslit do dokonalosti

⁴¹ *Štěpnice: kritická revue tvorby pro děti a mládež*. Praha: Práce, 12.1949.

⁴² BURTOVAJA, Natalja, 2012. *Взглянуть на мир глазами ребенка. О творчестве Н.Н.Носова*. Сестрѣнка.

⁴³ DOROVSKÝ, Ivan, ed. et al. *Slovník autorů literatury pro děti a mládež. I., Zahraniční spisovatelé*. Praha: Libri, 2007, s. 116 – 124.

socialistické zřízení, nýbrž ukázat rozdílné myšlení a citové prožívání dětí a dospělých.⁴⁴

Na závěr této kapitoly nutno zmínit fakt, že jsme se v žádné z knih pojednávajících o životě a díle Nikolaje Nosova nedočetli o politické zabarvenosti jeho knih. Sovětská odborná literatura 60. a 70. let minulého století se o používání socialistického realismu pro propagandistické účely nijak nezmiňuje. Tento žánr byl považován za závazné umění a předpokládalo se jeho dodržování všemi autory. Nečekané je však neobjevení se těchto informací v současných slovnících literatury pro děti a mládež a také absence tohoto tématu v článku portálu Sestrenka z roku 2012. Na základě informací výše však můžeme s jistotou říci, že dílo Nikolaje Nosova bylo do jisté míry ovlivněno dobovým schematismem, který ve své koncepci vyžadoval socialistický realismus.

Igor Nosov

Vnuk Nikolaje Nosova, fotograf, novinář a spisovatel Igor Nosov se narodil roku 1962 v Moskvě. Nikolaj Nosov zajistil svému vnukovi krásné dětství, věnoval mu mnoho pozornosti (viz příloha č. 8). Společně rádi dělali kotrmelce na koberci, hráli si s vláčky a také zpívali. Igor Nosov je pokračovatelem literární tradice svého dědečka, autora známého pohádkového hrdiny Neználka. Spisovatel se rozhodl své nové příběhy zpracovávající neználkovskou látku založit na vtipných životních situacích jeho syna Váni. V roce 1999 publikoval petrohradský spisovatel Boris Karlov (vlastním jménem Vladislav Jurjevič Šebašov) svoje pokračování příběhů o Neználkovi, čímž se dostal do konfliktu s Igorem Nosovem kvůli autorským právům. K Neználkově odkazu se hlásili navzdory autorským právům i další spisovatelé literatury pro děti a mládež. Igor Nosov si je vědom rozdílu mezi svým Neználkem a Neználkem svého dědečka. Rozdílnost přisuzuje především dvěma různým autorským stylům, době, kdy byla díla vydávaná, a také nutnosti uzpůsobit povahu knih jiným dětským čtenářům v současném 21. století.⁴⁵

Od roku 2007 vydává Igor Nosov své dílo také formou audioknih. Igor Nosov je přesvědčen, že neználkovská látka není u dětských čtenářů ještě vyčerpaná, a proto plánuje vydat další pokračování o Neználkovi a jeho přátelích. Jedinými autorovými knihami přeloženými do češtiny jsou Neználek v Kamenném městě, který je Igorem Nosovem považován za ekologickou pohádku, a Neználkův ostrov. O knihách podrobněji informuje

⁴⁴ BURTOVAJA, Natalja, 2012. *Взглянуть на мир глазами ребенка. О творчестве Н.Н.Носова*. Сестрѣнка.

⁴⁵ NOSOV, Igor' Petrovič, 2018. *Detskaya literatura bez pouchitel'nostib vse ravno chto rot bezzubyy*. Revizor.ru.

kapitola v praktické části práce. Dále vydal ještě další pohádkové knihy zpracovávající tento námět, které však nejsou přeloženy do češtiny. Jsou to: Raskazy o Něznajke (2018, č. *Pohádky o Neználkovi*), Kak Něznajka slomal avtomobil (2002, č. *Jak Neználek rozbil automobil*), Něznajka učitsa (2016, č. *Neználek se učí*), Kak Něznajka dresiroval ljagušek (2005, č. *Jak Neználek cvičil žáby*), Novie priključenja Něznajki (2012, č. *Neználkova nová dobrodružství*).⁴⁶

Překlady pohádkových knih o Neználkovi

Neználek má v českém prostředí hluboko zapuštěné kořeny: Trilogie o Neználkovi je fenoménem, který se vymyká české vydavatelské praxi. Tyto pohádkové knihy jsou totiž jedny z mála děl ruské literatury pro děti a mládež, která vycházejí v češtině kontinuálně i po roce 1989. Je zjevné, že mezi překládanými knihami tohoto žánru z ruštiny v letech 1990 – 2016 dominuje žánrová varianta fantasy v podání S. Lukjaněnka. Podle množství vydání v češtině následují ruské lidové pohádky, poté knižní zpracování seriálu *Jen počkej, zajíci!* a čtvrté místo by poté připadlo právě Nosovovi a jeho trilogii o Neználkovi. Mezi překlady ruské literatury do češtiny má výsadní postavení pohádkový žánr.⁴⁷

Nutno konstatovat, že jediným překládaným dílem Nikolaje Nosova je trilogie o Neználkovi. Nejnovější vydání Neználka (v tomto případě *Neználka na Měsíci*) pochází z roku 2017 a jedná se o původní překlad od Milana Korejse včetně zachovaných agitačních myšlenek. Autorské příběhy si i v současnosti zachovávají oblíbené ilustrace Jaromíra Zápala. Doplnění knih o Neználkovi literárním přínosem autora vnuka Igora Nosova (*Neználek v Kamenném městě a Neználkův ostrov*) nás nutí o Neználkovi mluvit jako o fenoménu.⁴⁸

Nyní se budeme věnovat množství jednotlivých překladů všech pěti knih po roce 1989, které rozvíjejí látku o Neználkovi a jeho přátelích. *Neználkovy příhody*: v České republice vyšly čtyři překlady, v Německu a na Slovensku dva a v Polsku jeden. *Neználek ve Slunečním městě*, již ideologicky zabarven, se po roce 1989 vydával v Německu i v Česku třikrát. *Neználek na Měsíci* byl v České republice vydán dvakrát a na Slovensku jednou, a to poprvé v roce 2009. *Neználek v Kamenném městě a Neználkův ostrov* Igora Nosova má své překlady pouze v češtině. Z výše uvedeného srovnání vyplývá, že knihy o Neználkovi hrají

⁴⁶ NOSOV, Igor' Petrovič, 2018. *Detskaya literatura bez pouchitelnostib vse ravno chto rot bezzubyy*. Revizor.ru.

⁴⁷ KUDRJAVCEVA MALENOVÁ, Eva. *Neználek Nikolaje Nosova - český fenomén ve středoevropském kontextu*. Brno: Středoevropské centrum slovanských studií, Jan Sojnek - Galium, 2018, s. 147 – 153.

⁴⁸ Tamtéž.

v českém prostředí významnou roli ve srovnání s německým, polským a slovenským překladatelstvím.⁴⁹

Ilustrátoři knih o Neznámkovi

Velkou měrou jsou knihy o Neznámkovi Nikolaje Nosova spjaty s ilustracemi Jaromíra Zápala (1923 – 1984). Neznámkův mikrosvět je natolik spojen s malířovým stylem, že bývají ilustrace často mylně považovány za originální, tedy sovětské. Jaromír Zápal však svými ilustracemi doprovodil pouze česká vydání Neznámka. Zápalovy ilustrace zcela postrádají jakoukoli formu expresivity a svou výstavbou jsou v dokonalém souladu s celkovým vyzněním knihy. V prvním díle o Neznámkovi a jeho přátelích (*Neznámkovy příhody*) Zápal používá techniku akvarelu (viz příloha č. 1), díky které mohl příběh zasadit do měkkých pozvolna barevně přecházejících ploch. Postavy človíčků a věcí (nábytku, oken, rostlin...) působí na čtenáře také měkkým dojmem. Absence jakýchkoli ostrých hran navozuje pocit Neznámkovy nevinnosti a nepoznání nástrah kapitalismu. Je kladen důraz na zobrazení života v souladu s přírodou. Měkkost ilustrací navozující pocit idyly se však proměňuje v druhém díle trilogie o Neznámkovi (*Neználek ve Slunečném městě*), kdy je vystřídána dominujícími pravými a ostrými úhly (viz příloha č. 2). Pevně vedená geometrie věcí a Zápalův smysl pro detail v sobě dokonale odráží vyspělou komunistickou společnost Slunečního města, o které ilustrace vypovídají. S významným smyslem pro zaznamenávání detailů se setkáváme i ve třetím díle pohádkových knížek o Neznámkovi (*Neználek na Měsíci*), kdy se středem pozornosti stává zobrazení odpadků, krys, střepů či špíny, které tak čtenáři zprostředkovávají obraz kritizovaného kapitalismu (viz příloha č. 3). Takto komponované Zápalovy ilustrace se dokonale přiblížily duchu Nosovova díla a Neznámka tak zpřístupnily celým generacím čtenářů.⁵⁰

Sovětský ilustrátor Aleksej Laptev (1905 – 1965) stojí na počátku ilustrační tvorby knih o Neznámkovi (viz příloha č. 6). Laptev se zaměřoval na zachycení dílčích motivů, kterými text doprovázel nepravidelně, nahodile a vytvářel tak v knihách dojem neuspořádané kompozice. Jako ilustrátor preferuje spíše statické motivy, prudká gesta má snahu znázornovat stylizovaně. Významným cílem autorova rukopisu bylo zobrazit človíčky jako

⁴⁹ KUDRJAVCEVA MALENOVÁ, Eva. *Neználek Nikolaje Nosova - český fenomén ve středoevropském kontextu*. Brno: Středoevropské centrum slovanských studií, Jan Sojnek - Galium, 2018, s. 147 – 153.

⁵⁰ Labyrint revue: časopis pro literaturu, výtvarné umění, hudbu, film a podnikání v kultuře. Praha: Primus, 2004.

děti, čehož dosáhl např. tím, že malíčci a malenky v ruce drží přehnaně velké pracovní nástroje a že nedosáhnou ze židle nohama na zem.⁵¹

Slavnými ilustracemi doprovázejícími *Neználka* a jeho přátele se stávají malby sovětského malíře Borise A. Anikina z 80. let dvacátého století (viz příloha č.7). Ilustrátorovy výjevy jsou vždy rozloženy na celou stranu, což přispívá k dojmu ucelené kompozice knihy. Velice často ve své perspektivě zaznamenávají pohyb. Anikinovy scenerie jsou plné terénních nerovností a rostlin a zobrazovaný výjev je často zabírán z neobvyklých úhlů, které dávají vyniknout netypickým makrodetailům. Tímto stylem Anikin velmi věrně zobrazoval pnoucí se vysoké stromy, plodící zeleninu a věžovité stavby městské architektury. Celkový dojem z ilustrací nám sugeruje pocit vratkosti a nestálosti, ještě umocněný střídáním propracovaných a stylizovaných partií na témže výjevu.⁵²

První vydání pohádkové knihy *Neználek na Měsíci* nakladatelstvím Svět sovětů obrázky doprovodil grafik, ilustrátor a tvůrce kreslených filmů Jaroslav Malák (1928 – 2012). Umělcovy ilustrace se vyznačují humoristickým výrazem, který ve čtenáři vyvolává z jednoho úhlu pohledu klid a z druhého dynamičnost (viz příloha č.4). Malákovým záměrem bylo také vytvořit ilustrace se vzdělávacím plánem.^{53 54}

Pokračování příběhů o Neználkovi napsané vnukem Nikolaje Nosova Igorem Nosovem (*Neználek v Kamenném městě* a *Neználekův ostrov*) doprovodila obrázky na motivy původních Zápalových ilustrací Marcela Walterová (viz příloha č.5).⁵⁵

⁵¹ Labyrint revue: časopis pro literaturu, výtvarné umění, hudbu, film a podnikání v kultuře. Praha: Primus, 2004.

⁵² Tamtéž.

⁵³ HOLEŠOVSKÝ, František a STEHLÍKOVÁ, Blanka. *Čeští ilustrátoři v současné knize pro děti a mládež*. Praha: Albatros, 1989, s. 213.

⁵⁴ NOSOV, Nikolaj Nikolajevič. *Neználek na Měsíci*. Praha: Svět sovětů, 1968.

⁵⁵ NOSOV, Igor' Petrovič. *Neználek v Kamenném městě*. Praha: Knižní klub, 2010.

4 Analýza a interpretace vybraných textů

4.1 Neznámkovy příběhy

První díl Nosovovy trilogie o nezbedném človíčkovi Neznámkovi *Neznámkovy příběhy*, napsaný roku 1954, lze charakterizovat jako pohádku se satirickými prvky. Čtenář se seznamuje s mikrosvětlem malíčků a malenek, kteří žijí spokojeným kolektivním životem ve městě Kvítečkov. Bydlí ve společných domech, hromadně přistupují k práci a všichni pospolu jezdí na různé cesty. V prvním díle trilogie o Neznámkovi se setkáváme jen se zápletkami pramenícími z infantilního vidění světa: malíčci tahají malenky za copy, strkají do nich, a dokonce přátelství malíčků s malenkami je bráno jako velmi nedůstojné. Dětské prostředí, se kterým se v knize setkáváme, připomíná svým komunikativním rámcem mateřskou školu. Komunistická agitace tak v tomto díle nepředstavuje hlavní motiv, a tak se negativně nepodepisuje na pohádkovosti příběhu.⁵⁶

Autorovým velmi propracovaným prvkem je „magie osobních jmen“ človíčků – základní princip Nosovových dětských románů. Vhodně zvolené jméno postavu oživuje, dává jí tělesné dispozice, tvář a hybnost. V Neznámkovi se setkáváme s celou řadou výmluvných jmen, která jsou odrazem vnitřní charakteristiky človíčka (Čiperka) i vnější (Modroočka). Objevují se také jména malíčků, jež čtenářům napovídají povolání literární postavy (malíř Tubička, lékař Pilulkin). Jména těch nejlepších kamarádů v příběhu jsou vždy konstruována tak, aby v sobě měla logický významový kontrast, ale aby si byla i zvukově a graficky podobná. Dva mechanici se tak jmenují Šroubek a Vroubek. Hovoříme-li v příběhu o Neznámkovi, tak k sobě do páru musí mít človíčka jménem Všeználek. Jaktík má bratra Taktika a dva největší jedlíci – Buchtík a jemu sekundující Sirupčík – mají také stejné přípony.⁵⁷

Potenciál zmenšeného světa, na němž je pohádkový příběh vystavěn, se může poměrně rychle vyčerpat. Posílení atraktivnosti příběhu spatřujeme v popisech technických vymožeností a vynálezů a v líčení žertovných eskapád, do kterých malíčky dostává Neznámkova hloupost a naivita. Neznámkovy vlastnosti nás vedou k tomu, označit ho za karikaturu měšťáka, což se zdá být nevhodný příměr v pohádce pro děti. Uvědomíme-li si, že

⁵⁶ Labyrint revue: časopis pro literaturu, výtvarné umění, hudbu, film a podnikání v kultuře. Praha: Primus, 2004.

⁵⁷ Tamtéž.

jsou Nosovovy příběhy na pomezí světa dětí a světa dospělých, může si tak každý z příběhu odnést to své. Poté dostává označení Neználka za měšťáka jinou konotaci.⁵⁸

Interpretace

Jak už bylo napsáno výše, pohádková kniha *Neznámkovy příhody* zpracovává látku velmi blízkou dětskému čtenáři. Hlavním tématem je objevení světa malenek a zjištění, že malenky mohou být pro človíčky stejně dobrými kamarády jako malíčci. Zastřešující téma knihy tedy není zakořeněno v socialistickém realismu, jako je tomu u dvou následujících dílů Neználka. Nicméně se zde setkáváme s prvky tohoto směru, které ale nijak nekalí celkové vyznění a dojem z přečtené knihy. Socialistický realismus ojediněle se vyskytující spatřujeme v dvojí podobě: ve formě roztroušených slov odkazujících k dobové realitě (*práčata*, *výsadbkáři*) nebo je tento umělecký směr příznačný v popisech fungování strojů a také v líčení zájmu malíčků o kolektivní práci.

*Mnoho malíčků říkalo proto malenkám náfučky – představte si takové slovo! – a mnoho malenek říkalo zas malíčkům práčata nebo ještě jinak a ještě ošklivěji.*⁵⁹

Hned v prvních stranách knihy je vylíčen hlavní motiv nejvíce živící děj pohádkové knížky – spor mezi malíčky a malenkami. *Práčata* se nám jeví jako příznačné slovo z hlediska socialistického realismu označující dobovou realitu. „Práčata“ bylo označení pro husitské bojovníky opatřené prakem. Neočekávané je, proč slovo v kontextu nabývá negativní konotaci.

*V obyčejném životě můžeme vidět takovýhle sedmnáctikapsový oblek s kapsou na koleně vidět jen u výsadbkářů.*⁶⁰

Pro vysvětlení této ukázky musíme zmínit i děj knihy. Všeználek byl velmi vzdělaný malíček, který si jednoho dne usmyslel zkonstruovat z latexu lodyh pampelišek, z kokonů bource morušového a z březové kůry létající balón, se kterým by obyvatelé Kvítečkova doletěli do neznámých končin za dobrodružstvím. Každý se kvůli letu vystrojil, jak nejlépe mohl. Pro Buchtíka bylo velmi typické životní motto: čím víc kapes, tím lépe. Na slavnostní okamžik vzletu balónu si tedy vzal svůj sedmnáctikapsový oblek. V ukázce z dětské knihy je přirovnání čehokoli k výsadbkářům nevhodné. V socialisticky orientovaném díle však bylo

⁵⁸ Labyrint revue: časopis pro literaturu, výtvarné umění, hudbu, film a podnikání v kultuře. Praha: Primus, 2004.

⁵⁹ NOSOV, Nikolaj Nikolajevič. *Neznámkovy příhody*. Praha: Lidové nakladatelství, 1977, s. 8.

⁶⁰ NOSOV, Nikolaj Nikolajevič. *Neznámkovy příhody*. Praha: Lidové nakladatelství, 1977, s. 42.

autorovým záměrem ukázat, že Buchtík měl stejné oblečení jako všemi respektovaný odvážný parašutista. Velmi příznačné je také: *V obyčejném životě*, neboť právě prostý život bez nadpřirozena je středem zájmu socialistického realismu, což je zde explicitně zdůrazněno. Pro „blaho“ popisované tímto uměleckým směrem tak nemusíme chodit do nějakých neexistujících zemí, je všude kolem nás, součástí obyčejného světa.

Neználek a jeho druhové balónem doletí až do města Zelení, které obývají jenom malenky. V ději je vykreslováno vychloubáčství Neználka, důvody sporů mezi malenkami a malíčky a také vzájemná solidarita a sounáležitost mezi malenkami. Významným prvkem pro naši práci jsou zde pasáže, které se staly pro autora prostředkem k uplatnění socialistického realismu.

„Místo obyčejné nádrže je v autě kotel na ohřívání sodové vody. Pára, která vzniká ohříváním sodovky, zvětšuje tlak na píst, a proto se kola točí rychleji. Za kotlem je nádoba na výrobu arašídové zmrzliny, které je nezbytně potřeba k chlazení válce. Zmrzlina zahřátím roztaje, proudí trubičkou do kotle a slouží k mazání motoru. Vůz má čtyři rychlosti: první, druhou, třetí a čtvrtou, jakož i rychlost zpáteční a boční. V zadní části auta je zařízení na praní prádla. Pračka funguje i za jízdy na kteroukoli rychlost. Když auto stojí, to jest při zastávkách, štípe vůz dříví, míchá hlinu, vyrábí cihly a rovněž loupe i brambory.“⁶¹

Pro popisy fungování strojů je velmi příznačné používání socialistického realismu. Autor se snaží podat obraz dokonalého stroje, který vlastní malícci v Dračíně (město v sousedství Zelení, které obývají zase jenom malícci a tvoří tak protiklad k Zelení plného malenek). Může se jednat i o doporučení pro Kvítečkov, aby Šroubek a Vroubek zkonstruovali podobné auto u sebe doma. Na normální život by se dal tento fakt interpretovat jako doporučení jak zdokonalit stroje v autorově Sovětském svazu. V ukázce jsou patrné stopy automatizace, velmi žádané možnosti u strojů jak v Kvítečkově, tak i v reálném světě. Nutno říci, že kniha je adresována dětem mladšího školního věku, nejsou proto v tomto popisu tolik zatěžovány technickými detaily, jako je tomu v druhém díle Neználka při popisu kombajnu Radioly. Vkusným propojením se zmrzlinou a sirupem se tak tento žánr stává přístupnější i dětem.

Velmi velký důraz se při líčení dobrodružství ve městě Zelení klade na kolektivní sklizeň. Je popisována všeobecná radost a odhodlání přiložit ruku k dílu. Své na sklizni ovoce udělali také Šroubek s Vroubkem, kteří práci rukama zautomatizovali díky použitím těch

⁶¹ NOSOV, Nikolaj Nikolajevič. *Neználkovy příběhy*. Praha: Lidové nakladatelství, 1977, s. 120.

nejmodernějších strojů. Uvědomíme-li si, že človíčekové nedosahují větších rozměrů, než je obyčejná okurka, svědčí umění zkonstruovat stroj na převážení jablek o jejich velkém důvtipu. Takto si jistě autor představoval, že si děti celé pasáže knihy budou interpretovat.

Stroje jim velice ulehčily námahu a práce šla pěkně od ruky. Obě auta se míhala sem a tam a rozvázela ovoce do sklepů. Jablka a hrušky se vozily po jednom kuse, švestky hned po pěti najednou. Díky strojům nemuselo mnoho malenek pracovat. Ale malenky, místo aby seděly s rukama v klíně, postavily na ulici dva stánky.⁶²

Malícci Cvoček, Nejtek a Keksík byli občany Dračina. Jeden po druhém cestovali do Zelení, aby malenkám pomohli se stroji, ale již se nevraceli zpět. V Dračině si proto mysleli, že se v Zelení usadil drak a všechny příchozí bez milosti požírání. Důvod zmizení tří malíčků byl však velmi prostý: zalíbila se jim práce. Cvočkovi, Nejtkovi a Keksíkovi přišlo velice krásné a užitečné přiložit svou troškou do kolektivní sklizně. Autor zde velmi vhodně ukázal zalíbení v práci na malíčcích, kteří neustále vyváděli různé lumpárny a skopičiny – nic nedodělali, byli roztržití a nestálí. Možnost přispět svým důvtipem ke společnému dílu a pomoci práci se pro ně stalo natolik významným a zajímavým, že ihned zapomněli na to, že kdysi byli roztržití darebácci – tak hezky je práce stmelila. Autor tohoto zjištění docílil velmi obratně až na konci knihy, jako by říkal: „*Koukněte, děti, když zvládli kolektivně pracovat takoví nezbední malícci, pro vás jistě nebude žádný problém přiložit ruku k dílu našemu velkému společnému cíli, uvidíte, jak vás bude tento pocit hřát u srdce!*“ Všimněme si také autorova oslovování čtenářů, které je pro ukázkou příznačné.

Samozřejmě že to všechno byly jenom výmysly. Mnozí, aspoň ti nejchytřejší čtenáři, už dozajista uhádli, proč se Cvoček nevrátil; a těm, kteří to snad ještě neuhádli, můžeme prozradit, že Cvočka vůbec nesežral drak – jako ostatně nesežral nikdy nikoho, protože žádný drak není – Cvočka prostě zaujala práce. Také dostal chuť vylézt si na strom a řezat pilkou, je to přece jen hrozně zajímavé – a přitom nebezpečné. A kterýpak malíček by couvl před nebezpečenstvím!⁶³

Celý příběh je poté završen odhalením Neználkova vychloubání Všeználkovým příchodem do města Zelení. Neználek poté zpytuje svědomí a slíbí si, že bude nejen lepším malíčkem než doposud, ale že se bude kamarádit i s malenkami. Na samotném závěru pohádkové knížky malenky uspořádají ples, kde se navždycky smažou překážky mezi

⁶² NOSOV, Nikolaj Nikolajevič. *Neználkovy příhody*. Praha: Lidové nakladatelství, 1977, s. 148.

⁶³ NOSOV, Nikolaj Nikolajevič. *Neználkovy příhody*. Praha: Lidové nakladatelství, 1977, s. 156.

kamarádstvím malíčků a malenek. Hlavní téma o sporech mezi malíčky a malenkami se tak dočkalo šťastného zakončení.

4.2 Neználek ve Slunečním městě

Druhý díl Neználkovy trilogie Nikolaje Nosova, napsaný roku 1958, již obsahuje prvky komunistické agitace, které potlačují pohádkovost příběhu. Neználek se svými kamarády cestuje do utopického Slunečního města, kde se naši hrdinové setkávají s technologiemi, mechanizací a automatizací na každém kroku. Všudypřítomné popisy strojů, které usnadňují zemědělství, obstarávají úklid a přináší zábavu v lunaparcích, jsou prostředkem pro vylíčení toho „nejlepšího“, co může komunistické město nabídnout. Celková atmosféra během čtení vyznívá až zázračně, uvědomíme-li si, obyvatelstvo Slunečního města se řídí podle technického pokroku, uznává dobrovolná pravidla a jediná represivní složka – policie – ani nemusí zastávat svou práci.⁶⁴

K hlavnímu tématu knihy se dostáváme v momentě, kdy se zaběhlý řád Slunečního města začne bortit zásluhou Neználkovy kouzelné hůlky tak, aby vyšlo najevo, že čarovné věci (alegorie kapitalismu) nemají v „reálně“ fungujícím komunistickém městě své místo. Zneužití knihy jako nástroje komunistické propagandy je patrné. Nutno však říci, že autor pro zjemnění tohoto vyznění knihy používá soustavu nepřímých pojmenování a narážek. Poražený kapitalismus zrozený z Neználkovy lehkomyšlnosti na konci knihy symbolicky prohrává nad komunistickým zřízením a my si tak můžeme říci, že autorův záměr představit tento režim v nejlepším světle se vydařil.⁶⁵

Interpretace

Neználek a malenka Knoflenka měli velmi rádi pohádky. Vžívali se do role kouzelníků, králů i princezen, představovali si, jaké je mít na sobě neviditelnou čapku nebo sedmimílové boty. Knoflenka se v jedné pohádkové knížce dočetla, že splní-li malíček tři dobré skutky po sobě, zjeví se mu kouzelník, u kterého si může šťastlivec přát tři přání. Neználek se ihned pustil do plnění dobrých skutků, ale kouzelník nikde: Náš hrdina je totiž nedělal nezištně, vše konal z důvodu přání si kouzelné hůlky. Po nějaké době, když na kouzelníka dočista zapomněl, podařilo se mu splnit tři dobré skutky po sobě a čaroděj se mu zhmotnil na lavičce v parku. Neználek si přál kouzelnou hůlku, kterou si mohl přičarovat vše, na co si vzpomněl. Vzápětí běžel radostnou událost povědět Knoflence. Domlouvali se, že s kouzelnou hůlkou by mohli cestovat, kam si usmyslí.

⁶⁴ Labyrint revue: časopis pro literaturu, výtvarné umění, hudbu, film a podnikání v kultuře. Praha: Primus, 2004.

⁶⁵ Tamtéž.

„Tak si vymyslíme něco jináčího,“ řekla Knoflenka. „Někde jsem četla, že jsou prý nějaké vlaky. Pěkně si sedíš a nic nemusíš dělat, protože tě po kolejích veze lokomotiva.“

„To já znám. O železnici nám vyprávěl Všeználek. Viděl ji, když si jezdil do Slunečního města pro knížky. Ale nemysli, taková železnice, to je taky nebezpečná věc. Může se stát neštěstí...“⁶⁶

V ukázce se poprvé setkáváme se Slunečním městem, na které je nahlíženo jako na něco vznešeného, nepoznaného a vzrušujícího. Knoflenka zatím o vlacích jako způsobu cestování jen slyšela, jenomže ve Slunečním městě je už mají na denním pořádku. Dokonce Všeználek se jel do samotného snového města podívat na vlaky a vypůjčit si tam knížky. Na čtenáře zanechává Sluneční město první dojem vyspělosti ale i záhady. Je pravdou, že hlavním tématem knihy je na uspořádání Slunečního města ukázat správnou vizi komunismu, a tak první konfrontace s ním musí být zákonitě taková, že budeme toužit město poznat a objevit.

Neználek s Knoflenkou si na cestu přičarovali auto a k tomu si ještě Neználek samo sebou musel kouzelnou hůlkou opatřit řidičské schopnosti. Na výlet k sobě přizvali Špindu Strakáčka, který měl dvě životní zásady: nikdy se nemýt a ničemu se nedivit. Celá družina jela směrem na Sluneční město. Už cesta byla jedno velké dobrodružství: Neználek, Strakáček a Knoflenka málem vjeli pod supící parní lokomotivu, a dokonce si auto mávnutím čarovného proutku proměnili na letadlo. V okolí Slunečního města byly všude lány polí. Naši malí cestovatelé ihned obdivovali úroveň zemědělství, která byla opravdu na vysoké úrovni. Veškerá pozornost čtenáře je agitačně obrácena k popisu stroje, jenž pole zorával zvláště koncentricky v kruzích. Neználek a Strakáček diskutovali o tom, co všechno stroj umí, shodli se, že úplně všechno. Knoflenka nejdříve stála v povzdálí, ale potom si uvědomila význam stroje pro socialistické zemědělství a hned se o něj začala také zajímat. Autor velmi vkusně zapojil Knoflenčin počáteční nezájem a následné prozření a obdiv, aby si i malé čtenářky uvědomily, že stroje jsou i jejich záležitost: vždyť všechno patří všem. Uvědomme si, že stroj obdělávající pole mohl klidně zůstat bez povšimnutí, zvláště v dětské knížce. Popisování efektivního vzorového zemědělství na třinácti stranách se jeví jako jednoznačné uplatnění socialistického realismu.

„Zajímá vás zřejmě práce Cirkuly, že?“

„Zajímá. Ale co to vlastně je, travní sekačka či co?“ zeptal se Neználek.

⁶⁶ NOSOV, Nikolaj Nikolajevič. *Neználek ve Slunečním městě*. Praha: Svět sovětů, 1968, s. 32.

„Kdepak, to je takzvaný univerzální pluhový samohybný secí kombajn,“ řekl človíček. „Seče, orá, vláčí, seje. Ale to není všechno. Jistě jste si už všimli, že posečená tráva jde dovnitř kombajnu. Tam se rozemílá, rozmělní, mísí s hnojivem a hned se zaorává zpátky do země. Tím vzniká takzvané kombinované hnojivo, které jde rostlinám náramně k duhu. Při setí se i s hnojivem přidává do země i urychlovací přihnojovač. Ten zas podporuje rychlý vzrůst. Za léto sklízíme až dvoji, troji, a dokonce i čtverou úrodu.“⁶⁷

Jakmile stroj s příznačným označením „Cirkula“ dokončil svou práci, ozvalo se houkání a kombajnér přijel k obsluze stroje na speciálním motocyklu s housenkovými pásy jako traktor. Malíci a malenka se ihned vyptávali na funkce tohoto zázraku techniky. Kombajnér jim všechno vysvětlil. Dostáváme se k významnému příkladu užití socialistického realismu: je zde popisován technický stav stroje, jeho výhody a co všechno dokáže. Důležitost sdělení je podpořena volbou jazyka „pro dospělé“ (urychlovací přihnojovač, kombinované hnojivo, samohybný secí kombajn,...), který dokáže obratně vystihnout pravou podstatu funkcí stroje. Fakt, že komunističtí zemědělci ze Slunečního města sklízí úrodu za léto čtyřikrát, zůstává sám o sobě neuvěřitelným až utopickým. Autor však nechtěl vyřknout tuto revoluční dovednost stroje o možnosti čtyřikrát zasít a čtyřikrát sklídit najednou, ale měl zájem k této vymoženosti přivést čtenáře pozvolnou cestou. Uplatněním vhodných slov technického rázu, počáteční nedůvěry Neználka a Knoflenky a odborným výkladem kombajnéra je však tato utopie v očích komunisty s určitostí realizovatelná.

Kombajnér dále cestovatelům z Kvítečkova popisoval fyzikální podstatu automatizace stroje. Samohybný secí kombajn se ovládá pomocí píšťalky, neboť její zvuk se šíří prostřednictvím vzduchových vln, které zaznamenává čidlo stroje, spouštějící signál k dodávce elektřiny do všech útrob kombajnu. V líčení všech vymožeností, o kterých se v „obyčejných“ komunistických regionech Země ani nesnilo, jako je automatizace, kombajn bez řidiče, zapínání a vypínání motoru bez řidiče, autor sleduje agitační záměr. Kombajnér Pšenda v tomto duchu oslavuje i další stroje, a to proto, aby je vzápětí shodil jako zastaralé. Zemědělská technika vylíčená v tom nejlepším světle se všemi vymoženostmi je tedy zastaralá? To, co by bylo jinde revolucí v zemědělství, je již ve Slunečním městě přežitek. Autor si tak připravoval prostor pro oslavu půdy v okolí Slunečního města a opět ji použil jako vzor všem městům, kde spravedlivou rukou vládne komunismus. Neználek, Knoflenka a Strakáček se nestačili divit: Obdivovali ohromnou velikost všech plodin, způsob a efektivitu

⁶⁷ NOSOV, Nikolaj Nikolajevič. *Neználek ve Slunečním městě*. Praha: Svět sovětů, 1968, s. 62.

hospodaření. Koncentrický způsob orby a setí polí se tak stává revoluční novinkou, jelikož je vyzkoušen ve Slunečním městě, kde je všechno, jak má být.

„A ty bílé kruhy?“ zeptala se Knoflenka.

„Ty bílé jsou také pampelišky, ale už odkvetlé, s pápěřím.“ odpověděl Pšenda.

„A proč sejete pampelišky? Copak jsou k jídlu?“ podivil se Neználek.

„To ne, ale z kořenů vyrábíme gumu, z lodyh všelijaké plastické hmoty, vlákna jsou k výrobě tkanin a ze semen lisujeme olej.“⁶⁸

Kreativita těch nejdůvtipnějších a nejšikovnějších komunistických zemědělců nezná mezí. Jelikož se už čtenáři přesvědčili o věrohodnosti Pšendy jako odborníka, bez jakéhokoli přemýšlení přijmou tento nesmysl, jako je revoluční zpracování pampelišky v průmyslu, za svůj. Možnost využití plevelných rostlin pro hospodářské účely je opravdu vrchol socialistického zemědělství. Jakoukoli nedůvěru čtenářů rozbourává fakt, že Neználek také všemu nejdříve nevěřil, ale jakmile viděl stroje na vlastní oči, přesvědčil se o pravdě Pšendových slov. Efektivitě obdělávání půdy přispívají i ilustrace, které znázorňují obilniny, píce, ovoce i zeleninu v nadlidských velikostech, a to vše díky urychlovacím přihnojovačům. Faktem je, že čím okatější komunistická propaganda je, tím je hloupější a hůř uvěřitelná, ale autorovi se ji podařilo vmasírovat do sovětských komunistů velmi obratně.

Pšenda si však nechával tu největší ukázkou vyspělé techniky až na konec, aby bylo dosaženo gradace v ději a údiv nad strojem byl ještě více umocněn. Byl to kombajn Radiola, koncentricky opisující kruhy na poli prostřednictvím řízení radiomagnetem. Disponovala automatickým rozpoznáváním larev hmyzu a semen plevelu, které byly ihned ničeny ultrazvukem. Možnost stroje pracovat celých čtyřadvacet hodin denně z něj také dělala vrchol techniky. Kvítek Pšendu pořád obklopovali dalšími a dalšími otázkami.

„Zajímavé!“ řekla Knoflenka. „Takže ten stroj nejen vidí, ale dokonce i slyší a mluví.“

„Kdepak stroj – to kombajnér,“ odpověděl Pšenda. „Na kombajnu je zamontován reproduktor a mikrofon. A rádiem se přenášejí signály odtud na stanici a ze stanice sem. Když kombajnér zapojí rádiové spojení, slyší, co si tu povídáme, a my zas můžeme z reproduktoru slyšet, co říká on.“

„No vida – tak jaképak divy!“ řekl Strakáček. „Jako u telefonu.“

„A na co vlastně jezdí tyhle kombajny: na lín – nebo snad dokonce na atomy?“ zeptal se Neználek.

⁶⁸ NOSOV, Nikolaj Nikolajevič. *Neználek ve Slunečním městě*. Praha: Svět sovětů, 1968, s. 66.

„Ani na líh, ani na atomy,“ odpověděl Pšenda, „ale na radiomagnetickou energii.“
„Co to zas je?“⁶⁹

Neustálé dotazování a lačnost Neználka a jeho přátel po nových informacích má několik skrytých důvodů mezi řádky. Díky jejich otázkám se Pšenda rozvykládá o strojích do všemožných detailů a podrobností a podá tak ucelený technický obraz snového komunistického zemědělství. Faktem zůstává, že Neználek, Knoflenka a Strakáček jsou jen děti, což podporuje zjištění, že v duchu komunistického hospodaření se musí lidé vzdělávat již od útlého věku – jedině tak je jejich růst zajištěn správným směrem. Děti zajímaví se o tuto problematiku jsou tak plně připravené mít zodpovědnou roli v komunismu. Všudypřítomný obdiv, respekt a pokora před velkými stroji dozajista nahrává hlavnímu cíli uplatňování socialistického realismu v literatuře – strhnout na svou stranu masu lidí. Shodneme se, že vhodné použití jazyka, gradace při popisu technických vymožeností a angažovanost malých komunistů jistě přinesla kladný výsledek, neboť popis zemědělské techniky na třinácti stranách je opravdu vyčerpávající.

Naši cestovatelé se rozloučili s Pšendou a vydali se vstříc novým dobrodružstvím. Sluneční město je mile přivítalo svou nádherou. Neználek musel dokonce odstavit vůz, aby si krásu domů a dokonalost aut mohli prohlédnout v klidu po svých. Hned první konfrontace s městem dopadla dobře – ve výčtu libozvučných oslavujících přívlastků se až čtenář ztrácí. Všude jezdilo mnoho aut, která byla dokladem velmi pokročilého technického stavu města. Celkový první dojem ze Slunečního města byl velice kladný, a tak byl splněn účel. Město, jež je vzorem komunistického stavitelství, zapůsobilo, jak mělo. V knize následuje výčet všelijakých vymožeností, jako je restaurace v každém domě, přítomnost hřišť na nejrůznější sporty kamkoli se člověk podívá a téměř ve všech domech bylo divadlo nebo kino. Opravdu utopická líčení možností vyžití ve Slunečním městě jsou spolehlivě směřována především na dětské čtenáře. Autor zajišťuje dokonalé ztotožnění dětí s městskými radovánkami, do kterých nenápadně podsouvá, že tohle všechno se může naplnit jedině v komunistickém zřízení. Je tak podáván obraz socialistického města založeném na společném vlastnictví, které se má stát vzorem pro města ostatní. Neználek, Knoflenka a Strakáček se ubytovali v hotelu Malvazie. Autor i v tomto případě popisuje všechny služby a vlastně i veškeré věci kolem Neználka v duchu socialistického realismu. Setkáváme se rovněž s dalším příkladem propracované automatizace, slovem přímo rezonujícím ve spojitosti s dokonalostí komunistického režimu.

⁶⁹ NOSOV, Nikolaj Nikolajevič. *Neználek ve Slunečním městě*. Praha: Svět sovětů, 1968, s. 71.

V hotelu jsou všude rozmístěny televizní obrazovky, jimiž promlouvá k novým hostům ředitelka ubytovacího zařízení a všechny nocležníky informuje:

„Klobouky můžete odložit tady v předsíni na věšák anebo do skříně před sebou. Je to zdokonalený skříňový vysavač. Čistí oděv a samočinně z něho vysává prach.“⁷⁰

Strakáček přišel k umyvadlu a zkoumal jeho zařízení. Nad umyvadlem visela mramorová deska podobná rozvodné desce nějakého přístroje. Uprostřed měla kulaté zrcadlo. Pod zrcadlem byla řada tlačítek s obrázky a pod tlačítka několik rukojetí. Z horní části desky trčela nad zrcadlem široká ohnutá trubka jako hlásná trouba. Nad hlásnou troubou byl k desce připevněn štětinatý váleček.⁷¹

Ukázky slouží jako doklad používání socialistického realismu při popisu i těch nejběžnějších záležitostí, které se tak stávají věcmi výjimečnými. Nikdo ještě neviděl samočinný vysavač zabudovaný ve skříně nebo umyvadlo disponující takovým množstvím funkcí. Zdánlivě bezvýznamné věci tak ve Slunečním městě nabývají zvláštnosti a výjimečnosti. Socialistický realismus všechny čtenáře svým klamáním přivádí na svou stranu, což je hlavním autorovým cílem. Sluneční město je komunistickým idolem nejen zvnějšku, ale ve všech vrstvách.

Děj se v knize obrací směrem k malíčkům Aršíkovi a Literce. Tyto dva kamarády daly dohromady knížky. Byli to vášniví čtenáři: chodili spolu do knihovny a zařídili si dokonce knižní divadlo, kde kolemjdoucím předčítali různé příběhy, povídky a pohádky. Této pasáži se v knize věnuje poměrně velká pozornost kvůli své výchovné tendenci, která dozajista vede ke zvýšení zájmu četby u dětí. Socialistický realismus zde nebyl uplatněn. Jednoho dne se však Aršík ztratí, zoufalá Literka ho dá hledat policií, která celý případ otiskne v novinách. Čtenáře však již dávno napadlo, že za zmizení Aršíka může Neználek, který ho ve své prchlivosti proměnil kouzelnou hůlkou v osla, když o něj Aršík zakopnul. V novinách byla také reportáž o zjištění osla neznámého majitele a jeho převoz do zoo. Naši cestovatelé se okamžitě vydali za zvířátka do zoologické zahrady, aby oslíka Aršíka mávnutím kouzelné hůlky zachránili. Nutno upozornit na fakt, že se člověk nikde nesetkává s penězi, což je průkazným dokladem toho, že všechno patří všem. Na každém rohu se o tom přesvědčujeme. Tam se rozdávají noviny a zas jinde se podávají obědy jen tak.

⁷⁰ NOSOV, Nikolaj Nikolajevič. *Neználek ve Slunečním městě*. Praha: Svět sovětů, 1968, s. 84.

⁷¹ NOSOV, Nikolaj Nikolajevič. *Neználek ve Slunečním městě*. Praha: Svět sovětů, 1968, s. 87.

Kousek od tygří klece stál stánek s limonádou. Prodavač ve stánku nebyl, a kdo se chtěl napít, jednoduše přišel, zmáčkl knoflík, a limonáda samočinně naplnila sklenici. Strakáček to uviděl, a hned prý, že je mu strašně horko a že by se chtěl napít.⁷²

V Zoo byl dokonce stánek, který umožňoval poručit si studený ochucený nápoj a jediné, co musel malíček udělat, bylo zmáčknout na knoflík. Společnost nepotřebující k hospodaření peněz stojí na pomyslném vrcholu všech komunistických snah o dosažení třídní rovnosti. Pokud k nápojovému stroji přidáme i jeho možnost automatického obsluhování, stojí před námi stroj, který plně odpovídá vysokému standardu Slunečního města. Neználek se Strakáčkem se vydali k oslímu výběhu, kde proměnili tři osly v malíčky. Spokojili se s myšlenkou, že jeden z nich určitě musí být Aršík. Ve skutečnosti se však z oslů stali človíčky větroplachové – narušitelé komunismu ve Slunečním městě. Jeden takový větroplach, jmenoval se Pegásek, hned propadl své touze něco vyvést, sebral zahradníkovi hadici a stříkal jí na lidi. Neználek se k tomu všemu nachomýtnul tak hloupě, že přivolaná policie usvědčila jeho a odvezla ho na strážnici.

„A co teď se zadrženým?“ zeptal se, když se vrátil na strážnici.

„Namouduši nevím,“ pokrčil rameny Fistulka.

„Já taky ne,“ řekl Hvizdulka. „Dělám strážníka už kolik let, ale ještě se mi nestalo, aby někdo pokropil kolemjdoucí vodou. Myslím, že bychom mu měli trochu domluvit a pustit rychle domů, aby se na nás nerozhněval.“⁷³

Policie ve Slunečním městě se chová k výtržníkům velmi zdvořile a mile. Pravdou bylo, že Neználek za nic nemohl a vše způsobil Pegásek, ale to policie nevěděla. Neználkovi tedy jenom domluvili a pustili ho zpět za kamarády. Autor přepíná z extrému do extrému podle toho, co se mu hodí. Policie ve Slunečním městě vystupuje jako nositelka a udržovatelka komunismu. Zároveň jej i reprezentuje. Aby nevrhala špatné světlo na komunistické zřízení, musí být milá a přívětivá, ale zároveň musí být i důsledná a musí malíčky v tomto duchu vychovávat, aby byl na ulicích klid. V ostrém protikladu k této benevolentní policii, jak se přesvědčíme v následující kapitole práce, stojí kapitalismem rozvrácení policajti na Měsíci. Tamější policie bez milosti nakládá s jakýmkoli náznakem vzbouření se proti kapitalismu, je úplatkářská a jde na ruku boháčům. Autor si tak policii přetáčí k obrazu svému a používá ji jako prostředek k vyzdvižení režimu nebo k zprotivení

⁷² NOSOV, Nikolaj Nikolajevič. *Neználek ve Slunečním městě*. Praha: Svět sovětů, 1968, s. 113.

⁷³ NOSOV, Nikolaj Nikolajevič. *Neználek ve Slunečním městě*. Praha: Svět sovětů, 1968, s. 130.

politického zřízení. Záleží na tom, který díl Neználka je interpretován. Nezbývá než dodat, že chlubení policie Slunečního města o tom, že již zcela vymýtili zločin a že již zapomněli, co znamená slovo šatlava, vypovídá o agitačně zabarveném textu. Významné na tom je to, že autor může komunistickou propagandu našroubovat úplně na všechno a v očích čtenářů tak vychválit tento politický režim.

Neználek, Knoflenka a Strakáček se již rozhodli k opravdové prohlídce města. Když v tom si všimli zvláštního otočného domu. Hned se k nim přičinil stavitel a začal jim vysvětlovat architektonické zvláštnosti domu. Celý monolog Krychličky, jak se architekt jmenoval, nesl se v duchu socialistického realismu. Do všech detailů byly vylíčeny technické parametry a výhody obrovské budovy. Krychličkova slova zněla až mysticky ale na druhou stranu uvěřitelně – takovou mocnou sílu tento umělecký směr má. Architekt se nabídl, že bude malíčky z Kvítekova provázet po architektonických zajímavostech Slunečního města. U každého stavebně těžko realizovatelného domu se Krychlička zastavil a s pomocí fyziky všechno jednoduše racionálně vysvětlil. Stavitel vzal své nové kamarády na zasedání stavebního výboru.

„A kde je řidič?“ zeptal se nechápavě Neználek, když viděl, že je místo za volantem prázdné.

„K čemu řidič?“ odpověděl Krychlička. „To je přece samočinné tlačítkové auto. Místo řidiče tu jsou, jak vidíte, tlačítka s názvy ulic a zastávek. Stisknete patřičné tlačítko, a auto vás doveze, kam potřebujete.“

Nasedli a Krychlička řekl:

„Vidíte, zmáčknu knoflík s nápisem STAVITELSKÁ ULICE, a...“

Zmáčkl jedno z tlačítek na rozvodné desce – a auto se rozjelo.

„Počkejte, co to děláte!“ vykřikl Strakáček a chytil Krychličku za ruku. „Co když někoho přejedete?“

„Vyloučeno! V autě je ultrazvukový radar,“ vysvětlil mu Krychlička.⁷⁴

Na naše malé dobrodruhy čekalo jedno technické překvapení za druhým. Krychlička byl rád, že je obkloповán všemožnými dotazy na chod samočinného automobilu. Architekt dále vysvětloval, že se auto na místo určení dostane díky zabudované elektronkové paměti. Tato ukázka je jen malým výčtem agitačně zabarveného monologu Krychličky, který vychvaloval automatizaci a jiné vymoženosti. Neználek a jeho kamarádi se dozvěděli všechno

⁷⁴ NOSOV, Nikolaj Nikolajevič. *Neználek ve Slunečním městě*. Praha: Svět sovětů, 1968, s. 144.

o materiálu, funkčnosti a využití těchto revolučních strojů. Nějak však Krychličkovi unikla informace o financování a o udržení provozu v budovách. Celé obsáhlé strany předkládání té nejlepší architektury, kterou kdy lidstvo vymyslelo, se po uvědomění si nerealizovatelnosti již jeví jinak. Krychličkova zasvěcenost do popisování věcí však rozptýlila jakékoli náznaky pochybování.

Neználek, Knoflenka a Strakáček vyšli ven o přestávce během zasedání stavebního výboru. Zaujala je krásná hudba, která se linula od muzikantů s prapodivnými nástroji. Opět se setkáváme se socialistickým realismem, neboť to nebyly obyčejné hudební instrumenty, ale speciální nástroje pneumatické, jež fungují na stlačený vzduch. Autor se k budování socialismu v dětském myšlení nezdráhá zneužít jakoukoli maličkost. I hudební nástroje podlehly automatizaci, která ze všech věcí dělá věci komunističtější. Alespoň v kontextu knihy. Naši přátelé poté zhlédli divadelní představení a poté odešli spát. Ráno je v hotelu vyzvedl architekt Krychlička s tím, že jim ukáže domy navržené podle architektonického plánu inženýra Melounka. Na ulici potom potkali inženýra Špuntiáka, který obdivovatelům Slunečního města vymyslel lepší program: exkurzi do textilních závodů. Líčení závodů na výrobu oděvů se opět neneslo v duchu radovánek a dobrodružství, tolik příznačných pro dětskou knížku. Opět byly využity automatické stroje, aby v několika stránkových popisech vykreslili Sluneční město jako nejlepší město ze všech. Průvodcem jim byl inženýr Karásek:

„Před sebou, přátelé moji, vidíte, možno-li se tak vyjádřit, velký textilní kotol systému inženýra Cyldříka. Kotel se plní, abych tak řekl, surovinou vyráběnou z rozemletých lodyh pampelišek. Zde se surovina, promiňte mi ten výraz, podrobuje účinku vysoké teploty a chemicky se pojí s rozmanitými látkami, v důsledku čehož vzniká, možno-li se tak vyjádřit, řídká rosolovitá hmota mající tu vlastnost, že ve styku se vzduchem okamžitě tuhne. Tato hmota se odvádí z kotle trubkami a jest pod tlakem vymačkávána, promiňte mi ten výraz, drobnohlednými otvory na konci trubek.“ (...)⁷⁵

Opět se setkáváme i zde, v textilních závodech, s rozsáhlými popisy kolektivní výroby. Ačkoliv se jedná o knihu určenou pro děti a mládež, faktografické a agitační pasáže převládají nad líčením lumpáren, tolik příznačných dětským adresátům. Jazyk této ukázky je pro pochopení dětskými čtenáři opravdu náročný, což je ale dozajista autorův záměr. Zkusme si představit, že přijímáme informace, o kterých nemáme tušení, co znamenají, jen z části si jejich význam uvědomujeme. Působí to na nás velice věrohodně, určitě na tom bude něco

⁷⁵ NOSOV, Nikolaj Nikolajevič. *Neználek ve Slunečním městě*. Praha: Svět sovětů, 1968, s. 171 – 172.

pravdy. Přesně takto si tyto pasáže děti interpretují, nedovolí si o vážnosti těchto slov pochybovat. Tyto realistické faktografické pasáže znázorňující technický pokrok a jenom racionálně vysvětlitelné záležitosti jsou pro socialistický realismus příznačné. Při odchodu ještě cestovatelé se Špuntíkem a s dělníky oděvního závodu diskutovali a porovnávali módu Kvítečkova a Slunečního města.

Jedna malířka Cívečka se zeptala Strakáčka, co se mu nejvíc líbí ve Slunečním městě.

„Sodovka se sirupem,“ odpověděl Strakáček. „Hlavně že se dá pít v každém stánku a co hrdlo ráčí.“

„Co je na tom divného?“ vmísil se do rozhovoru Špuntík. „Tak je to u nás se vším. Můžete si zajít do kterékoli restaurace a jíst po libosti, v jakémkoli obchodě vám dají, co se vám zlíbí – a zadarmo.“⁷⁶

V ukázce je zmíněno to nejvýznamnější a zároveň nejvíce utopické, co komunismus svým vyznavačům nabízí. Jedním z nejzávažnějších důvodů, díky kterým se Sluneční město vyšplhalo mezi elitu, je právě absence peněz a tím pádem přirozené smazání všech společenských rozdílů. Čtenáři si tohoto faktu již určitě všimli, nicméně autor chtěl tento významný znak socialistického realismu explicitně napsat, aby byl jasně vidět. Nulová potřeba peněz je pro malíčky z Kvítečkova nejmilejším zjištěním. Sluneční město se stává i v tom nejmenším detailu dokonale propracovaným plánem, návodem, instrukcí, jak zřídit bezchybně fungující město, kde si všichni budou žít dobře a jeden druhého nebude „uzurpovat“ peníze.

V ději nyní následuje líčení dobrodružství strážníka Hvizdulky, který po zřízení policejní stanice Neználovým kouzlem byl ironií osudu dlouhou dobu nezvěstný. Jedná se o příjemnou odbočku od agitačně zabarvených popisů strojů a továren. Další kapitola se již dokořán otevřela socialistickému realismu, neboť čtenářům byly zatím představeny jenom výroba textilní, zemědělství a architektura.

Největší elegancí vynikala pneumatická křesla, pohovky a postele: po nafouknutí získaly tak vypouklý, oblý a hladký tvar, že doslova lákaly chvíli si sednout a poležet.

Po prohlídce továrny na nábytek šli naši cestovatelé do biografu a potom do divadla.

Druhého dne za nimi přijeli Špuntík a Krychlička dřív a všichni společně se vydali do

⁷⁶ NOSOV, Nikolaj Nikolajevič. *Neználek ve Slunečním městě*. Praha: Svět sovětů, 1968, s. 177.

*továrny na televizory a rozhlasové přijímače. To nejdůležitější, co tu viděli, byla výroba velkých plochých nástěnných širokoúhlých televizorů.*⁷⁷

Ukázka je jasným dokladem prvoplánového zaměření autora. Očividným cílem není napsat bezstarostnou dětskou knížku líčící život plný lumpáren, radosti a her, ale podat obraz socialistické společnosti. Srovnávat množství textu věnované obyčejné zábavě malíčků s rozsáhlými popisy v duchu komunistické agitace je zbytečné. Sotva skončí exkurze, kde se Neználek, Knoflenka a Strakáček seznamují s tím „nejnádhernějším“ nábytkem světa, je najednou střih – a hned se ocitnou v jiném závodě, tentokrát na výrobu televizorů. Jediné štěstí že tato agitační faktografie je čtivě napsaná, jinak by kniha v dnešní době pro svou převažující monotónnost nenašla své místo. Po seznámení se s automatickou samoregulovatelnou elektronkovou žehličkou nastal již pomalu večer a Kvítečkovští šli spát.

Druhého dne Neználka a jeho kamarády vyzvedl průvodce textilními závody Karásek a vzal je na exkurzi do zábavního Slunečního parku, kde se Neználkovi nejvíce líbil šachový koutek. Opět se setkáváme se socialistickým realismem, zejm. v popisu podstaty fungování šachových automatů. Neználek se zde potkal s Nitečkou, módní návrhářkou, se kterou se seznámil v textilních závodech. Sedli si spolu na lavičku a probírali spolu všemožné úvahy o strojové výrobě, vzájemné hospodářské pomoci a o nejzhubnější nemoci lidstva – chamtivosti neboli křečkovství. Pro příklad chamtivosti uvedl Neználek Buchtíka, který má ve svém domě v Kvítečkově „nakřečkových“ spoustu kabátků a svršků, co kdyby se mu něco hodilo na výměnu? Ve Slunečním městě se tato zhubná nemoc nevyskytuje: všichni pracují, mají zde tedy všeho dostatek, každému patří všechno a každý si může vzít všechno, co chce. Knoflenka a Strakáček zatím trávili čas ve Veselém koutku, kde se točili na čertových kolech, ze kterých odstředivá síla odhazuje malíčky do vody. Čertova kola představují velmi významný motiv v dalším pokračování knih o Neználkovi: *Neználek na Měsíci*. Před každou atrakcí se Knoflenka vždy zeptala inženýra Karáska na technickou podstatu a dělník textilních závodů jí všechno ochotně vysvětlil.

Opět se dostáváme k ironicky podaným situacím točících se kolem strážníka Hvizdulky. Opravdu se jedná o odlehčené vyprávění, které působí velmi vtípně svou zamotaností. Lehkosti nabývá tato pasáž knihy díky politické nezabarvenosti textu. Velkou roli v době Neználkova pobytu ve Slunečním městě sehrává i jeho personifikované svědomí, které ve snaze předělat Neználka na dobrého člověka neustále promlouvá do duše, aby

⁷⁷ NOSOV, Nikolaj Nikolajevič. *Neználek ve Slunečním městě*. Praha: Svět sovětů, 1968, s. 193.

napravil vše, co způsobil. Svědomí tím myslelo případ strážníka Hvizdulky. Ve Slunečním městě měli jeho obyvatelé ve zvyku oblékat se podle poslední módy: Jakmile se objevila v novinách zpráva od strážníka Hvizdulky, že policejní stanici mávnutím kouzelné hůlky srovnal se zemí malíček s kanárkově žlutými kalhoty – Neználek – všichni je ihned potřebovali mít.

V kapitole s příznačným jménem *Vážné události*, si v ději opět začínáme všimát větroplachů – Neználkem přeměněných oslů. Co se týče agitační příznakovosti, tak na jejich osobnosti spatřujeme prvky kapitalismu, který svým chováním šíří v ryze komunistickém Slunečním městě. Jejich oblečení je velmi výstřední: puntikované čepičky, krátké a úzké žlutozelené kalhoty a úzká hnědá saka působí odlišujícím se dojmem, jako by korespondovalo s chováním větroplachů – rozvracečů režimu. Zkrátka na přeměněných oslech bylo všechno tak jiné a zároveň typické, že malíčci a malenky Slunečního města si mysleli, že se jedná o nějaké určovatele módy a chtěli být rázem jako oni. Človíčkové nejdřív napodobovali větroplaší módu a potom od bývalých oslů převzali i modely chování a začali tak jednat protikomunisticky.

*Napodobování tří bývalých oslů neskončilo však jen oblékáním. Někteří človíčkové udržovali krok s módou tak horlivě, že se chtěli Kaligulovi, Trucounovi a Pegáskovi podobat ve všem. A tak bylo často vidět malíčky, jak trčí po celé hodiny před zrcadlem, jednou rukou si mačkají nos, druhou si vytahují horní ret a ze všech sil se snaží, aby měli co nejmenší nosy a co nejdelší rty. A byli dokonce i takoví, že se vyšňořili do módních sáček a do kalhot, nazdařbůh bloumali po ulicích, nikomu se nevyhýbali a co chvíli plivali kolem.*⁷⁸

Ukázka vypovídá o velké jednoduchosti dát se vést něčím špatným, zhoubným, něčím, co ve své podstatě postrádá řád, disciplínu a slušné chování. Človíčkové mile rádi sklouznou k něčemu špatnému a škodolibému, jako je kapitalismus. Bývalí oslové – Pegásek, Trucoun a Kaligula – jsou autorem do děje obratně zařazeni jako rozvraceči zaběhlého pořádku Slunečního města, do kterého zasadili sémě kapitalismu. Komunističtí obyvatelé ihned v novinách obeznámili ostatní o nutnosti být obezřetnými, o potřebě sjednotit se ve sdružení na dopadení větroplachů a o celkové jednotě v boji proti větroplachům/kapitalismu. Hlavní myšlenkou ukázky tak zůstává fakt, že človíčkové z dokonale fungující společnosti, jejíž vysoká úroveň je draze vykoupena prací a dodržováním pravidel, velmi rádi spadnou do režimu nadějně vyhlížejícího, který své přívržence láká na život bez práce a na svobodu, aniž

⁷⁸ NOSOV, Nikolaj Nikolajevič. *Neználek ve Slunečním městě*. Praha: Svět sovětů, 1968, s. 224.

by si vlastně uvědomili, že to nejde naplnit. Takto ukázka vyznívá v očích dětí, kterým se předkládá komunistická ideologie. V této pasáži se dostáváme do těch nejvýchovnějších rovin textu – jak snadno může být komunismus zvenčí ohrožen a že je potřeba s takovými rozvraceči skoncovat, a to velmi rychle.

Velmi zvláštní úlohu v tomto sporu s větroplachy zaujímají městští strážníci. Ačkoliv se aktivně zapojují do bojů s narušiteli komunismu, jsou v trestání bývalých oslů zvláště benevolentní. Zajmou-li větroplacha na ulici za přestupek typu stříkání vodou na druhé nebo za pohlavkování druhých, ihned jim je větroplachů líto a začnou je ve velkém propouštět. „Měkkost“ strážníků by se dala vyložit tak, že dosud měli v dokonale fungujícím Slunečním městě tak málo případů výtržnictví, a tak již odvykli vyměřování délky trestů. Komunistický režim, reprezentovaný policisty, nebyl na příliv kapitalismu připraven, což mu zajistilo prvotní ochromení. Vhodné je se zmínit o jménech městských strážníků, která jsou jednotná, podobně jako jména strážníků na Měsíci v dalším díle Neznámkových dobrodružství. Ve Slunečním městě mají vždy příponu -ulka a na Měsíci nesou zakončení -iggel. Které je více libozvučné a které v sobě odráží symbol nechtěné Ameriky, je víc než jasné.

Výrazným aspektem, na kterém můžeme demonstrovat šíření kapitalistických myšlenek, je hudba, kterou větroplachové provozovali. Pegásek, Trucoun a Kaligula se rozhodli své výtržnosti provádět na místě, kde se shromažďuje více lidí a kde k těmto lumpárnám strhnou celé davy. Do agitačního jazyka schovaného mezi řádky by se toto sdělení dalo volně přeložit jako: Pegásek, Trucoun a Kaligula se rozhodli kapitalismus šířit na veřejných místech tak, aby pro tento politický režim strhli více lidí. Skutečně se jim to povedlo, jejich hudbu začalo provozovat velké množství lidí. Nutno říci, že větroplaši vydávání zvuků snad ani nebylo hudbou, vždyť se hrálo na rozladěné nástroje a celé uši trhající kvílení doprovázelo pištění dvou zpěváků. Na tomto faktu autor vhodně poukázal na slepost lidí ovlivněných kapitalismem. Je nesmysl, aby bylo davem napodobováno něco, co nefunguje a špatně se poslouchá. Lidem ovlivněným kapitalismem to však zjevně nedochází. Tak nebezpečný ten kapitalismus je. Jedině milovníci hudby se nenechali hudbou ovlivnit a nezvyklalo je to v jejich úsudku. Někoho, kdo je pevně přesvědčen ve správnost komunismu, žádný jiný zhoubný režim nezmění. Takový človíček bude vždy ctít své hodnoty. Hudba jako šířitelka kapitalistických myšlenek tak působí jen na toho, kdo pochybuje a není věrný svému politickému zřízení.

„Nejvyšší čas vrátit se domů. Já už mám Slunečního města až po krk.“ řekla Knoflenka.

„Já tady už taky nebudu, v tomhle prašivém Slunečním hnízdě,“ přidal se Strakáček. „Mám tak zrovna zapotřebí, aby mi tu lili studenou vodu za límec!“

„No dobrá, kamarádi,“ souhlasil i Neználek, „dneska je už pozdě, ale zítra ráno se můžeme vydat na zpáteční cestu.“⁷⁹

Všechna zloba, zášť a ošklivost se od tří bývalých oslů vlily do většiny obyvatelstva Slunečního města a začaly jimi prorůstat. Záškodnictví takto nakažených lidí se dostávalo do všech oblastí života ve Slunečním městě. Větroplachové všem vlepovali pohlavky, propichovali jim gumové loďky v zábavním parku a převraceli divadelní představení naruby. Knoflenka, Strakáček a Neználek byli marností policie ve snaze zakročit proti větroplachům tak otráveni, že se rozhodli Sluneční město opustit. Na rozsáhlých pasážích v této části knihy je na všemožných příkladech nepořádku ukazován jev, jak málo stačí, aby se prosperující vzorové komunistické město stalo obětí kapitalismu.

Stala se však nečekaná událost, jež naše tři kamarády donutila zůstat ve Slunečním městě o něco déle: Knoflenka si v novinách přečetla článek profesora Trubejše, který napsal vědeckou stat' na téma, kdo vlastně jsou větroplachové. Jelikož psal profesor Trubejš o tom, že v zoologické zahradě viděl malíčka v kanárkově žlutých kalhotách, jak přeměňuje osly v človíčky oblečené jako nynější větroplachové, bylo Knoflence ihned jasné, že vstup kapitalismu do Slunečního města vlastně omylem zajistil Neználek. Rázem si vzpomněla i na nebohého Aršíka a jeho věrnou truchlící kamarádku Literku. V dalším článku si Knoflenka potvrdila svou zlou předtuchu: Aršík dosud nenalezen. S články v ruce jako důkazy o Neználkově vině si ho Knoflenka pěkně podala. Na druhý den si naši tři kamarádi vyšli do zoo proměnit oslíka opět v Aršíka. Místo toho však zjistili, že se osel Aršík nachází v cirkusu a aby nechybělo, jako naschvál se stala hrozná věc: Neználek dráždil opice kouzelnou hůlkou tak dlouho, až mu ji jedna ukradla. Kvítečkovští se tak ocitli bez naděje osvobodit město od větroplachů, kteří již začínali ve městě pomalu vládnout svým nedisciplinovaným a požívačným kapitalismem, jak je to v knize prezentováno.

Druhý den brzy ráno se Neználek, Knoflenka a Strakáček vydali opět do zoologické zahrady, aby se znovu pokusili najít kouzelnou hůlku. V hromadě smetí se jim to podařilo, ale hůlka jako by byla porouchaná – ne a ne svému majiteli vyplnit přání. Neználek sám pro sebe

⁷⁹ NOSOV, Nikolaj Nikolajevič. *Neználek ve Slunečním městě*. Praha: Svět sovětů, 1968, s. 236.

zabědoval a přál si mluvit s kouzelníkem. Čaroděj se hned zjevil a vyložil našemu hrdinovi, že udělal tři špatné skutky: proměnění Aršíka v osla, přeměna tří oslíků v človíčky a dráždění opic, proto byla kouzelná moc hůlce odebrána.

Neználek se div nerozbrečel vzteky. Ale Strakáček mu řekl:

„Nebreč, Neználku, žít se dá pěkně i bez kouzelné hůlky. Na co hůlku, když nám svítí sluníčko!“

„I ty můj milý, jak jsi to hezky řekl!“ zasmál se kouzelník a pohladil Strakáčka po hlavě. „Je to pravda, nejlepší je naše dobré sluníčko. A všem svítí stejně: tomu kdo něco má, i tomu, kdo nemá nic; tomu, kdo má kouzelnou hůlku, i tomu, kdo ji nemá. Od sluníčka máme světlo, teplo i radost v duši. A bez sluníčka by nebyly ani kytičky, ani stromy, ani modré nebe, ani zelená tráva – ba ani my bychom bez něho nebyli. Sluníčko nám dává jíst a pít, hřeje nás i suší. I každé stéblo trávy se točí za sluníčkem. Od něho je všechn život tady na zemi. Tak pročpak být smutný, když nám slunce svítí? Není to tak?“

„Ovšemže je,“ souhlasila Knoflenka a Strakáček s ní.

A dokonce i Neználek se přidal:

„Máte pravdu, je to tak.“⁸⁰

Bylo málo človíků, kteří odolali větroplachům a nepřidali se mezi ně. Takoví lidé byli komunismem natolik přesvědčeni, byli natolik utvrzeni v jeho správné fungování, že si nedokázali představit jeho převod v kapitalismus. Nemohli tak vstoupit mezi větroplachy. Mezi nimi byli Neználek a jeho kamarádi, a dokonce i kouzelník. Právě on měl celou dobu oči otevřené, všechno viděl někde shůry a věděl, že všechna rozpínává kapitalistická moc nemá svůj prapůvod v jednání Pegáska, Trucouna a Kaliguly, ale vychází z Neználkova špatného počínání. Jelikož Neználek nepáchal tyto zločiny vědomě, nebyl vyloučen z úzkého okruhu přežívajících komunistů. Ukázka reflektuje tradiční myšlenku dobrého konce: hůlka jako symbol kapitalistické moci je vlastně úplně nepotřebná k životu. Vždyť všechna krása ulic, parků a domů Slunečního města se vybudovala poctivou prací všech človíků – bez kapitalistických vymožeností. V ukázce je zmíněna nutnost víry v jedinou jistotu slunce, které propůjčuje paprsky všem stejně a nedělá rozdíly, jež mezi obyvateli vyvstávají díky používání kouzelné hůlky. Autor velmi obratně vylíčil skličující pocit Neználka, který po celou dobu pobytu ve Slunečním městě nevědomky rozšiřoval myšlenky kapitalismu. Bylo to pro něj opravdu strašné zjištění. V opozici Neználkovu zpytování svědomí dal autor vyniknout slunci,

⁸⁰ NOSOV, Nikolaj Nikolajevič. *Neználek ve Slunečním městě*. Praha: Svět sovětů, 1968, s. 275.

jako jedinému komunistickému spravedlivému činiteli, který svítí všem stejně, ať se na Zemi děje úplně cokoli.

Neználek, jehož moc kouzelné hůlky opustila, si dovolil u kouzelníka přát ještě jedno přání: aby se dalo dohromady vše, co natropil. K tomuto přání se přidali ještě ostatní kamarádi z Kvítečkova. Strakáček si ještě přál, aby se život strážníka Hvizdulky nasměroval zase do normálních kolejí. Všechno se vyplnilo, jak si napravení človíčkové přáli. Kouzelník Neználkovi, Knoflence a Strakáčkovi přičaroval samoregulovatelné auto s elektronkovou pamětí, které kamarády dovezlo domů. Ráno se probudili a byli ve známém Kvítečkově.

„Však to dalo ve Slunečním městě hodně práce, než to všichni dokázali,“ odvětila Knoflenka. „Samo se nic neudělá.“

„Tak si s tím dáme práci i my,“ řekl Neználek. „Když se do toho pustíme všichni dohromady, naděláme toho ažaž. Jen se koukni: dali jsme se všichni do práce – a postavili jsme si most. A copak by ho postavil někdo sám?“⁸¹

Celá kniha končí šťastně. Sluneční město bylo zbaveno kapitalistických vlivů a človíčkové se dostali zpět do Kvítečkova. Sluneční město mělo oproti Kvítečkovu opravdu navrch. Neználek se rozhodl, že přiloží ruku k dílu a společnými silami pomůže vystavět nový a lepší Kvítečkov. Semknout se, být poctivý a pracovitý – to jsou největší „ctnosti“ komunismu. Napravenému Neználkovi a jeho kamarádům se to jistě podaří.

⁸¹ NOSOV, Nikolaj Nikolajevič. *Neználek ve Slunečním městě*. Praha: Svět sovětů, 1968, s. 288.

4.3 Neználek na Měsíci

Třetí díl pohádkových knih o Neználkovi z roku 1966 je, co se týče komunistické propagandy, nejpracovanější. Sci-fi putování raketou na Měsíc autorovi v textu umožnilo použít hlubší společensko-politické souvislosti a vyprávět příběh ze sociálně-kritické pozice. Na Měsíci je kapitalistické politické zřízení: společnost je ostře rozdělena na velmi malé množství boháčů a velkou většinu chudáků. Nemožnost žít plnohodnotně v bídě, krutá realita peněz, burz či krádeží a všudypřítomné nelidské zacházení měsíční policie se podepisuje na Neználkově povaze: již to není bezstarostný všetečný mluvka a chlubil, ale čistá duše, která se svým důvtipem snaží pomáhat sobě i ostatním. Negativně a s despektem je zde nahlíženo na všechny, a dokonce i na bohaté, které semílá neustálé hašteření na peněžních burzách. Nosov svou hru s jazykem dokonale využívá při volbě americky znějících jmen pro negativně vykreslené postavy boháčů. Výslovnost těchto jmen si mohou čtenáři přečíst v poznámkovém aparátu pod čarou. Paradoxně nutno poznamenat, že zjevný agitační záměr dodává na celkové živosti díla, neboť propagandisticky vyhocené situace jsou zdrojem napětí. Neználek se často kvůli penězům a bezohlednosti boháčů dostává do nebezpečných situací. Akčnost příběhu pak vrcholí ve finále, kdy začíná kapitalismus kapitulovat.⁸²

Interpretace

Příběh nás opět přivádí do idylického Kvítečkova, kde si jeho obyvatelé – malenky a maličci – žijí poklidným životem. Do zaběhlého řádu náhle vstoupí Všeználek – moudrý, racionální, rozvážný a klidný, k němuž jako protipól vystupuje nerozumný a vznětlivý popleta Neználek. Všeználek se zrovna vrátil z měsíční expedice a s sebou na Zemi si přinesl kousek Měsíce – kámen lunit. Jednoho dne všechny obyvatele Kvítečkova překvapí nenadálá skutečnost. Najednou na Zemi panuje stav beztíže. Uprostřed adaptovacích akcí, kdy si měl každý človíček zvyknout na tento nový život vznášení se všude možně, přišel Všeználek beztížnému stavu na kloub. Měsíční kámen lunit totiž uložil do své sbírky minerálů blízko nerostu magnetovci. Interakce magnetické a měsíční energie tak způsobila tento stav. Užaslému Všeználkovi ihned hlavou proběhla myšlenka zkonstruování rakety, která by, díky navozenému beztížnému stavu, spotřebovala na odstartování jen minimum paliva. Spolu s kosmonautkami Petýnkou a Ančovičkou ze Slunečního města postavil raketu schopnou cesty na Měsíc. Celé vesmírné dění se nejvíce líbilo Neználkovi, který chodil do rakety na

⁸² Labyrint revue: časopis pro literaturu, výtvarné umění, hudbu, film a podnikání v kultuře. Praha: Primus, 2004.

prohlídky a celou ji tak velmi brzy prozkoumal. Jednoho dne byl však kvůli zneužití detěžkátoru⁸³ Všeználkem vykázan z vědecké společnosti, která měla být těmi, kteří stanou na Měsíci. Všeználkovo povýšené odmítnutí Neználka natolik dopálilo, že se rozhodl vzít situaci do svých rukou. Společně s Buchtíkem se den před odletem vkradli do rakety, kde chtěli počkat do startu, vždyť z Měsíce se kosmonauti na Zemi už vracet nebudou, aby je vyhodili. Na Buchtíka si v raketě došlápl strach a chtěl za každou cenu ven z rakety, pryč z nebezpečného podniku. Ve snaze najít knoflík otevírající hlavní dveře, zmáčknul tlačítko startu stroje, a tak se naši dva přátelé ocitli na Měsíci bez Všeználka, Petúanky, Ančovičky a všech ostatních. Neználek s Buchtíkem si oblékli skafandry a vydali se vstříc neznámému prostředí. Jejich zraku neušla veliká pyramida na obzoru a k ní klikatící se cesta. Uvnitř skalního masivu se rozprostírala veliká jeskynní chodba. Neználek se na okamžik od Buchtíka vzdálil a sklouznul po ledové podlaze do nitra Měsíce. Bylo mu jasné, že se Všeználek ve svých tezí o životě uvnitř luny nemýlil. Náš človíček dopadl zrovna doprostřed záhonů plných malinkatých jahod a malin. Když viděl všechny keře obsypané ovocem, zatoužil se pořádně najíst.

Zanedlouho následovala první konfrontace s kapitalistickým zřízením panujícím na Měsíci. Nic netušící Neználek se cpal malinami a jahodami. Vůbec se nad tím nepozastavoval, neboť v Kvítečkově všechno patří všem, a tak se tedy mohl bez problému najíst malinami. Když vtom se najednou Neználek chytil do železné pasti a už k němu spěchal strážce sadu Fix s rozzuřeným psem. Neználek, nevěda že se dopustil krádeže cizího majetku, byl vlečen Fixem k majiteli sadu panu Schwabsovi.

Jeden z človíčků uviděl Fixe s Neználkem a křikl:

„Hej, Fixi, už jsi zase chytil lupiče?“

„Tak, tak, aby ne,“ samolibě se šklebil Fix.

„K panu Schwabsovi ho vedeš, co?“

„Tak, tak, k panu Schwabsovi, kampak jinam.“

„A to na něj zas pustíte psy?“ zeptal se druhý človíček a nechal na chvílku práce.

„To ať už si rozhodne pan Schwabs. Co přikáže, to uděláme.“

„Bestie!“ zabručel jeden z človíčků.

⁸³ Zařízení umožňující přiblížení lunitu k magnetovci na kritickou vzdálenost a tím pádem navození stavu beztlíže.

„Já ti dám bestii!“ rozzuřil se Fix. „Všecko to panu Schwabsovi ohlásím, jak si tady pouštíte hubu na špacír – vylítnete na dlažbu natotata!“⁸⁴

Něco takového by mohl Neználek v komunistickém Kvítečkově sotva slyšet. Pro socialistického člověka, u kterého byla práce jistotou, o kterou nemohl přijít, to byla neznámá slova. Tady, v kapitalismu, by klidně pracujícím lidu vzali práci a vyhodili ho na chodník. Líčení této situace probíhá realisticky a navozuje až mrazivou atmosféru oproti kvítečkovské idyle. Autorovi se hned v počátku povedlo navodit pocit opovržení nad kapitalismem panujícím na Měsíci. V knize začíná být uplatňován umělecký směr socialistický realismus.

U pana Schwabse čekalo na Neználka další rozčarování. Domníval se, že jde o omyl. Své počínání obhajoval tím, že si maliny natrhal sám a že je nikomu nevzal. Pana Schwabse tato naivita smíšená s hloupostí skutečně dopálila:

„Já ti ukážu, ty budeš jinak zpívat!“ zařval. „To jsi nevěděl, že je to soukromý majetek?“

„Jaký soukromý majetek?“ nechápal Neználek.

„Cože? Ty nakonec vůbec neuznáváš soukromý majetek?“ zeptal se výhruzně pan Schwabs.

„Proč ne,“ vylekal se Neználek, „uznávám, jenom nevím, co to je. U nás žádný soukromý majetek nemáme. My všechno zasejeme společně, stromy sázíme taky všichni dohromady, a pak si každý vezme, co zrovna potřebuje. U nás je všeho spousta.“⁸⁵

V ukázce je rozehráván základní konflikt kapitalisty a komunisty. Na pana Schwabse je zde nahlíženo jako na největšího netvora a nelidu, jelikož chrání svůj majetek před zloději, pro umocnění myšlenky velmi nevybíravým způsobem. Vylekanému Neználkovi se tak kapitalismus ukáže opět v negativním světle, když na Měsíci všechno nepatří všem. Náš človíček nechápe podstatu soukromého vlastnictví, není mu jasné, proč si jeden uzurpuje všechno a na ostatní zbývá bída. Neználek si jednoduše nedokázal představit, že pan Schwabs musel do svého podniku vložit nějaké peníze – kapitál – aby zelinářství mohl otevřít. Neználek nechápal, že své „obohacování se“ malinami vyznívalo velmi špatně v očích pana Schwabse. Na měsíci se lidé musí postarat sami o sebe a nemůžou jen spoléhat na druhé jako v socialistickém až nemožně vyhlížejícím Kvítečkově.

⁸⁴ NOSOV, Nikolaj Nikolajevič. *Neználek na Měsíci*. Praha: Lidové nakladatelství, 1976, s. 91 – 92.

⁸⁵ NOSOV, Nikolaj Nikolajevič. *Neználek na Měsíci*. Praha: Lidové nakladatelství, 1976, s. 93.

Neználek se stěží dostal z pozemku pana Schwabse. Udýchaný Neználek se dvěma psy v zádech se zastavil až ve městě, obklopen Měsíčany. Poštvané psy pana Schwabse již v patách za sebou neměl, a tak zvolnil krok. Všudypřítomné veselí a přívětivost človíčků Neználka přiměla, aby na incident s panem Schwabsem zapomněl a bral ho jako nedorozumění. V restauraci si objednal jídlo a místo peněz jen zamával při odchodu číšníkovi, jenž ho okamžitě dohnal a slušně ho upozornil, že zapomněl zaplatit

Náš hrdina zůstal nechápavě stát. Opět nevěděl, co tím číšník myslí. Nikdy neslyšel slovo „peníze“. V této situaci je opět vykreslen fakt, že si kapitalisté žijí otřesně, jelikož všechno nepatří všem. Celý rozhovor je protkнут Neználkovou nevinností, která v opozici s číšníkovým domáháním se peněz na čtenáře působí tak, že chtít po někom peníze za jídlo je čin hodný zločinu. Autor se tak zdánlivě ideologicky nezabarvenými popisy a rozhovory snaží vybarvit socialismus v tom nejlepším světle a shodit tak špinavý kapitalismus.

Číšník byl nucen zavolat strážníka. Policista brzy poznal, že s člověkem, který „předstírá“, že neví, co jsou peníze, nic nezmůže, a tak ho dal naložit do policejního antonu. S Neználkem si všichni policisté pohrávali jako s pytlím brambor, řvali na něj, kopali do něj a častovali ho škaredými slovy. Policisté Figgel a Biggel ho podrobovali výslechu. Cokoli však Neználek odpověděl, zdálo se pro kapitalisty nemožné, smyšlené, ba dokonce utopické. Byl považován za blázna, co jen kope kolem sebe. Ukázala se tak moc policajtů jako udržovatelů kapitalismu.

Zde by bylo vhodné zmínit se o jménech jednotlivých postav. Človíčkové z Kvítečkova mají krásná jména. Dostali je vždy podle vlastnosti, která je pro ně typická. Všeználek je ten, který všechno zná, doktor se jmenuje Pilulkin a šikovní opraváři jsou Šroubek a Vroubek. Jejich jména jakoby souzněla s krásným prostředím Kvítečkova, dobře se čtou, zní velice idylicky. V ostrém protikladu k nim stojí jména kapitalistických Měsíčanů. Škaredé těžko vyslovitelné jazykolamy působí na čtenáře těžkopádně a nehezky. Je jasné, jakému jménu by človíčkové dali přednost, které by si vybrali. Detail ve výběru jmen je rovněž nástrojem pro zkazení jakékoli dobré představy o kapitalismu, ve kterém s nepřátelským a nevhodným politickým zřízením souzní i jména jeho představitelů. Aspoň tak to vidí autor. Měsíční policisté se mají ve svých jménech vždy příponu -iggel. Na čtenáře tito Figgelové, Mstiggelové či Biggelové působí velice kostrbatě a vyvolávají v nich pocit nelítostného ale i jednoduchého chování. Uspořádání písmen v příponě jmen působí americky – tedy nepřístojně.

Policie byla na Neználka při výslechu velmi tvrdá. Figgel změřil našemu človíčkovi výšku, obvod hlavy a délku nosu. Podle těchto rozměrů na něj pasoval proslulý bandita Hezounek, který měl na svědomí několik přepadení vlaků a již několikrát utekl z vězení. Na Neználka tato slova opět působila jako pronesená v cizím jazyce. Co je vězení? Co jsou loupeže? „*Vždyť u nás je tak krásně, všeho dost, proč by někdo kradl, všeho je dostatek!*“⁸⁶ Říkal si v duchu Neználek, když vzpomínal v těžkých chvílích na socialistický Kvítečkov.

„*Kdo, prosím vás?*“ zeptal se polekaně Neználek.

„*Proslulý bandita a lupič Hezounek: šestnáct přepadení vlaků, deset ozbrojených bankovních loupeží, sedm útěků z vězení – naposledy minulého roku podplacením stráží, celkový lup v úhrnné částce dvacet miliónů schwindlingů!*“ oznámil s radostným úsměvem Figgel.⁸⁷

Popis bezohledného a cynického jednání policie je velmi věrně realisticky zpracován. Jako by si autor pro vyličení způsobů kapitalistické měsíční policie vypůjčil otrěsné jednání socialistické policie, která odsouzené nemilosrdně posílala do gulagů. Policie absolutně nepoužívá nijakých důkazů a pachatele usvědčí z čehokoli, co se jí hodí. Skoro se čtenáři zdá, že takoví muži zákona musí také někde v utajení, ve skrytu před médii působit v socialistickém Kvítečkově. Jen se o nich nemluví. Dokonce vzhled samotných policistů je líčen velmi negativně. Setkáváme se s charakteristikou, jako je zavalitý, nízký obličej se širokým čelem, tupý výraz. Tohle všechno čtenářům napomáhá k celkovému negativnímu pohledu na měsíční policii.

Dalším významným rysem socialistického realismu v této ukázce je slovo *schwindling*, slovo v grafické podobě nic neprozrazující. Pokud je ovšem přečteme (v knize ke slovu odkazuje poznámka pod čarou, kde je transkripce slova, aby si malí čtenáři uvědomili jeho skrytou hrůzu), dostane ihned jasnou konotaci. Je to něco k šizení ostatních. V duchu autorových tendencí asi nikoho nepřekvapí, že se takto jmenují měsíční peníze. V Kvítečkově – ideální socialistické společnosti – peníze nejsou potřeba, akorát by vytvářely společenské rozdíly, což se rozchází s aplikovanou komunistickou ideologií. Na Měsíci tak existují schwindlingy – prostředek k nerovnosti obyvatelstva. V reálném životě to tak opravdu funguje, kapitalismus nedá nikomu nic zadarmo. Ale člověku, který se snaží, je průbojný a má zájem, dá tohle politické zřízení víc než společná úroda kvítečkovské zeleniny. Tohle autor již

⁸⁶ NOSOV, Nikolaj Nikolajevič. *Neználek na Měsíci*. Praha: Lidové nakladatelství, 1976, s. 101.

⁸⁷ NOSOV, Nikolaj Nikolajevič. *Neználek na Měsíci*. Praha: Lidové nakladatelství, 1976, s. 102.

nechtěl vidět a dětem tak vtloukl do hlavy zákeřnou moc peněz, které umí jenom rozeštvat lidi proti sobě. Další negativní vlastnost schwindlingů na sebe nenechá dlouho čekat. Peníze jsou hned vyličeny jako špinavý nástroj k podplácení. Figgel žádá po Neználkovi úplatek ve výši sto tisíc schwindlingů, aby se dostal na svobodu, čemuž Neználek nemůže vyhovět. Neví, co to peníze jsou, natož aby je měl.

Neználek samozřejmě neměl peníze na zaplacení úplatku, a tak jej Figgel poslal do basy. Vězení je vyličeno v tom nejhorším světle tak, aby autor opět smazal jakoukoli hezkou představu o zemích na západě. Neználek je považován za šprýmaře, neboť nedokáže vysvětlit svým spoluvězňům svou vinu. Neví, jak by formuloval, že nezaplatil za jídlo v restauraci. Zde, v base, se opět setkáváme s příznačným rysem socialistického realismu. Neználek se zde dostal konečně mezi lidi své společenské třídy. Může si s nimi popovídat, zažertovat nebo je požádat o pomoc a hlavně si na něho nikdo nevyskakuje. Mají mnoho společného, zejména stejný problém, který se jmenuje uzurpování prašivou vládnoucí buržoazií. Není zde však zmíněna myšlenka, jak snadno by se ze dna kapitalistické společnosti šlo vymanit. Stačilo by chtít. Právě zde se na Měsíci poprvé setkáváme se jmény človíčků, která jsou podobná těm kvítečkovským, krásně socialisticky znějícím. Tento příznak symbolizuje společný jmenovatel stejné společenské třídy – Pleška, Kozlík, Čupra jsou velmi podobná jména Neználkovi. Pana Schwabse bychom do stejné kategorie jmen asi těžko zařadili – nebude se jednat o buržoazií šikanovaný proletariát. V očích autora byl však již proletariát zkažen kapitalistickými výdobytky, které měly na Neználka později ten nejvíce negativní vliv. Neználek se však rychle učil od sobě rovných, rychle se propadal do kapitalistického dna:

„Tak ty vážně nevíš, co jsou peníze?“

„Namouduši ne,“ přiznal se Neználek.

„To je ti tedy musím ukázat,“ řekl holohlavý a vytáhl z kapsy několik měďáků.“

„A k čemu to všechno je?“ zeptal se Neználek.

„Jak to k čemu?“ divil se holohlavý. „Za peníze si můžeš koupit, co tě napadne.“

„A co je to koupit?“ nechápal Neználek.⁸⁸

Neználek byl velice udiven zázračnou mocí schwindlingů. Na nátlak svých nových kamarádů prodal svůj klobouk, aby si za stržené peníze koupil pytlík brambor. Skutečně velmi rychle je možné stát se členem kapitalistické společnosti, je opravdu snadné se dostat na její dno. Vždyť Neználkovi to netrvalo ani celý den. Na druhou stranu kapitalista by se

⁸⁸ NOSOV, Nikolaj Nikolajevič. *Neználek na Měsíci*. Praha: Lidové nakladatelství, 1976, s. 108.

obyvatelem Kvítečkova stával jen stěží. Nedokázal by pochopit zaběhlý řád, disciplínu, která přináší výsledek ve formě společného vlastnictví. Autor se i zde v tomto duchu snaží balamutit čtenáře dětského věku a hned v počátku jim vštěpovat hrůznost kapitalismu.

Brambory však byly malé jako fazolky, nestály ani za to. Neználek se takovým malinkým hlízám vysmál. Srovnal je totiž s bramborami, které rostou na jeho planetě Zemi. Hlízy se nedaly porovnávat, i hmotnostně na tom byly jinak. Zde spatřujeme opět příznačný rys socialistického realismu, kdy je srovnáván stav zemědělství v obou politických zřízeních. Kvítečkovské komunistické brambory jsou vypěstované poctivým proletariátem. Jednoznačně tak musí mít větší plody. Kdežto na Měsíci logicky nemohou být zkaženými kapitalisty dosaženy takové výsledky. Otázkou zůstává, jestli tomu tak opravdu je. Dost možná, že se i Kvítečkovští nechali spoutat a pohltit nevědeckými biologickými poznatky pseudovědce Trofima Lysenka. Neználek poté s největší zaujatostí přednášel o melounech jako patrový dům a o hruškách velkých jako človíci. Zemědělství bylo vskutku socialistickou výsadou. Měsíční jahody sotva za nehet s ním nesnesou srovnání.

Neználek byl však kapitalistickými všiváky podveden. Než se dostal ke kamnům, všechny brambory již z popela vytáhli ostatní. Chtěl tedy nazpátek aspoň svůj klobouk, vždyť je přece jeho. Klobouk byl však už v soukromém vlastnictví Čupry, který se ho nechtěl vzdát. Proč taky? Neměl mu ho Neználek prodávat. Neználek již začínal všechno chápat – kapitalistická společnost ho začala semílat mezi nejspinavější spodinu. Neználka se zastal Kozlík a to způsobilo rozdělení vězení na dva tábory, které se do sebe pustily jako pomyslní napravení kapitalisté proti zatvrzelým kapitalistům. Do vřavy vlétla policie, která elektrickými obušky udělala pogrom. Celá situace vyzní tak, že si policie léčí své problémy na nevinných. Opět jakoby autor zapomínal na pozadí. Vždyť i v socialistickém Rusku byly v jeho době vězení s ještě daleko otrěsnějšími způsoby. Nosov však všechno vědomě zamlčoval, aby umocnil krásu ničím nerušeného Kvítečkova – vize socialistické společnosti. K Neználkovi cítil sounáležitost jenom Kozlík:

„Ty jsi ale vážně truhlík. Proč jsi prodal klobouk? To se ti tak moc chce na ostrov Hlupáků?“

„Na jaký ostrov?“ nechápal Neználek.

„Copak jsi nikdy neslyšel o Hlupáckém ostrově?“

„Neslyšel,“ přiznal se Neználek.

„Tak poslouvej: tady u nás se může všechno, jedině, co se nesmí, je nemít střechu nad

hlavou a chodit po ulici bez košile, bez klobouku nebo bez bot. Kdo poruší tohle pravidlo, toho policajti lapnou a šup s ním na ostrov Hlupáků. Říká se, že kdo si nedovede vydělat peníze na bydlení a na pořádné oblečení, ten je beznadějný hlupák a není pro něj místo nikde jinde než tam. Z hlupáckého nicnedělání kdekdo zhloupne a zdivočí, pak začne obrůstat srstí, a nakonec se změní v berana nebo ovci, ani neví jak.“

„Není možná!“ vyhrkl Neználek.⁸⁹

Aby těch nových buržoazních pojmů nebylo na Neználka v jeden den málo, přibyl mu další. Bezdomovec. Někdo, kdo nemá střechu nad hlavou, nepracuje, živoří a jen se tak poflakuje na ulici. Dostáváme se k zásadnímu rysu socialistického realismu. Hlavním aspektem, díky kterému měl vždycky socialismus navrch bylo to, že nemá mezi svým poslušným pracujícím lidem žádné bezdomovce. Lidi bez domova je opravdu vhodné využít pro naplnění tématu této knihy – shodit kapitalismus. Ale otázkou zůstává, jestli se nesvobodně smýšlející ovce v socialistických zřízeních neměly nakonec hůř než svobodní bezdomovci, jestli nežili méně hodnotným životem. Fakt, že se hlupáci změní v ovce, jenom podrývá autorovi půdu pod nohama. Stát se nad ničím nepřemýšlející ovcí konající to co dav, je rys příznačný pro Kvítečkov a jiná socialistická zřízení. Při dalším Kozlíkově vyprávění o osudech ovcí na ostrově Hlupáků Neználka zaujme další slovo, sice „boháči“.

„A kdo to jsou vlastně ti boháči?“ zeptal se Neználek. „U nás žádní nejsou.“

„Boháči? No přece kdo má spoustu peněz a všeho.“⁹⁰

Neználek přirozeně nemůže znát boháče, lidi, kteří si žijí nad poměry druhých. Ničím nepoznané dítě opět celou situaci vyhodnotí tak, že boháči jsou největší záškodníci. Ano, Neználkův Kvítečkov sice funguje v duchu krásné komunistické myšlenky o rovnosti mezi všemi. Ale v praxi se setkáváme s jinými zkušenostmi. Je naprosto normální, že kdo je snaživý a příčinlivý vydělá si víc peněz než ten, kdo se chce jenom vézt na úkor druhých.

Jediný, kdo dokázal správně odhalit, proč Neználek v restauraci za večeři nezapltil, byl policejní soudce Piggel. Nejvyšší policejní orgán nadával všem podřízeným do zabeďněnců, jelikož nepochopili Neználkův záměr – ohřát se a najíst se ve vězení zadarmo. Proto Neználek nezapltil v restauraci, aby unikl nařčení z bezdomovectví. Tato situace nahrává autorovi v dvojnásobný prospěch – nejen je zde vylíčena marná snaha společenské spodiny vymanit se z bezdomovectví a mít alespoň nějakou střechu nad hlavou, ale je zde i

⁸⁹ NOSOV, Nikolaj Nikolajevič. *Neználek na Měsíci*. Praha: Lidové nakladatelství, 1976, s. 114.

⁹⁰ NOSOV, Nikolaj Nikolajevič. *Neználek na Měsíci*. Praha: Lidové nakladatelství, 1976, s. 114.

vyjádřena hloupost lidí na nejvyšších postech. Neználek ze všeho vychází jako nepoznaný človíček, na kterém je pácháno kapitalistické zlo. Víme, že nepracujícím lidem v socialismu hrozily vyšší tresty, než zůstat bez domova. Ale v knize opět vidíme jen prosocialistické vyjádření. Čtenáři si nemohou vybrat, na jakou stranu se přiklonit, jestli ke komunismu či kapitalismu. Autor to už udělal za ně.

Kozlík a Neználek byli propuštěni na svobodu, aby nevyjídali měsíční policii. Od vězně Jukse dostali kontakt na pana Lumpina, podnikatele všerázovým zbožím. Naši dva bezdomovci se tam okamžitě vydali v naději, že je Lumpino zaměstná. V obchodě si Neználek všimnul, že majitel klidně prodává podezřele vypadajícímu panu Hromningovi střelnou zbraň značky Wirwall.

„Tak si myslím, že jste mu tu zbraň neměl prodávat. Co když vystřelí a někoho zabije...“

„Dovolte, prosím, u nás si každý může kupovat a prodávat, co je mu libo,“ ohradil se pan Lumpino. „Nikdo ho přece nenutí, aby z té pistole střílel. Ovšem zároveň mu také nikdo nemůže zakázat, aby z ní vystřelil. To by bylo neodpustitelné omezování svobody podnikání.“⁹¹

Tady v této ukázce je první konfrontace socialistických dětí s termínem „svobodné podnikání“. Ale samozřejmě je vykresleno v tom nejhorším možném světle. Nepřímo z ukázky vyplývá, že svobodné podnikání umožňuje zločincům kupovat vražedné zbraně. Každý si hned o něm vytvoří svůj úsudek a nechce ho již dál propagovat. Jakákoli výhoda svobodného trhu práce zde není rozváděna. Ze všeho opět vyjde jako hrdina Neználek, který upozornil na trhlinu ve svobodném podnikání. Všem také nahrává Lumpinovo jméno, které nepůsobí pro prodávající zrovna věrohodně – kouká z toho podvod a švindl. Při této příležitosti ale musíme vyzdvihnout autorovu práci s jazykem. Pistole značky Wirwall má vskutku příznačné zvukomalebné jméno, zvláště tehdy, pokud z ní vystřelí človíček se jménem Hromning. Čtenář si ihned představí sílu rány této zbraně.

Neználek, Kozlík a Lumpino mezitím zaplatili policii, aby se Juks dostal na svobodu. Juks potřeboval všechny tři kolem sebe, neboť se mu v hlavě spřádal plán na založení akciové společnosti. Chtěli semena obřích rostlin, dovezená Neználkem a Buchtíkem rozprodávat chudým lidem, aby měli mnohonásobně větší úrodu. Tato semena do kosmické rakety dal přinést Všeználek, aby je mohl Měsíčanům případně věnovat. Akcie měli prodávat po

⁹¹ NOSOV, Nikolaj Nikolajevič. *Neználek na Měsíci*. Praha: Lidové nakladatelství, 1976, s. 127.

schwindlingu a čím víc akcií by človíčkové měli koupených, tím více by potom dostali semen. Samozřejmě, jak už to v takto tematicky laděné knize bývá, autor si na tomto motivu postupně připravoval kritiku kapitalismu.

Aby měsíční chudáci živící se zemědělstvím uvěřili, že Neználek je kosmonaut z jiné planety a že má zázračná semena obřích rostlin, museli mít Lumpino s Juksem důkaz. Proto se v přestrojení za policii vydali do zahrady pana Schwabse. Spoutali strážce Fixe a Fexe, a dokonce i samotného zelináře pana Schwabse a našli tak skafandr – nezvrtaný důkaz o Neználkově původu. Ve všech scénách s policií se setkáváme s anarchií a neomezenou mocí policistů. Naprosto vše se jí podřizuje, človíčkové se jí bojí, přiznávají se k čemukoli, jsou bezmocní. Právě policie v knize vystupuje jako metafora udržitelnosti kapitalistického režimu. Na ten je nahlíženo jako na slabý, hroutící se prašivý režim, který je možné udržet jen absolutní mocí policie. Samotné elektrické obušky potom vystupují jako konatelé bezpráví a jsou tak tím nejprůzračnějším rysem kapitalismu. Paradoxně právě kapitalismus je politické zřízení běžně fungující, léty prověřené. Právě socialistické zřízení je nefungující a neudržitelné.

Lumpino a Juks mezitím zatelefonovali do hotelu Smaragd v Blbsteinově⁹² ulici. Oznámili, že se přijede ubytovat kosmonaut z jiné planety, ať je vše náležitě připraveno. Dali ještě vědět televizi a tím spustili řetězec paniky mezi médií, aby nikdo nezmeškal natočení skvělé reportáže. Neználek se stal hvězdou. V nejslavnějším hotelu města Hrabillonu je přivítal sám majitel hotelu Shmelling. Opět vhodně použité jméno, které v sobě odráží vlastnost tohoto člověka. Kdokoli něco vlastní, podniká nebo se jinak odkazuje na kapitalismus, je počastován jmény, která jasně vyjadřují jeho charakter. Jména působí na druhou stranu jemně, trefně i vtípně. Nicméně vhodnost použití těchto jmen je již méně přívětivá – autor nimi velmi obratně píše proti prašivému kapitalismu v jeho očích. Podobně vyhlíží i jméno Hrobnick – nejmenuje se tak nikdo jiný než věhlasný lékař. Není bez náhody, že jeho adresa je Morová 15. Výslovnost americky znějících jmen je vždy explicitně napsaná v poznámkovém aparátu knihy. Nosov vždy uvádí transkripci cizího jména, aby si malí čtenáři všechno přečetli správně a dokonale tak slyšeli hrůzu, kterou jméno vyvolává.

Každý, kdo se točil kolem Neználka, měl zajištěný příjem peněz a pořádně toho využíval. Pan Shmelling zvedl na dvojnásobek cenu pokojů i přesto se hosté do jeho hotelu

⁹² Ulice byla nazvaná podle měsíčního vojévůdce generála D. K. W. Blbsteina, čtème Blbštajna. (ukázka poznámkového aparátu v knize)

hrnuli. Pan Hrobnick byl doslova přehlčen. Lumpino, Juks, Kozlík i Neználek si zase vyžádali ubytování zadarmo. Lumpino dal poté televizi ultimátum. Buď přikročí na přemrštěnou částku za Neználka, nebo se s pořadem o kosmonautovi budou moct rozloučit. Televize nabídku po neustálém bombardování diváků nakonec přijala. Na těchto manévrech je snaha všech zbohatnout líčena velmi sobecky, darebně i krvežíznivě. Socialistický člověk špatně snáší, má-li kapitalista nápad jak zbohatnout a dostat se tak do jiné „společenské třídy“. Peněžní zisk lidí okolo Neználka byl naprosto legální, založen na reklamě, na duchapřítomnosti i na nápaditosti Lumpina, Shmellinga i Hrobnicka. Náhlé obohacení mohlo v jen socialistické společnosti vyústit ve vyčnívání nad ostatní, což si nikdo netroufal.

Neználek měl během své hvězdné kariéry několik interview s těmi nejslavnějšími měsíčními učenci, vědci, astrology a lunology. Ptali se ho na různá fakta, která pomohla odpovědět na otázky, které Měsíčanům lámali hlavu. Přirozeně nebyli schopni znát postavení jednotlivých hvězd na nebi kvůli měsíčnímu obalu, který vnitřní měsíc obepíná. Neználka velice překvapilo, že se vědci takového věhlasu ještě nepokusili sestrojít raketu, která by k měsíčnímu povrchu doletěla.

„Naše boháče nezajímají hvězdy“, posteskl si profesor Tangens. „Boháči – stejně jako vepři – neradi zvedají hlavu od země, aby se podívali vzhůru. Ty zajímají jenom peníze.“

„Bohužel“, přidal se profesor Coctangens. „Boháči říkají: Hvězdy, to nejsou schwindlingy – do kapsy je neuložíš, kaši za ně neuvaříš. Vidíte sám, jaká nevdělanost!“⁹³

V knize si můžeme všimnout, že autor podstatnou část rozhovoru mezi Neználkem a učenci věnuje kritice boháčů. Nosov si vždycky jakýmkoli způsobem v rozehrávaném motivu najde cestu ke shození kapitalistů. Boháči jsou zde házeni do jednoho pytle. Pokud je jeden takový, jsou takoví všichni. Rozhodně lidé nebohatnou, aby na úkor jejich příjmu bohatlo celé komunistické zřízení. To by ani komunisté, kterých by se to týkalo, nechtěli.

Noviny a televize byly zkrátka přečpané vesmírným dobrodružstvím Neználka. Juks a Lumpino využili svého dobrého jména u novin, jelikož to byli právě oni, kdo Neználka Měsíčanům představili, a začali pomalu otiskovat články o nově vznikající akciové společnosti obřích rostlin. Pronajali si kancelář ve Schwindlingově ulici. Opět se setkáváme s jasnou předpovědí, že akciová společnost bude zákonitě naivní lidi šidit a okrádat. Ne nadarmo umístil autor kancelář zrovna tam. Kniha sestává z mnoha takových náznaků a

⁹³ NOSOV, Nikolaj Nikolajevič. *Neználek na Měsíci*. Praha: Lidové nakladatelství, 1976, s. 146.

nepřímých odkazů, které se slívají dohromady a tvoří tak ucelený negativní obraz kapitalistické společnosti.

První den skončil pro akciovou společnost fiaskem. Juksem promyšlená inzerce obřích rostlin v novinách byla bezkonkurenčně vytlačena velkou bankovní loupeží, velmi diskutovanou mezi všemi obyvateli Hrabillonu. Na nákup akcií si tak nikdo nevzpomněl. Lumpino s Juksem již začínali mít černé myšlenky a velice sklíčeně a možná už trochu prohraně zmiňovali slova, jako jsou krach, vybuchneme či kapitál. Hlavní téma uplatnění socialistického realismu v této pasáži knihy je poukázat na vratkost podnikání a obchodování s akciemi. Možnost zřízení akciové společnosti dává ale lidem svobodu, možnost nakládat si s penězi jak chtějí a ne jenom slepě následovat dav. V očích socialistů se ale jedná o vykořisťování. Automaticky je snaha podnikat zamítnuta. V příštích dnech akciová společnost obřích rostlin opět strádala. Kozlík a Neználek si krátili čas hraním námořnických bitev a vyprávěním místo toho, aby prodávali akcie všem měsíčním zemědělcům. Dialog mezi Neználkem a Kozlíkem se opět stočil do nám již známých kolejí. Autor si opět našel prostor, jak na boháčích shodit kapitalismus. Obyčejně začínající rozhovor se téměř vždy přetransformuje v kritiku kapitalismu s užitím znaků socialistického realismu.

*„A na co vůbec potřebují boháči takovou spoustu peněz?“ podivil se Neználek.
„Copak je můžou projít?“*

„Projít!“ ušklíbl se Kozlík. „Kdyby jenom jedli! Boháč si nacpe břicho a pak začne ukájet svou vlastní ješitnost.“

„Jakou ješitnost? Co to je?“ nechápal Neználek.

„No přece vytřít někomu zrak, přetrumfnout ho.“⁹⁴

V této ukázce je socialistický realismus uplatněn na popis požívačnosti boháčů. Čtenářům je opět předložena jenom jedna stránka věci – ta špatná, která výrazně převáží tu dobrou. Nutno říci, že čtenáři již žádné dobré vlastnosti u boháčů nenacházejí. Vše je umocněno Neználkovou nevinností a neposkvřeností kapitalistickým zřízením. Neználkova nemožnost pochopení na čtenáře působí tak, že v Kvítečkově zhoubní boháči vůbec nejsou, což je správné prokomunistické město. Neználek nepotřebuje znát význam slov, jež označují skutečnosti, s nimiž komunista nepřijde do styku. Faktem zůstává, že ve zdánlivě nevinném dialogu je uplatněna ideologie.

⁹⁴ NOSOV, Nikolaj Nikolajevič. *Neználek na Měsíci*. Praha: Lidové nakladatelství, 1976, s. 162.

Akciovou společností druhý den navštívil první zájemce o obří rostliny – vesničan Siváček. Juks a Lumpino všeho hned využili: Siváčka vyfotografovali, otiskli článek v novinách a další zájemci na sebe nenechali dlouho čekat. Nejdříve o akcie jeví zájem jen prostí lidé, boháči zatím nevěřili ve věrohodnost akciovky. První z takových, miliardář Skrbling, pro akcie poslal svého nejvyššího ředitele, malíčka jménem Wesh.

Jmění pana Skrblinga obnášelo celou miliardu, byl tedy miliardář, nebo, jak říkali kraddelberští boháči, měl cenu jedné miliardy. Boháči totiž neoceňovali človíčky podle jejich vědomostí, dobroty, poctivosti a ostatních chvályhodných vlastností, ale pouze a jedině podle majetku. Jestli se nějakému človíčkovi podařilo nahromadit kapitál tisíc schwindlingů, říkali, že má cenu tisícovky.⁹⁵

Opět se setkáváme s vhodně zvolenými jmény, které odrážejí vlastnosti jejich nositelů. Pan Skrbling je lakomý, šetřivý a šetrný, kdežto pan Wesh je drzý, vtíravý a nečestný. Jména jsou z jednoho úhlu pohledu vtipně zvolená, ale na druhou stranu se i v tomto případě setkáváme s nepřímou kritikou kapitalistů. Proč se malíci a malenky v Kvítečkově jmenují výhradně podle svých dobrých vlastností a naopak proč se Měsíčani, lépe řečeno bohatí Měsíčani, jmenují jen a pouze podle špatných vlastností? Dále můžeme spatřit i jisté pohrdání mezi boháči samotnými. Měsíčani mezi sebou jednají jak s kusem masa, které visí na háku někde v řeznictví a taky je opatřeno cedulkou s napsanou částkou, která odráží jeho hodnotu. Boháči se na lidi nekoukají lidsky, neberou v potaz jejich činy, dobrotu či laskavost. Rozhodující je pro ně výše kapitálu. Boháčovo jmění rozhodne, jestli se s ním další boháč bude bavit nebo ne. Pozbývání lidství je dalším výrazným motivem, kterým je autorem mířeno na zbavení se jakýchkoli idylických představ o kapitalismu. Všechny motivy cílené proti kapitalismu mají větší význam díky srovnání situace na Měsíci a v Kvítečkově, kterému je věnováno prvních padesát stran autorského příběhu.

Wesh však jel do kanceláře akciové společnosti obřích rostlin za jiným účelem než koupit akcie, ba naopak se chystal Lumpina s Juksem přesvědčit, aby pláchli s penězi a aby se nerealizoval dovoz semen obřích rostlin. Pan Skrbling si totiž nedokázal představit následující situaci: Chudí venkované by dostali semena obřích rostlin, vypěstovali by je na svou obživu a již by je nikdo nedonutil dělat v továrnách. Pan Skrbling by tak ztratil pracovní sílu a ocitl by se rázem mezi těmi, kteří by se živili plody obřích rostlin. Společnost by si pak byla rovna.

⁹⁵ NOSOV, Nikolaj Nikolajevič. *Neználek na Měsíci*. Praha: Lidové nakladatelství, 1976, s. 171.

Setkáváme se tak poprvé s rozvíjením myšlenky o tom, že obří rostliny jsou nepřímým spouštěčem nastolení komunismu na Měsíci.

„Ach ne, ne!“ zvolal pan Wesh. „Pan Skrbling to považuje za velice nevýhodný, a dokonce mimořádně riskantní podnik. Víte vy vůbec, co se může stát, až se na naší planetě objeví ty obří rostliny? Přebytek potravin, všechno bude levné, zmizí bída – kdo pak bude chtít na nás i na vás pracovat?“⁹⁶

Z ekonomického pohledu je zde dokonale vylíčena moc semen obřích rostlin. Nejen že jsou nositeli socialismu z hlediska jeho prestižního zemědělství, ale jsou jeho nositelem i z hlediska jeho vyvolání. Celkově jde Weshovo přesvědčování označit jako dosavadní vítězství kapitalismu nad socialismem v soustavě budoucích neúspěchů kapitalismu nad socialismem nepřímo vytvářenými Neználkem a později Buchtíkem.

Pan Skrbling chtěl Jukse a Lumpina podplatit, aby sbalili peníze za akcie a utekli pryč. Proto svolal Velký pindam – radu všech boháčů, které předsedal. V rámci této konference se sešlo třicet jedna boháčů v jedné místnosti – dokonalá příležitost pro autora, aby dosáhl svého. Celá plejáda příznačných jmen, hloupé výroky zasedajících, chamtivost a cynismus bravurně podporují to, že jako lidé za nic nestojí. Vtipnou nenásilnou formou zde autor podsouval myšlenku, že čím víc boháčů pohromadě, tím víc se ukazuje nemožnost domluvit se či sobeckost. Velký pindam tak vyznívá tak, jak už název napovídá. Pindalo se na něm o všem a vlastně o ničem. Autor i zde, jakoby si vypůjčil situaci ze své země. V Rusku byla v té době také úzká skupinka vládnoucích lidí, která rozdávala všelijak zvláštní a nerealizovatelné rozkazy, které byly vždy na úkor chudákům, jež pracovali někde ve vzdálených končinách Ruska.

Nejvýznamnější postavou Velkého pindamu byl pan Scouperfield. Tento vyzáblý, bledý a kostnatý malíček je ztělesněním odporného vypočítavého kapitalisty v autorových očích. Je symbolem lakoty, špinavých kšeftů a sobectví. Právě na něm je vhodné uvědomit si, jak vyznívá například ve srovnání s Všeználkem. Scouperfield, jelikož vlastní továrnu, je automaticky považován za vykořisťovatele. V knize potom není ani řádek o tom, že třeba dává dělníkům práci. Tento malíček je tak opět vhodným nástrojem pro komunistickou proagandu a právě Scouperfield se setkal v hotelu Smaragd v Hrabillonu s Weshem. Scouperfield na Weshovi žádal napálit Lumpina a Jukse za účelem nečestného zbohatnutí.

⁹⁶ NOSOV, Nikolaj Nikolajevič. *Neználek na Měsíci*. Praha: Lidové nakladatelství, 1976, s. 174.

Pan Scouperfield uložil všechno do skříňky a vyndal z cylindru ještě kousek voňavého mýdla. Vtom si všiml na policiče u umyvadla druhého, přesně takového kousku, který patřil panu Weshovi. Položil své mýdlo vedle, chvíli se na oba kousky díval, načež si začal pečlivě mydlit ruce a obličej. Ovšem nikoli svým mýdlem, ale tím vedle. Měl při tom upřímnou radost, že se mu podařilo takhle ušetřit.⁹⁷

Scouperfieldovo šetrné jednání působí vtípně. Ale někde v pozadí, mezi řádky, působí velmi uboze. Otázkou je, jestli má zapotřebí takhle šetřit a zda-li není těmi penězi už úplně zdegenerovaný. Kladou si jistě tyto otázky malí čtenáři. Popis nehezkého Scouperfieldova vzhledu doplněný o tento motiv lakomství zajistí, že o něm čtenáři ztratí veškeré iluze.

V ději dále následuje velké množství popisů všelijakých nepravostí točících se kolem zrušení akciové společnosti obřích rostlin, které vyznávají ve všech směrech negativně. Vyzvedněme však myšlenku zbytečnosti. Proč se takto šít, když to v Kvítečkově – v socialismu – jde čestně? Celkově kapitalismus v porovnání s komunismem opět prohrál, neboť se o něm píše jen nekalé praktiky. Faktem ale zůstává, že celá záležitost působí přehnaně hyperbolicky, vždyť Velký pindam měl 31 členů, což se rovná jen 31 boháčům. Pokud bychom se bavili o Měsíčanech v globálu, tyto praktiky by se ztratily. Ale autor sledoval jasný záměr tímto zdánlivě bezvýznamným motivem – vyjádřil tím myšlenku uspořádání společnosti: Velmi malé množství boháčů na úkor velmi velkého počtu chudáků.

„Díky, přátelé,“ řekl pan Wesh. „A teď musíme rychle zmizet, tím spíš, že cestou máme vyřídit ještě jednu velmi důležitou věc.“

„Copak?“ zajímali se Lumpino a Juks.

„Osvobodit veleváženého pana Scouperfielda. Byl zajat bandou lupičů, kteří za jeho propuštění požadují velké výkupné. Náhodou jsem se dozvěděl, kde ho ukrývají, takže ho můžete osvobodit. Za patřičnou odměnu samozřejmě.“

„Kolik tak můžeme od toho skrblika chtít?“ zeptal se Lumpino.

„Nu, milión určitě.“

„Milión?“ vykřikl Lumpino.

„Myslíte, že je to moc?“ znepokojil se pan Wesh.

„Naopak, málo!“ odpověděl Lumpino. „Jestli to nevynese alespoň dva milióny, nestojí to za štrapáci.“

⁹⁷ NOSOV, Nikolaj Nikolajevič. *Neználek na Měsíci*. Praha: Lidové nakladatelství, 1976, s. 189.

*„I co, tak si řeknem o tři milióny – a hotovo,“ navrhl Juks „Pro každého milión.“
„Výborný návrh!“ pochválil Lumpino. „Jedeme!“⁹⁸*

Pro uvedení do situace zbývá jen dodat, že Wesh pana Scouperfielda spoutal sám, aby mu nepřekážel v kšeftování. O místě, kde je pan Scouperfield svázán, se tak opravdu náhodou nedozvěděl. Nekalosti mezi boháči čtenáře věrohodně přesvědčují o tom, že v takovém prostředí nechtějí žít. Pomalu se utvrzují v idylu Kvítečkova, která však i nadále zůstává jen nerealizovatelnou fikcí a utopií. Pan Scouperfield se však Juksovi a Lumpinovi, šlechtným zachráncům, vyprostil a utekl pryč šířit myšlenky kapitalismu do jiných končin Měsíce. Neználek s Kozlíkem měli mezitím pořádnou práci v právě zrušené akciové společnosti obřích rostlin. Museli se nějak ztratit před rozlícenými měsíčními dělníky, kteří si nárokovali své peníze zpět. Neználek s Kozlíkem se během dne potloukali po Hrabillonu a k večeru došli na nádraží, kde nastoupili do vlaku. Nebylo to vůbec náhodné: lístky na vlak jim koupili Juks s Lumpinem s tím, že se za nimi mají vydat do San Komarina. Ve stejném kupé si připravoval postel pan Scouperfield. Následuje pasáž knihy, která udává, co všechno se s lakomým skrbílkem Scouperfieldem mezitím stalo.

Po prožitém vzrušení přestal mít i hlad. To není pranic divného, protože silnější pocit zpravidla vytlačí všechny slabší a pak klidně zapomeneme i na to, co se nám do té doby zdálo bůhvíjak důležité. To pana Scouperfielda přivedlo na velkolepou myšlenku: kdyby se například vždycky před snídaní nebo před obědem pořádně rozčílil, kdyby začal třeba nějaký nepříjemný rozhovor nebo se jednoduše s někým hádal, ušetřil by spoustu peněz za jídlo.⁹⁹

Tato Scouperfieldova absurdní myšlenka jako by uvozovala celé strastiplné a neméně bizarní putování tohoto ztřeštěnce až do lůžkového vagónu směr San Komarino. Scouperfieldova pout' je směsicí absolutní neznalosti přírody a orientování se v ní a poznání, že peníze v zásadních životních chvílích jsou člověku k ničemu. Pro čtenáře z toho opět nepřímo vyplývá hned několik kritik kapitalistického zřízení. Člověk vysoko postavený je na praktický život absolutně neadaptovatelný. V socialismu by byl prací utužován ke správnému životu. Takové je vyznění Scouperfieldova zmateného pobíhání po lese. Druhá a možná ještě významnější podsunutá agitační myšlenka je motiv prozření. Uvědomění si, že peníze nejsou všechno a leckdy nám jsou k ničemu, vede k tomu, že stačí málo, aby se i zatvrzelí kapitalisté obrátili na socialistickou víru. Peníze jsou významným prostředkem, důležitá je stabilní práce

⁹⁸ NOSOV, Nikolaj Nikolajevič. *Neználek na Měsíci*. Praha: Lidové nakladatelství, 1976, s. 199.

⁹⁹ NOSOV, Nikolaj Nikolajevič. *Neználek na Měsíci*. Praha: Lidové nakladatelství, 1976, s. 215.

a ne kšeftování mezi boháči – takto by to měli čtenáři raději pochopit. Scouperfield se nám tak stává nejdůležitější postavou, která je ztělesněním autorových agitačních snah. Hloupost (myslel si, že brambory rostou na stromech), rozsáhlý soukromý majetek a prozření s penězi se stává silným nástrojem pro to, aby ho takto zmanipulování čtenáři zavrhli. Náš pan Scouperfield se zastavil ohřát u skupiny pochybně vypadajících malíčků tzv. nezaměstnaných nicmajetníků. Tohle specifické povolání se vyznačovalo vzájemným vypůjčováním ošacení. Kompletně oblečený človíček šel potom do města, kde žebrotou nebo nějakou šmelinou vydělal centig a vrátil se zpět k ostatním. Tato do detailu vykreslená společenská lůza klesnutá až na dno v knize figuruje jako varování před kapitalistickým rozpínáním, které vyústí v pád. Nezaměstnaní nicmajetníci jsou toho důkazem.

„Tak račte, prosím,“ pozval Patička ostatní, když byl hotov.

Usadili se na bedny, které tady měli místo židlí, a když pan Scouperfield viděl, že si vzali plechovky a usrkávají z nich, vzal si taky. Napil se, a tu zjistil, že to není žádný čaj, ale obyčejná horká voda.

„A kde je čaj?“ zeptal se nechápavě.

„No tady přece,“ vysvětlil mu Patička. „Sice bez čaje, ale to už je zkrátka takový druh. To je teď velká móda pít čaj bez čaje.“

„Hm!“ broukl pan Scouperfield. „Vlastně čaj je doopravdy předsudek, aby ho čert vzal! Organismus z něho stejně nemá žádný užitek. Ale kde je cukr?“¹⁰⁰

Tato ukázka byla vybrána pro její bezprostřední humor, který opět svou absurditou ještě podporuje jakékoli zkalení všech představ o bezdomovcích. Tato skupina lidí je v jakémkoli politickém zřízení vnímána negativně. Pravdou zůstává, že stačí chtít a z bezdomovců se rázem stanou např. dělníci se stálým platem. V knize je však na bezdomovce nahlíženo bezvýhodnou optikou. Je to někdo, kdo již se svým životem prohrál, někdo, kdo se chytil do sítě, ze které není útěku. Do sítě jménem kapitalismus. Scouperfieldovi se v ukázce čaj bez čaje nejdříve, na první dobrou, nezdá dost dobrý. Právě tato, řekněme prvotní rozladěnost a nepohodlnost, vzápětí vystřídaná navyknutím, je symbolem toho, že boháč, je-li donucen přivyknout si na společenský pád, zvykne si a uvědomí si, že to není tak špatné živobytí. Scouperfield by se tak bez problému dokázal adaptovat mezi shazované bezdomovce, odkud, jak z knihy vyplývá, již není úniku. Velmi agitačně působí také neustálé předsazování titulu pan před Scouperfieldovo jméno. I v těch nejhlupejších a nejkomičtějších situacích se bavíme o panu Scouperfieldovi. Zní to až

¹⁰⁰ NOSOV, Nikolaj Nikolajevič. *Neználek na Měsíci*. Praha: Lidové nakladatelství, 1976, s. 220.

tragikomicky, že se takto chová někdo, komu se říká „pane“. Pán v socialismu a pán v kapitalismu mají dle knihy jinak nastavené hodnoty. Takto to malí čtenáři mohou v sobě interpretovat. Po dopití výborného čaje se Scouperfield dostal autostopem na nádraží a dál to již známe.

Naši cestovatelé se ve vlaku po předešlé probdělé noci konečně vyspali. Jenomže na nádraží v San Komarinu Neználka s Kozlíkem Juks s Lumpinem nečekali. Naši dva v podstatě bezdomovci si tedy celý den hledali práci, aby se mohli najíst a zaplatit si hotel. Našli ji až v zábavním podniku ve Veselé střelnici. Smyslem práce bylo vydržet strefování házených míčků do nastaveného obličejce, za což Kozlík, jenž se jako jediný odvážil zaměstnat, obdržel celé tři schwindliny. Celá situace je ukázkou toho, jak se kapitalismus nedokáže postarat o obyčejné lidi. Autor vyprávění uzpůsobil tak, aby v tomto smyslu kapitalismus shodil. Nikde jim není k dispozici důstojná práce, kde by mohli vydělávat peníze. Kapitalistické zřízení je milostivě zaměstná potupnou prací, a to ještě není pravidlem. Trefy míčkem do Kozlíkova nosu, čela a oka jsou symbolem ran nemilosrdného kapitalismu, který si zakládá jen na boháčích a pracující lid je tak vystaven žebrotě. Na vše je opět nahlíženo kritickým pohledem autora, který nikdy nezmíní výhody kapitalismu, které jsou v porovnání se socialismem zjevné. Není se čemu divit, že svým poetickým vyprávěním strhává na svou stranu velké množství lidí.

Neználek s Kozlíkem se ubytovali v údajně nejlevnějším hotelu světa – v hotelu U Levného bydla. Brzy však zjistili, že padesát centigů za pokoj není zdaleka poslední uhrazená částka. V hotelovém pokoji bylo nutné zaplatit i za ty nejběžnější věci – postele, příkrývky, televize, voda, mýdlo a ještě mnohem víc věcí bylo zpoplatněno.

Kozlík poznal, že nezbude než znovu zaplatit za elektřinu, skočil k jazýčku a ještě v běhu vytáhl z kapsy centig. Jazýček ho v mžiku slízl, zajel zpátky do stěny a žárovka se zase rozsvítila. Světlo bylo tedy v pořádku, a tak Kozlík běžel k umyvadlu a i tady ho přivítal vyplazený jazýček žádající poplatek za vodu.

„Ach ty nenasyto nenasytná!“ nadával Kozlík. „Vždyť jsem ti už platil, ne? Tak tumáš, nažer se, když je ti to málo!“

I tentokrát spolkl jazýček centig jako malinu, voda začala zase téci a Neználek si mohl konečně spláchnout z očí štípající mydlinky.¹⁰¹

¹⁰¹ NOSOV, Nikolaj Nikolajevič. *Neználek na Měsíci*. Praha: Lidové nakladatelství, 1976, s. 237.

Hlavním motivem ukázky je placení za všechno v již zaplaceném hotelu, což naše nocležníky provázelo celým večerem, a dokonce i nocí. Probudila je totiž zima, a tak si museli za jeden z posledních centigů ještě pustit ústřední topení. Jako v předchozí konfrontaci se socialistickým realismem, kdy bylo velmi kriticky nahlíženo na San Komarino jako město bez důstojné práce, se i zde setkáváme s podobnou situací: kapitalismus poctivé lidi stojící na okraji společnosti obere o všechny peníze. V hotelu bylo totiž všechno přizpůsobeno bohatým hostům, ze kterých mají hoteliéři větší zisk. Otázka peněz všem zaslepuje oči, jimiž je přehlížena dobrota a sounáležitost. Nutnost platit za každou malichernost odkazuje na těžké protloukávání obyčejných lidí životem, který přihrává jen boháčům. Příhodnou pro autorovu kritiku kapitalismu se stala také všudypřítomná mylná reklama, která jen balamutí prosté lidi – všemi ustrkovaný měsíční proletariát. Každý, kdo se ubytoval, se přesvědčil, že se jedná o nejdražší pokoje světa. Autor knihu psal opravdu promyšleně a téměř na každém motivu můžeme vidět zdánlivě milou, nepřímou, ale ve výsledku ostrou kritiku kapitalismu.

„Aby vás čert vzal!“ zuřil Kozlík. „To je peleš lotrovská, a ne hotel. Tady bydlet, tak nepřijdeš jenom o klobouk, za chvíli by z tebe stáhli i kalhoty. Pomalu by se tady nedalo ani kýchnout zadarmo.“¹⁰²

Poplatek za možnost vyzvednutí si uložených věcí ve skříni zařídil přetečení Kozlíkovy trpělivosti. Jako zástupce měsíční chudiny nadává na uzurpování kapitalismem. Kozlík by se nedivil, kdyby hoteliér zpoplatnil i takovou banalitu, jako je kýchnutí. Většímu zisku vykořisťovatelů se opravdu meze nekladou, řeknou si čtenáři, kteří již přesedlali na autorovu notu.

Kozlík a Neználek další den ve Veselé střelnici práci nedostali, a tak se rozhodli posledních dvacet centigů rozdělit na půl a zaplatit si nocleh v Zapadáku pana Bleshinga. Velmi příznačná jména, typický motiv protkávající celou knihu, se uplatňují i zde. Majitel ubytoven Bleshing nepůsobí zrovna věrohodně a každého napadne, s jakými zvířaty budou mít Neználek a Kozlík v noci společnost. Skutečně tomu tak bylo. V knize je popis noclehárny skutečně až naturalistický. Bez jakéhokoli přikrášlování si uděláme obraz toho nejhoršího, co může čekat prosté lidi semleté kapitalistickou společností až na její dno. Očouzený špalek místo polštáře, všude rozvěšené sušící se ponožky a přítomnost štěnic je symbolem nebezpečí, do kterého uvrhává prostý lid kapitalismus. Samozřejmě vše se děje ve prospěch boháčů. Neználek se však setkává s prapodivným názorem od svých spolubydlících:

¹⁰² NOSOV, Nikolaj Nikolajevič. *Neználek na Měsíci*. Praha: Lidové nakladatelství, 1976, s. 238.

Všichni vychvalují Bleshingu ochotu zřídít tyto špinavé noclehárny. V jistém ohledu mají pravdu – potom následuje jenom živoření pod mostem a Ostrov hlupáků. Bleshing jim tak alespoň zajistí nocleh a bezpečí za malou částku.

Neználek se opřel zády o dřevěný sloupek palady a začal dřít. Vtom se něco dotklo jeho nohy. Otevřel oči a spatřil před sebou vypasenou šedou krysu s protáhlým špičatým čumákem, jak mu očichává botu.

„Fuj, jedeš!“ vylekal se Neználek a ucukl.

Krysa bez velkého spěchu odběhla, zastavila se kousek dál a upřela na něj oči blýskavé jako korálky. Neználek se poplašeně rozhlédl a viděl, jak zpod palandy vylézá druhá a taky začíná čenichat. Pochopil, že spát ve společnosti štěnic je bezpečnější nežli s krysami, a vlezl zpátky na pryčnu. Tentokrát se rozhodl, že poslechne Patoliza, a dobrovolně se vydal hmyzu napospas – ležel, ani se nepohnul.

„Jen si cucejte, potvory! Vycucejte si mě třeba celého!“ brumlal dopáleně. „Stejně je mi to fuk, takového života žádná škoda.“¹⁰³

Neználek po události s krysou již začíná živoření vzdávat a propadá beznaději. Psychologie kapitalismem zkoušeného Neználka na čtenáře dokonale působí. V těchto pasážích knihy se dostáváme do jádra tématu celé knihy – semletí komunistů kapitalistickou společností až na její dno. Široké spektrum motivů, díky kterým je popisováno prostředí Bleshingu zapadáku, a Neználkova rezignace nad životem nám říkají, že níž už klesnout nelze. Následují již jen dva stupně ve společnosti: bezdomovectví a Ostrov hlupáků. Neználek se tedy celý odevzdal štěnicím, dal si špalek pod hlavu a pomalu usínal. Myslel při tom na Buchtíka, jak dlouho mu asi vydrží zásoby a co zrovna asi teď dělá.

Milému Buchtíkovi však zásoby jídla nevydržely déle než na čtyři dny, a tak byl donucen následovat Neználkovy stopy a také sklouznout jeskynním ledopádem do nitra Měsíce. Větry ho dovály do přímořského letoviska Los Kabanosu. Buchtík byl učenlivější než Neználek. Rychle přivykl systému peněz a naštipáním hromady dřeva si vydělal první schwindlingy, které vzápětí utratil za polévku. Velmi ho podivil fakt, že ani jeden Měsíčan neznal sůl. Buchtík si na městské pláži všimnul velkého množství povalujících se krystalů soli, což jej přimělo k vlastnímu podnikání. Najal si dvanáct dělníků a rozjel business. Každý pracující vynášel novému boháčovi dvacet schwindlingů denně a Buchtík si podle toho náležitě užíval bezstarostný život. Celá zpráva se rychle rozšířila majiteli pobřeží panu

¹⁰³ NOSOV, Nikolaj Nikolajevič. *Neználek na Měsíci*. Praha: Lidové nakladatelství, 1976, s. 244.

Drackovi, který solné mlýny ihned zabavil a cenu soli natolik snížil, že provozovat menší solné závody bylo neudržitelné. Buchtík byl potom rád, když byl zaměstnán jako vrtíkol v zábavním parku.

„Prosím vás, nemohl byste mi laskavě dát také trošku soli?“ obrátil se na Buchtíka človíček, který seděl naproti a všechno pozoroval.

Buchtík už chtěl sáhnout do kapsy, ale protože se v něm současně se závistí probudila také lakota, přeptal se:

„Hm! A co dáte vy mně?“

„Co bych vám tak dal?“ rozhodil malíček rukama. „Jestli chcete, dám vám centig.“

„Dobrá, centig sem,“ souhlasil Buchtík.

Dostal centig a přenechal malíčkově špetku soli.¹⁰⁴

V ukázce jde vidět velmi rychlá adaptace Buchtíka na kapitalistické prostředí. Okamžitě dokázal s penězi hospodařit, využívat je ve svůj prospěch na úkor druhých. Přízpůsobení se nepořádku, chaosu a sobectví je vždycky snazší než zvyknout si na řád, tolik příznačný pro snový Kvítečkov – snažil se tím autor naznačit. Poté následuje Buchtíkův prudký vzestup mezi bohaté Měsíčany. Náš malíček měl dokonce sluhy i vlastní dům. Na dělníky se začal dívat opovrhujícím kapitalistickým pohledem bezohledného boháče. Pro lepší postavení na trhu práce si dokonce nechával říkat Buchting. Přípona -ing byla typickým zakončením jmen boháčů (vzpomeňme na Skrblinga). Vidina peněz dělá z obyčejných lidí hyeny, zvláště srovnáme-li nynějšího Buchtinga s Buchtíkem z prvního dílu o Neználkovi *Neználkovy příhody*. Jenomže velmi rychlý vzestup brzy vystřídá ještě rychlejší pád na dno. Zde je velmi vhodně uplatněná myšlenka prchavosti kapitalismu, který zajistí jen krátkodobé bohatství a potom bídu, to znamená nic mezi tím. Komunismus zajistí všem lidem stejnou životní úroveň, která je poměrně vysoká. Kapitalismus je v tomto směru autorem opět kritizován. Příznačný je počet stran knihy, na kterých je Buchtíkův vzestup a pád vyprávěn. Vměstnání tohoto příběhu na pouhých šest stran vyvolává pocit ještě kratšího trvání Buchtíkovi slávy. Všechny rozsáhle popisované motivy proti kapitalismu ukazované na Neználkovi jsou v případě Buchtíka shrnuty, aby na čtenáře zapůsobily jako celek.

Děj knihy se poté ubírá k pozornosti činům pana Scouperfielda, kterého stihl podobný osud jako Buchtíka. Nakoupil všechny akcie obřích rostlin, které se po Juksově a Lumpinově útěku začaly ve velkém rozprodávat. Druhý den, kdy je chtěl pan Scouperfield prodávat za

¹⁰⁴ NOSOV, Nikolaj Nikolajevič. *Neználek na Měsíci*. Praha: Lidové nakladatelství, 1976, s. 252.

více peněz a tím vydělat, se v novinách objevil článek a nevěrohodnosti obřích rostlin a o útěku akcionářů. Pan Scouperfield tak na Hrabillonské kurze přišel o všechny peníze a ocitl se na mizině. Neměl ani na mzdy svým dělníkům. Zbývá jen dodat, že „*hrabillonská kurza*“ je tak očividnou parodií na, v očích komunisty, kapitalistickou záležitost jménem burza, neboli (v jazyce autora) vykořisťovatel peněz, kvůli kterému skončí všichni v bídě.

Neználek si našel ve zprostředkovatelně práci: byl teď psí chůvou. Staral se o psy Rolanda a Mimi, kteří patřili paní Mimóze. Třikrát denně je koupal, vodil je do psího kadeřnictví a do psí restaurace a po večeri s nimi chodil na psí stadiony sledovat různá psí utkání. Rozmařilý způsob života boháčů v negativním světle podsouvá myšlenku, že je společnost natolik nemocná, je-li nutné rozhazovat peníze za psí služby všeho druhu. Neználkovi to však mohlo být jedno. Dostával plat pět schwindlingů týdně a za stržené peníze zaplatil doktora nemocnému Kozlíkovi, který zůstal v Bleshingově zapadáku. Neználek vodil pejsky do Zapadáku, kde se v nich probouzely lovecké pudy chytáním krys. Paní Mimóza však nezvládla zahazovat se s někým, kdo má kontakty na něco tak potupného, opovrženého a odporného, jako je noclehárna. Autor však jako by jí (a všem boháčům) vyčítal: „*na dno jste je dostali vy, zpropadená buržoazie!*“ Aniž by tedy měla paní Mimóza pocit viny nemilosrdně Neználka vyhodila z pozice psí chůvy.

Po nevydařeném náboru do mamonvillského makarónového závodu pana Scouperfielda nezbylo našim osudem zkoušeným malíčkům nic jiného než spát pod mostem. Zmiňovali jsme se, že Bleshingův zapadák bylo pomyslné dno, kam může lehce sklouznout každý kapitalista. Potom tedy spaní pod mostem je zákonitě ještě níž než dno. Bezdomovectví a s tím spojené spaní pod mostem jsou tím nejvděčnějším prostředkem, jak varovat komunisty před nevyzpytatelným kapitalismem. Již zmiňovaným argumentem zůstává, zda-li se životní úroveň mužiků někde ve vzdálených končinách Sovětského svazu nerovnála bídě pod mostem. Všimněme si, že Neználek s Kozlíkem klesali na tuto pozici postupně tak, aby vystřídali živoření všech společenských stupňů mezi blahobytem v hotelu Smaragd až po mráz a neustálý strach z policie pod mostem. Doteď nám kniha poskytovala obraz postupného semílání až na dno kapitalistické společnosti. Postupně proto, abychom si jako čtenáři mohli udělat detailní obrázek o jejich strádání, abychom se mohli do jejich strastí vžít a soucítit s nimi. Realistické popisování strachu před policisty, špinavého prostředí a podivných praktik při získávání peněz působí pro čtenáře odstrašujícím dojmem.

„Hej, Bajko, Kopiste, Buráku!“ zavolal první človíček. „Koukněte se, nějaký podivín: vleze si pod most a říká, že sem nepřišel spát.“

Maličkové obklopili Neználka.

„Nějaký podezřelý ptáček!“ řekl ten, kterému říkali Bajka.

„Určitě převlečený satrapčík!“ zavrčel Kopist.

„Nejlíp ho hodit do vody,“ prohlásil Burák.

„Kamarádi, já přece nejsem policajt,“ začal je přesvědčovat Neználek. „Pustte mě, musím jít hledat Kozlíka.“

„Jakého Kozlíka?“ zeptal se podezřivě Kopist. „Nepouštějte ho, nebo to půjde píchnout satrapčíkům, že tady nocujeme.“

Neználek jim všechno vypověděl, co se jim s Kozlíkem stalo, a maličkové poznali, že mluví pravdu.

„No dobrá,“ řekl Bajka. „Stejně takhle nikam nemůžeš. Bez bot a bez klobouku tě policajti lapnou natotata. Zítra seženu nějaké to obutí a čepici a pak si jdi, ale ten tvůj Kozlík, ten tě určitě vypek.“¹⁰⁵

Všude panující nedůvěra, strach a žádná budoucnost – společní jmenovatelé celé situace v ukázce. Pravidelní nocležníci pod mostem měli největší strach z toho, že by Neználek mohl být převlečený policajt, který je ústředním nositelem kapitalistické moci. Policajti by je potom sebrali a nechali odvézt na Ostrov hlupáků. I když všichni k sobě cítí přátelství, nevěří si. Proto Burák, Bajka a Kopist varují Neználka, aby si dal pozor na Kozlíka. V Kvítečkově se měli všichni rádi, pomáhali si, byli si navzájem kamarády. Tady myslí každý jenom sám na sebe. Vyznění je opět velmi negativní, neboť je zde nepřímou vyjádřeno, že v kapitalismu neexistuje pravé přátelství. Potom si maličkové vytáhli ze skrýší v mostní konstrukci *„nějaké ubohé cáry a chystali si z nich lůžko“*.¹⁰⁶ V noci opravdu přijeli policajti, maličky elektrickými pendrekami zklidnili a naložili je do policejního vozu.

V ději nyní následuje přesun zpět do Kvítečkova. Všeználek se v den startu probudil o dvě hodiny dříve, vzrušením již nemohl dospát. Nikde však neviděl raketu, tyčící se nad domy jako obří doutník. Ihned bylo zahájeno pátrání, které odhalilo, že Neználek a Buchtík jsou nezvěstní. Všeználek pochopil sled včerejších událostí a bylo mu jasné, co se stalo. Všeználek, Petúnka s Ančovičkou, profesor Hvězdoslav, všichni inženýři, konstruktéři a montéři se dali do práce na nové raketě, která již postrádala výhodu beztlíže přinášenu

¹⁰⁵ NOSOV, Nikolaj Nikolajevič. *Neználek na Měsíci*. Praha: Lidové nakladatelství, 1976, s. 282.

¹⁰⁶ NOSOV, Nikolaj Nikolajevič. *Neználek na Měsíci*. Praha: Lidové nakladatelství, 1976, s. 283.

detěžkátořem. Líčení společného obětavého nasazení do práce, kdy nikdo nemeškal a dle svých možností pomohl, vyznívá v ostrém protikladu s měsíční zahálkou velmi angažovaně. Prerušení dějové linie v kapitalismu policejním zátahem na bezdomovce pod mostem, jako by bylo vybráno schválně. Komunismus panující v Kvítečkově je tak ještě větší úlevou a vysvobozením, jako čtenáři totiž máme špatné zkušenosti z kapitalismu ještě v živé paměti. Velmi kladně na čtenáře působí také fakt, že Všeználek, Petúnka a Ančovička začali novou raketu konstruovat proto, aby pomohli přátelům v nesnázích a ne pro vědecké objevy. Kamarádské pouto v tomto kontextu vystupuje jako velký kontrast k nedůvěře mezi společenskou spodinou v kapitalismu. Motiv silného přátelství na Zemi je velmi vhodně umístěn právě do této části knihy, neboť v předchozí kapitole je popisováno neúplné kamarádství mezi malíčky na Měsíci. Rozdílnost obou politických zřízení je tak nejlepší ukazovat na protikladech. Návrat do Kvítečkova je poté považován za idylu oproti realistickým popisům zkaženého Měsíce.

Pan Skrbling byl velmi rád, že zničil prostřednictvím novinových článků vydávaných svou redakcí akciovou společností obřích rostlin. Věděl, že zůstanou-li semena navzdýcky v raketě na měsíčním povrchu, nikdy se chudáci nevymaní z područí boháčů. Ti měli proto enormní zájem, aby se sémě komunismu ve formě semen obřích rostlin, nedostalo do kapitalistické společnosti. Pan Skrbling proto požádal všechny kosmonauty, aby střežili vesmírný prostor mezi Zemí a Měsícem a hlásili mu každé podezřelé těleso. Zanedlouho byla zaznamenána raketa směřující od Země k Měsíci.

Pan Skrbling vydal příkaz bedlivě sledovat podezřelé těleso, načež zatelefonoval vrchnímu policejnímu komisaři Trigglovi a oznámil mu, že se očekává přistání kosmické lodi s Pozemšťany na palubě. Prohlásil, že s nezvanými hosty je nutno bez milosti zatočit, protože se chystají zasít na Malé Zemi semena obřích rostlin a podněcovat chudinu k neposlušnosti vůči boháčům.¹⁰⁷

V ukázce je zobrazena obava pana Skrblinga z téměř až magické síly semen obřích rostlin, která by zajistila soběstačnost chudých lidí a následně jejich pracovní nezávislost na boháčích. Ti by bez dělníků ve svých továrnách klesli na úroveň chudáků. Byli by si všichni rovni. Ve strachu pana Skrblinga je vyjádřeno centrální dogma přeměny kapitalismu v komunismus.

¹⁰⁷ NOSOV, Nikolaj Nikolajevič. *Neználek na Měsíci*. Praha: Lidové nakladatelství, 1976, s. 298 – 299.

Kvítečkovští úspěšně doletěli na měsíční povrch a přistáli hned vedle rakety Neználka a Buchtíka. Učinili geologické objevy měsíčních nerostů a zjistili, že vedle lunitu, způsobujícího ve styku s magnetovcem stav beztlíže, existuje i antilunit, který účinky beztlíže ruší. S takovými poznatky bylo již snadné ovládnout beztlížný stav, a tak se bez problémů celá družina dostala měsíční bránou do nitra Měsíce – na Malou Zemi. Policie, jako ochránkyně kapitalismu, se na přilet kosmické lodi dostatečně připravila a začala na raketu pálit ze svých pušek. Kosmonauti z Kvítečkova přistáli a ihned se do nich pustili měsíční policajti. Pomocí detěžkátoru byl útok odražen a Všeználek do rakety svolal valné shromáždění, na kterém se dohodli na stavbě měsíčního kosmického městečka. Zabrání do pilné práce si nevšimli, že za nimi utíká spoře oděný Měsíčan. Jmenoval se Klásek. Všeználkovi a všem ostatním ukázal akcii na zisk semena obří rostliny a všechno pozemským vysvětlil. Klásek a ostatní venkovští malíci přes neustálé mýcení pravdy o obřích rostlinách neztráceli víru v lepší život, který by semena přinesla. Všeználka ale hlavně zajímalo, jestli nemá nějaké zprávy o Neználkovi a Buchtíkovi.

„Jakpak by ne!“ zvolal Klásek. „O Neználkovi jsem toho slyšel habaděj. Nejdřív říkali, že je to statečný hrdina, který přiletěl z vesmíru, dokonce i v televizi ho ukazovali. A v biografu taky. A povídali, že nám přivezl semena obřích rostlin. A že je tuze hodný a že chce, aby se nám dobře vedlo. Ale pak začali najednou povídat, že to není vůbec žádný hrdina a že není vůbec hodný a že vůbec odnikud nepřiletěl, že je to zkrátka darebák, který si celou tu povídačku o semenech vymyslel, aby oblafl chudáky a připravil je o poslední groš. A že prý ho musí dopadnout, pořádně s ním zatočit a šoupnout ho do basy.“¹⁰⁸

V ukázce Klásek Všeználkovi vylíčil, co se dalo o Neználkovi dozvědět z měsíčních médií. Cenzura, zkreslování reality a ovlivňování tisku bylo na denním pořádku a každý boháč si mohl vybrat, jakou verzi pošle chudině, aby dělala vše v jeho prospěch. Jde ale vidět, že redakci se vše do puntíku vymýtít nepovedlo – v kapitalismu zkoušeným dělníkům zbyla alespoň kapka naděje na lepší život. A naději jim boháči vzít nemohou. Masírování prostých vesnických malíčků kdejakými lžemi vyznívá velmi negativně z pozice boháčů, kteří tak zneužívají svého postavení. Kvítečkovští bedlivě poslouchali, nicméně tomu moc nerozuměli. Nedokázali si představit zášť pramenící ze společenských rozdílů. Otázkou zůstává, jestli si Nosov motiv cenzury a klamání reality tisku nevypůjčil spíše z komunistického režimu, kdy se médií strhávaly celé masy lidí.

¹⁰⁸ NOSOV, Nikolaj Nikolajevič. *Neználek na Měsíci*. Praha: Lidové nakladatelství, 1976, s. 321.

Všeználek dal Kláskovi pytel se semeny a vyzval ho, ať si pro ně chodí i ostatní. Sotva Klásek zmizel za horizontem, běžel hned zpět ke kosmonautům s policajty v zádech. Petúnka s Ančovičkou je zneškodnila speciálním detěžkátorovým paprskem se směrovanou účinností. Při popisu tohoto stroje s mířenou účinností na vyvolání stavu beztíže byl využit socialistický realismus. Klásek zatím z pozice utlačeného komunisty vylíčil, jaké zde panují poměry. Plamenně hovořil o policajtech, kteří nechrání lupiče ale jenom a pouze boháče a že se tím schovávají za všelijaké prapodivné zákony. Vylíval si také zlost na boháče, proti kterým si stejně nemůžou nic zkusit. Disponují továrnami, poli a penězi. Chudáci jsou na nich závislí. Celé shrnutí strádání komunistů v kapitalistické společnosti vyznělo velmi soucitně v případě Kláskova smutnění. Klásek vyjádřil myšlenku beznadějného vyrovnání společenských rozdílů, věděl, že mu budou semena zabavena. To dopálilo Všeználeka, který již dávno poznal, že uvažováním je Klásek jedním z nich. Jak by bylo Kvítečkovu, když by v něm žili boháči, říkal si. Kosmonauti si začínali uvědomovat zručnost společnosti na Měsíci, shodli se, že v tom vesnické chudáky nemohou nechat. Pro Klásku byl smontován detěžkátor, jako hlavní hybná síla přerodu kapitalistického Měsíce v komunistický. Detěžkátor již nedovolí policajtům šířit kapitalismus svými nevybíravými způsoby. Kláskovi tak dodali naději. Vše odstartovalo ve velkou socialistickou revoluci.

O událostech v kosmickém městečku televize refletovala v jednom kuse. Druhého dne byla do televizního studia dokonce svolaná vědecká konference, která byla živě přenášena do televizorů všude na Měsíci. Této besedy se zúčastnili také postižení policajti ze zásahu na raketu a vyprávěli do přímého přenosu, jak je neznámá síla odhazovala a znemožňovala jim práci. Ve studiu se svým referátem vystoupil také profesor fyzikálních věd Omega, který v neznámé síle odhalil tajemství beztíže. Profesorovi, očividně ne moc bohatému, svítila v očích naděje. Dal si dohromady, co může beztíže způsobit. Věděl moc dobře, že nespokojených chudých lidí – proletariátu – je podstatně víc než hrstky bohatých lidí, kteří neustále sají život chudákům – buržoazie. Omega si uvědomil, že s takovým nástrojem by mohl utlačovaný lid konečně svobodně vydechnout. Mají-li komunisté možnost zvítězit nad kapitalismem, musí toho využít a zbavit tak policajty neomezené moci. Autorovi se tuto myšlenku podařilo vhodně zasadit do děje knihy. Pro čtenáře je její vážnost umocněna tím, že naděje pro komunisty přichází právě včas: Neználek a Buchtík jsou již semleti až na kapitalistické dno. Všeobecná radost a vzrušení čtenářů začíná růst, s nadějí se objevuje gradace. Autor rovněž s takovýmto okamžikem vyčkával až na konec knihy, až se Neználek s Buchtíkem ocitli tam na společenském dně. Již viditelným šťastným koncem si autor na

svou stranu získává další velké množství čtenářů. Jenže takové řeči byly v televizi ihned zastaveny policejním inspektorem Wrigglem.

„Vážení televizní diváci, dámy a pánové! Klid prosím! Nic se nestalo. Doktor fyzikálních věd profesor Omega byl pouze zatčen za šíření nebezpečných myšlenek a podryvání autority naší neohrožené policie. Nyní se mu za mřížemi dostane veškerých možností po libosti svobodně vydechnout. Necht' je to pro vás výstražným příkladem. A mlčet, žádné řřřeči! Děkuji za pozornost!“¹⁰⁹

Nutno říci, že autor nejen v této ukázce, ale i v celé knize nenazývá skutečnosti pravými jmény. Nesetkáváme se tak se slovy, jako jsou proletariát, buržoazie či vykořisťovatel. Komunistická agitace je mezi řádky čitelná zvláštním způsobem: je skrytá (chybí jména označující realie komunistického světa), ale zároveň velmi viditelná (každý si pod situacemi představí jednoznačný agitační záměr). V ukázce je zobrazena marná snaha policie ještě zvrátit magický účinek beztíže a semen pozemských rostlin. Řečení něčeho takového v televizi mělo pro boháče a policajty již fatální rozměry. Cenzura a zamezování svobody slova jsou již v této chvíli nedostatečnými prostředky pro udržení kapitalismu. Je již známá cesta k revoluci – vítězství chudého dělnictva. Pro vhodné završení tohoto motivu dodejme, že všechny kapitalisticky laděné televizní vstupy uváděl redaktor Keckins. Autor opět uplatnil brilantní hru s jazykem. Přivádění lidí na scesti Keckinsovi určitě nemohlo činit žádný problém. Opět vhodně užitě jméno vystihující negativní vlastnosti Měsíčana.

Redaktor Keckins nyní se svým kameramanem Shottem natáčeli zprávy přímo v centru dění v Nejedlince – Kláskově vesnici. Záběry všudemožně létajících policajtů a jejich marná snaha střílet se objevovaly v radostné kompozici k záběrům vesničanů sejících obří rostliny. Faktem bylo, že vystřelil-li policajt puškou ve stavu beztíže, zpětný ráz ho podle síly zbraně odpálil různě daleko. Policajti se teď báli k raketě byt' jenom přiblížit a již nekladli odpor setí semen. Zemědělská revoluce začala také ve vesnicích Bosákov, Hladomorky, Kručínek i Bezchlebice. Obce tak pomalu přestávaly mít důvod byt' takto pojmenovány. Další události na sebe nenechali dlouho čekat.

A zanedlouho se ke kosmonautům dostavilo i několik dělníků ze Scouperfiledových makarónových závodů. Prohlásili, že se rozhodli pana Scouperfileda z továrny vyhnat a

¹⁰⁹ NOSOV, Nikolaj Nikolajevič. *Neználek na Měsíci*. Praha: Lidové nakladatelství, 1976, s. 331.

*vyrábět makaróny sami a bez pánů továrníků. K uskutečnění tohoto plánu potřebují pryč v továrně beztížný stav, jinak jim v tom policajti tvrdě zabrání.*¹¹⁰

Revoluce se připravovala také ve Scouperfieldových makarónových závodech. Dělníci chtěli svrhnout vládnoucího jednotlivce a začít připravovat makaróny společnými silami. Scouperfielda vyhnali pryč jako symbol jejich útisku a zmocnili se vedení sami. Jako spouštěč jim k tomu sloužil beztížný stav, který je prostředkem k vyvolání revoluce. Jako je policajt nositelem a udržovatelem kapitalismu, tak naopak detěžkátor je tím samým akorát pro komunismus. Autorovi však mezi řádky uniká fakt, že Scouperfield dělníkům dával práci a oni tak měli díky němu stálý příjem. Byli zde přítomní ředitelé a vedoucí továrníci, kteří rozuměli výrobě. Tato uspěchaná revoluce je opravdu jenom utopií, která nemůže mít dlouhého trvání.

*Chud'asům, kteří neměli ani na jídlo, to přišlo náramně vhod. Prohlašovali, že makaróny, špagety, nudle, fličky a kolínka jsou teď mnohem lacinější, ale i neporovnatelně lepší. A byla to, jak se potvrdilo, pravda pravdoucí: makarónové těsto připravené ve stavu beztíže lépe kynulo a bylo kypřejší, což se pochopitelně příznivě projevilo i na jakosti výrobků.*¹¹¹

Agitační myšlenka, že těstoviny vyrobené svobodnou dělnickou třídou jsou chutnější než ty stejné těstoviny připravené utlačovanými komunisty pod vedením kapitalisty, se jeví jako plytká. Celkové vyznění je jasné – jedině dělnictvo jako celek společnými silami může přinášet kladný výsledek společnosti. Samozřejmě že i těsto na přípravu makarónů kynulo ve stavu beztíže líp. Z ukázek výše již jasně vyplývá, že stav beztíže a komunismus vystupují jako synonyma. Blahodárné komunistické zřízení tedy prospívá i samotnému procesu kynutí těsta. Výrobky pod komunistickým vedením jsou tak celkově chutnější a kvalitnější než kapitalistické zmetky. Mohli jsme si všimnout zatím nejbizarnější komunistické agitace, neboť doteď jsme se socialistickým realismem setkávali aspoň v trochu logických rovinách a úvahách. Srovnávat ale komunistické těstoviny mající přidanou hodnotu ve formě lásky dělníků k práci s těmi obyčejnými kapitalistickými je plytká agitace.

Buchtík byl jako vrtikol čertova kola a jako člen Sdružení svobodných vrtikolů vyslán svými kamarády Cejnkem, Ouklejkou, Hrouzkem a Slunkou (čertova kola jsou zábavní atrakce na plážích, proto se jejich obsluhvatelé jmenují jako ryby) pro soustavu lunitu

¹¹⁰ NOSOV, Nikolaj Nikolajevič. *Neználek na Měsíci*. Praha: Lidové nakladatelství, 1976, s. 335.

¹¹¹ NOSOV, Nikolaj Nikolajevič. *Neználek na Měsíci*. Praha: Lidové nakladatelství, 1976, s. 335.

s antilunitem po vzoru dělníků Scouperfieldových závodů, o kterých se psalo v novinách. Buchtík se tak radostně setkal s kamarády z Kvítečkova. Nejdříve si poručil pořádnou dávku zelňačky a potom vymyslel plán na osvobození Neználka z Ostrova hlupáků, kam byl převezen policajty během razie při spaní pod mostem. Kosmonauti zaletěli do Los Kabanosu, kde si půjčili loď i s kapitánem a pomocí detěžkátoru lodí letěli až k ostrovu. Neználka s Kozlíkem tak Všeználek a jeho družina zachránili v posledních chvílích před tím, než se proměnili v berany. V ovce a berany se malíčkové měnili kvůli tomu, že po nějakém čase stráveném na ostrově dočista otupěli z jednostranné činnosti. Boháči pak berany využívají na vlnu a mají tak aspoň z takto proměněných bezdomovců nějaký zisk. Na naprosto bezvýznamném motivu zpracování ovčí vlny boháči je uplatněn socialistický realismus, který odkrývá priority boháčů. Těmto lidem víc záleží na penězích stržených z prodeje vlny než na zachování lidského života. Autor v knize nachází nové a nové příležitosti, jak shodit nelidskou osobnost boháčů.

Následující kapitola knihy je příznačně nazvaná: Čas velkých změn. Dělníci si ve všech továrnách zařídili rovnost prostřednictvím detěžkátorů, v mnohých závodech se jim podařilo vykořisťovatele vyhnat i bez lunitu. Následuje brilantní líčení radosti dělníků a zvýšení úrovně obyvatelstva. Všechno se utopicky povedlo. Samozřejmě že se hned zvedly platy dělníků, rostla poptávka, klesly ceny,...Autor s použitím těch nejhonosnějších přívlastků vychvaluje dělnickou třídu, která vládne nad všemi provozy. Nynější stav v opozici s bývalým režimem nemá srovnání. Zvláště tehdy, když se dělnictvu podařilo vymýtit nezaměstnanost. Komunismus vyhrál nad měsíčním kapitalismem.

Pozornost se opět obrací ke Scouperfieldovi. Po převratu nevěděl, co si počít. Nezbylo mu nic jiného než začít pracovat ve svých bývalých makarónových závodech jako obyčejný dělník. Práce se mu velmi zalíbila. Scouperfield byl velmi činorodý, vymýšlel různé zlepšováčky, mohl si s kýmkoliv popovídat.

Práce se Scouperfieldovi zalíbila, tím spíš, že měl kolem sebe pořád človíčky, si kterými mohl popovídat, zažertovat nebo se poradit o nějakém novém zlepšováčku.“¹¹²

„Jak je ten svět krásný!“ říkával Scouperfield okouzleně. „A ta příroda! A? Dřív jsem z toho neměl nic. V jednom kuse jsem vymýšlel, jak co nejvíc vydělat, a na nic ostatního mi

¹¹² NOSOV, Nikolaj Nikolajevič. *Neználek na Měsíci*. Praha: Lidové nakladatelství, 1976, s. 359.

nezbyl čas, aby to čert vzal! Zato teď už vím, že největší vzácnost nejsou peníze, ale všechna tahle krása kolem. A? Říkal jste něco? Nějak jsem nerozuměl. ¹¹³

Tyto dvě ukázky nám podávají důkaz o napraveném Scouperfieldovi. Z kapitalistického zloducha, který přemýšlel jen o penězích, kde ušetřit a na kom je vydělat, se rázem stal prvotřídní dělník s radostným nasazením do práce. Celé toto Scouperfieldovo prozření je tak jakýmsi manifestem zastřešujícího tématu knihy: shodit kapitalismus a vychválit komunismus. Je to tak, neboť Scouperfield nyní poznal, co ho naplňuje, a dokonce lituje bezohlednosti a hlouposti, se kterou v kapitalismu žil. Komunismus a s tím i dělnická pozice umožňující přispět vlastníma rukama k dílu ho uspokojila. Scouperfield se nám tak ukazuje jako jedna z nejdůležitějších výchovně-agitačních postav. Na jeho osobě vidíme radost ze života, jakou mu přinesl přechod kapitalismu v komunismus. Vyplývá z toho tedy myšlenka podsunutá autorem: vy všichni boháči, zkuste raději nemyslet na peníze a zkuste přispět rukou k dílu na společném světě! Mezi dělníky vám bude líp, budete si rovni! Scouperfield se stal opravdu symbolem nápravy a vítězství zdravého rozumu. Ovšem ve skutečnosti by to tak sotva bylo. Čím je socialistický realismus uplatněný v knize silnějšího rázu, snažící se na svou stranu strhnout více a více lidí, tím vyznívá hloupěji a méně uvěřitelně. Otázkou zůstává, který boháč by po týdnu dřiny u pařáku makarónů mluvil jako Scouperfield. Všimněme si rovněž dalšího nepatrného znaku, který je dokladem toho, že autor již vzal Scouperfielda na milost a přijal ho mezi svou vrstvu dělníků. V této kapitole i v této ukázce již nevystupuje před Scouperfieldovým jménem titul pan, který nabýval posměšnou konotaci. Nyní hovoříme o Scouperfieldovi, což je už neutrální oslovení, hodné jeho osobě jakožto dělníka.

Někteří boháči se však nezachovali čestně jako Scouperfield. Dělníci totiž bývalým boháčům nakázali, aby odevzdali do společného vlastnictví nejen továrny, ale i peníze. Ty teď patřily všem stejně. Měli se za ně stavět muzea, divadla, galerie či stadiony.

„Poslyšte, pane Skrbling, my tady na vás pracujeme, připravujeme vám všelijaká jídla, a vy pro nás neděláte nic. Nepracujete a jenom jíte.“

„No dovolte, copak vám za to neplatím?“ namítl pan Skrbling.

„To ano, ale kde berete peníze, když nepracujete? Nejspíš jste neodevzdal všechno, co jste nakradl.“

„Pan Skrbling se samo sebou nepřiznal, že polovinu peněz zatajil, a drze zalhal:

¹¹³ NOSOV, Nikolaj Nikolajevič. *Neználek na Měsíci*. Praha: Lidové nakladatelství, 1976, s. 361.

„Co vás nemá, odevzдал jsem všechno do posledního centigu, zůstalo mi jen pár schwindlingů: Ale teď jsem projedl i ty, a tak si najdu práci.“¹¹⁴

Skrbling do společné pokladny dělníkům vložil jen polovinu svého jmění a s druhou chtěl hospodařit tak, aby nemusel chodit do práce. Nový měsíční režim ho však nechtěl vykrmovat, když on se nesnaží přispět svou pomocí společnému dílu. Je zde vyjádřena myšlenka, že klást odpor nemá žádnou cenu. Stejně se nakonec každý kapitalista po tak zdařilé socialistické revoluci bude muset přidat k dělnické třídě. Je jen otázkou, kam až to nechají zajít, než je napadne spásná myšlenka připojit se k dělníkům a vzít komunismus na vědomí. Následuje nejvíce naturalistická pasáž knihy – popis Skrblingova živoření. Všude se válející odpadky vábící mračna much, po zemi válející rozbitý nábytek na zátop a nehorázný zápach nám dávají obraz o posledním přetrvávajícím kapitalistovi. Vypravěčem je pořád okatě vyzýván k čestnému životu prací. Autor opravdu až zhoubně zobrazil konec zatvrzelého kapitalisty, který celý život vykořisťoval chudáky. Vytvořil tak pro malé komunisty dokonalý odstrašující příklad.

Skrblinga zastihla nečekaná návštěva – to Lumpino zvonil. Chtěl vědět, jestli Skrbling neví o Weshovi a Juksovi, neboť tenkrát když svázali Scouperfileda ke stromu a za jeho osvobození žádali výkupné, Wesh a Juks pláchli Lumpinovi se všemi penězi. Z Lumpina a Skrblinga se stali dobří přátelé, začali žít spolu. Jejich největší zálibou bylo vysedávat u televize a nahlas nadávat svým úhlavním nepřítelům, kteří zajistili pád všem kapitalistům. Takto na společenské dno klesli dva kapitalističtí boháči. Vyprávění je protkáno velkým despektem vůči těmto dvěma nenapravitelným malíčkům. Představí-li si agitací ovlivnění čtenáři skutečnost, že boháči byli ti, kdo nepřímou posílali komunisty na společenské dno, vyznívá společenský pád Lumpina a Skrblinga jako šťastný konec pohádek.

Neználek začal na sobě pociťovat slabost. Byl ihned řádně vyšetřen doktorem Pilulkinem a ten rozpoznal, že ochořel vzácnou nemocí: Neználek je již dlouho bez rodné země a stesk se ho zmocnil. Na druhý den byl naplánován start. Pozdě v noci se však celé kosmické městečko probudilo do velké katastrofy: Lumpino se Skrblingem zničili raketu pomocí dynamitu. Tento poslední symbolický pokus o vítězství kapitalismu nad komunismem zůstal jenom pokusem. Ančovičku s Petúnkou totiž napadlo cestovat k měsíčnímu povrchu pouze ve skafandrech s využitím detěžkátoru, což nebyl žádný problém. Na krustu obalující měsíc vstoupili naši kosmonauti též ledovou jeskyní jako už mnohokrát. Neználekova nemoc

¹¹⁴ NOSOV, Nikolaj Nikolajevič. *Neználek na Měsíci*. Praha: Lidové nakladatelství, 1976, s. 361.

se pořád víc a víc zhoršovala. Tlačeni časem a strachem o Neználka Všeználek s Petúnkou a Ančovičkou zkontrolovali raketu a odstartovali směr Země. S políbením zemského povrchu se Neználkova nemoc vytratila tak rychle, jako přišla. Hned byl lačný dalších dobrodružství.

4.4 Neználek v Kamenném městě a Neználekův ostrov

Autorem těchto pokračování o Neználkovi je vnuk spisovatele Nikolaje Nosova Igor Nosov, který tyto pohádkové příběhy napsal v roce 2005. *Neználek v Kamenném městě* byl do češtiny přeložen roku 2010 a *Neználekův ostrov* v roce 2016. Autorkou ilustrací na motivy původního stylu Jaromíra Zápala je Marcela Walterová.¹¹⁵

Neználek v Kamenném městě pojednává o dobrodružné cestě malíčků z Kvítečkova na vorech po proudu Okurkové řeky až do neznámých končin, uprostřed kterých se najednou objeví Kamenné město. Malíčkové jsou krásou Kamenného města okouzleni. Obdivují město přísně vystavěné podle geometrických tvarů, ve kterém je jediným stavebním materiálem ocel, sklo a železobeton. Človíkové se nechávají vést průvodci po pamětihodnostech města a každý obdivuje svůj okruh zájmu. Po nějaké době se začne malíčkům stýskat po krásné kvítečkovské přírodě, neboť v Kamenném městě postaveném na asfaltu neprorůstá na zemský povrch ani jedno stéblo trávy. Malíčci a malenky z Kvítečkova proto v Kamenném městě zorganizují květinovou revoluci, kdy město osází nejrůznějšími rostlinkami. Teprve po splnění tohoto úkolu se mohou malíčkové vydat domů do Kvítečkova.¹¹⁶

Kniha je svou kompozicí velice podobná Neználkovi ve Slunečním městě. V obou pohádkách malíčkové cestují do neznámých končin, kde objeví město, které se odlišuje od Kvítečkova. Nejdříve ho prozkoumají a poté navrhnou řešení, jak jej zdokonalit. V Neználkovi v Kamenném městě však přirozeně vzhledem k době vydání knihy chybí prvky socialistického realismu. Pozoruhodnou záležitostí knihy jsou všudypřítomné odkazy na předcházející pohádkové knížky o Neználkovi Nikolaje Nosova. Pouť do Kamenného města je dokonce přirovnávána ke strastiplné cestě do Slunečního města, umocněná tím, že do Kamenného města cestuje na voru s Neználkem také Knoflenka a Strakáček, jak tomu bylo v autě směřujícím do Slunečního města. Připomenutí jsou také malíčkové z Dračina a malenky z města Zelení, se kterými jsme se setkali v první Nosovově knížce o Neználkovi – *Neználkovy příhody*.¹¹⁷

Neználekův ostrov svou kompozicí připomíná *Neználkovy příhody* Nikolaje Nosova. V několika kapitolách se setkáváme se všemi nám již známými malíčky a zažíváme s nimi dobrodružství plynoucí z Neználkova nezbedného chování. Hrdina knihy si usmyslí jednou postavit sodovkové auto, poté chytat pulce a vycvičit si z nich žáby a potom objevit pustý

¹¹⁵ NOSOV, Igor' Petrovič. *Neználek v Kamenném městě*. Praha: Knižní klub, 2010.

¹¹⁶ Tamtéž

¹¹⁷ Tamtéž

ostrov. Všechny Neznákovy plány však za chvíli skončí kvůli jeho zbrklosti, vychloubačství a hlouposti. Jeho povaha a odvážné kousky tak v protikladu k Všeznákově, Pilulkinově a Okulárkově chytrosti a přízemnosti působí pro malé čtenáře velmi vtipně. Z hlediska socialistického realismu ani v tomto díle Neználka nespátřujeme námi vyhledávané rysy tohoto uměleckého směru. I v této knize se setkáváme s častými odkazy na předchozí díly o Neznákově, které dodávají knize na autentičnosti a dávají tak čtenáři povědomí o Neznákově jako o ucelené soustavě příběhů.¹¹⁸

¹¹⁸ NOSOV, Igor' Petrovič. *Neznákovův ostrov*. Praha: Knižní klub, 2016.

Závěr

Ruská literatura pro děti a mládež představuje širokou paletu nejrůznějších žánrových variant, je výslednicí stylů mnoha autorů a dokladem bohaté historie ruské literatury. Jen malé množství ruských knih pro dětské čtenáře je vydáváno v České republice po roce 1989. Trilogie o Neznámkovi je na českém knižním trhu zachovaná v původních překladech a hojně vydávaná nadále i přesto, že Nikolaj Nosov vložil mezi řádky autorského příběhu znaky socialistického realismu. Právě prvky tohoto uměleckého směru práce ve velkém množství interpretací odhalovala.

Hlavním předmětem bakalářské práce bylo podrobovat vybraná díla Nikolaje Nosova analýze se zaměřením na vyhledávání a interpretaci znaků socialistického realismu. Pro vědecké zkoumání jsme si vybrali Nosovovu trilogii o Neznámkovi, která je v českém prostředí nejznámější autorovou knihou. Interpretace uplatněného socialistického realismu na základě citovaných ukávek z knih jsme prováděli postupně na všech třech dílech vyprávějících o Neznámkovi a jeho přátelích.

V první knížce (*Neznámkovy příhody*) se s tímto uměleckým směrem setkáváme jen zřídka, a tak nám socialistický realismus nijak nekalí pohádkovou atmosféru příběhu. V *Neznámkových příhodách* je uplatněn v rámci ojedinělých slov a hlavně v nadšení hlavních postav pro kolektivizaci a automatizaci. Ve druhém díle *Neznámkových dobrodružství (Neználek ve Slunečním městě)* se již setkáváme s významným uplatněním socialistického realismu. Rozsáhlé popisy technických vymožeností kombajnu jsou vystřídány líčením nadčasových továren a ochromením města přílivem kapitalistů. Všechny užitý socialistický realismus dává dílu jednotnou linku směřující ke komunistické propagandě. *Neználek na Měsíci*, třetí díl Nosovovy trilogie, je na užití socialistického realismu postaven nejvíce. Téma knihy je prosté: Neználek je kapitalistickou společností panující na Měsíci semlet až na její dno. Právě na Neznámkově vzestupu a pádu napříč společenskými třídami jsou očima komunisty ukazována negativa kapitalismu. Autorovou kritikou jsou v knize podrobovány buržoazie, svobodné podnikání i bezdomovectví. Nejvýznamněji se socialistický realismus uplatňuje na konci knihy, kdy je socialistickou revolucí na Měsíci nastolen komunismus.

Pravdou zůstává, že Nikolaj Nosov, jakožto sovětský autor, podléhal psaní v duchu socialistického realismu, který byl ve své době považován za závaznou formu umění. Dětská čtenáři, kteří nerozpoznají evidentní komunistickou agitaci vyvstávající mezi řádky knih,

přijímají pouze pohádkovost a krásu autorova vyprávěčského talentu. Tyto faktory byly možná tím, co nám neználkovské příběhy uchovalo do dnešních dnů. Nyní se pokusíme autorovu tendenčnost shrnout do jedné věty: Autor v rámci potřeby potlačil negativa jednoho politického systému a o to více vyzdvihnul negativa toho druhého.

V průběhu práce na praktické části jsme uvážili za vhodné zmínit se v samotném závěru o autorově vnukovi Igoru Nosovovi. Jedná se o pokračovatele literárního odkazu svého dědečka. Velmi věrně zpracovává neználkovskou látku v dalších několika knihách, které však již ztrácejí na původní živosti vyprávění. Socialistický realismus nebyl v těchto knihách (*Neználek v Kamenném městě* a *Neználkův ostrov*) s ohledem na dobu, kdy byly vydány, uplatněn.

Cíl práce byl naplněn tak, jak byl stanoven: Najít a identifikovat znaky socialistického realismu a demonstrovat jej na jednotlivých ukázkách. Výňatky z knížek poté byly interpretovány s cílem poukázat na to, jak se použití tohoto literárního žánru dá vyložit, chápat. V analýzách jednotlivých knih trilogie o Neználkovi byly znaky socialistického realismu explicitně rozebírány tak, aby nám dohromady jako celek poskytly odhalení hlavního tématu knih. Na 53 ukázkách bylo určeno, že socialistický realismus byl v těchto knihách používán jako významný postup.

Domníváme se, že práce může být užitečným vhledem do problematiky sovětské literatury pro děti a mládež, neboť pojednává o v českém prostředí velmi málo zpracovávaném autorovi.

Seznam použité literatury

Primární literatura:

NOSOV, Nikolaj Nikolajevič. *Neznámkovy příhody*. Překlad Marie Šťastná. 7. vyd., (v Lid. nakl. 5. vyd.). Praha: Lidové nakladatelství, 1977. 198 s. ISBN nevedeno.

NOSOV, Nikolaj Nikolajevič. *Neználek ve Slunečném městě*. Překlad Milan Korejs. 3. vyd., ve Světě sovětů 2. vyd. Praha: Svět sovětů, 1968. 290 s. ISBN nevedeno.

NOSOV, Nikolaj Nikolajevič. *Neználek na Měsíci*. Překlad Marie Šťastná. 2. vyd. Praha: Lidové nakladatelství, 1976. 380 s. ISBN nevedeno.

NOSOV, Igor' Petrovič. *Neználek v Kamenném městě*. Vyd. 1. Praha: Knižní klub, 2010. 124 s. ISBN 978-80-242-2871-6.

NOSOV, Igor' Petrovič. *Neznámkův ostrov*. Překlad Libor Dvořák. Vydání první. Praha: Knižní klub, 2016. 92 stran. ISBN 978-80-242-5443-2.

Sekundární literatura:

240. *Иллюстрированный Незнайка (обзор источников) + Евгений Онегин*, 2020, [online]. Лаборатория фантастики. [cit. 2022-03-07]. Dostupné z: <https://fantlab.ru/blogarticle66940>

241. *Иллюстрированный Незнайка: Поиски образа первыми иллюстраторами (1950-е гг)*, 2020 [online]. Лаборатория фантастики. [cit. 2022-03-07]. Dostupné z: <https://fantlab.ru/blogarticle66972>

BOREV, Jurij Borisovič. *Základní estetické kategorie*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1963. 516 s. ISBN nevedeno.

BURTOVAJA, Natalja, 2012. *Взглянуть на мир глазами ребенка. О творчестве Н.Н.Носова* [online]. Сестрѣнка. [Cit. 2022-03-07]. Dostupné z: <https://www.sestrenka.ru/s800>

DOROVSKÝ, Ivan, ed. et al. *Slovník autorů literatury pro děti a mládež. I., Zahraniční spisovatelé*. 1. vyd. Praha: Libri, 2007. 847 s. ISBN 978-80-7277-314-5.

GOR'KIJ, Maksim a HOLEŠOVSKÝ, František, ed. *O dětské literatuře*. Překlad František Holešovský. 2., přeprac. vyd. Praha: Albatros, 1974. 183 s. ISBN nevedeno.

HOLEJŠOVSKÁ-GENČIOVÁ, Miroslava. *Výbor z ruské a sovětské literatury pro děti a mládež*. 1. vyd. Praha: SPN, 1980. 334 s. ISBN nevedeno.

HOLEŠOVSKÝ, František a STEHLÍKOVÁ, Blanka. *Čeští ilustrátoři v současné knize pro děti a mládež*. 1. vyd. Praha: Albatros, 1989. 455 s. ISBN neuvedeno.

HRALA, Milan, ed. *Slovník spisovatelů. Sovětský svaz: literatura ruská, ukrajinská a běloruská, literatury sovětského Pobaltí, literatury Sovětského východu*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1977. 2 sv. ISBN neuvedeno.

JANOUSEK, Pavel et al. *Přehledné dějiny české literatury 1945-1989*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2012. 487 s. Literární řada. ISBN 978-80-200-2057-4.

KAUTMAN, František. *K typologii literární kritiky a literární vědy*. Praha: Primus, 1996. 189 s. ISBN 80-85625-35-0.

KUDRJAVCEVA MALENOVÁ, Eva. *Neználek Nikolaje Nosova - český fenomén ve střeoevropském kontextu* (Nicholas Nosov / a Cyeck phenomenon in the Central European context). In *Střední evropa včera a dnes: proměny koncepcí II (jazyk-literatura-kultura-politika-filozofie)*. Brno: Střeoevropské centrum slovanských studií, Jan Sojnek - Galium, 2018. p. 147-153.

Labyrint revue: časopis pro literaturu, výtvarné umění, hudbu, film a podnikání v kultuře. Praha: Primus, 2004, 2004(15-16). s. 246. ISSN 1210-6887. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid:d3850577-b301-4e2f-77b97bef9aa0>

METČENKO, Aleksej Ivanovič a Sergej Mitrofanovič PETROV, ed. *Istorija ruskoj sovětskoj literatury: 40-70 gody*. Moskva: Prosveščenije, 1980, 494 s. ISBN neuvedeno.

MOCNÁ, Dagmar a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2004. 699 s. ISBN 80-7185-669-X.

MOJŽÍŠOVÁ, Radka. *Socialistický realismus v československém filmu 50. let 20. století* [online]. Vysoká škola ekonomická v Praze, 2013 [cit. 2022-10-30].

NEWTON, K. M. *Jak interpretovat text: kritický úvod do teorie a praxe literární interpretace*. V Olomouci: Periplum, 2008. 263 s. ISBN 978-80-86624-47-1.

NOSOV, Igor' Petrovič, 2018. *Detskaya literatura bez poučitelnoštib vse ravno čhto rot bezzubyy*. [online]. Revizor.ru. [Cit. 02. 11. 2022]. Dostupné z: Игорь Носов: "Детская литература без поучительности – все равно что рот беззубый!" - Интервью - Литература - РЕВИЗОР.РУ (rewizor.ru)

NOSOV, Nikolaj Nikolajevič. *Neználek na Měsíci*. Překlad Milan Korejs. 1. vyd. Praha: Svět sovětů, 1968. 222 s. ISBN neuvedeno.

Štěpnice: kritická revue tvorby pro děti a mládež. Praha: Práce, 12.1949, 3(4). s. 97. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:272349f0-ffbf-11e7-9854-5ef3fc9ae867>

VÁCLAVEK, Bedřich, VESELÝ, Jan, ed. a VLAŠÍN, Štěpán, ed. *Ruská revoluce a literatura*. 1. vyd. Praha: Lidové nakladatelství, 1980. 366 s. ISBN neuvedeno.

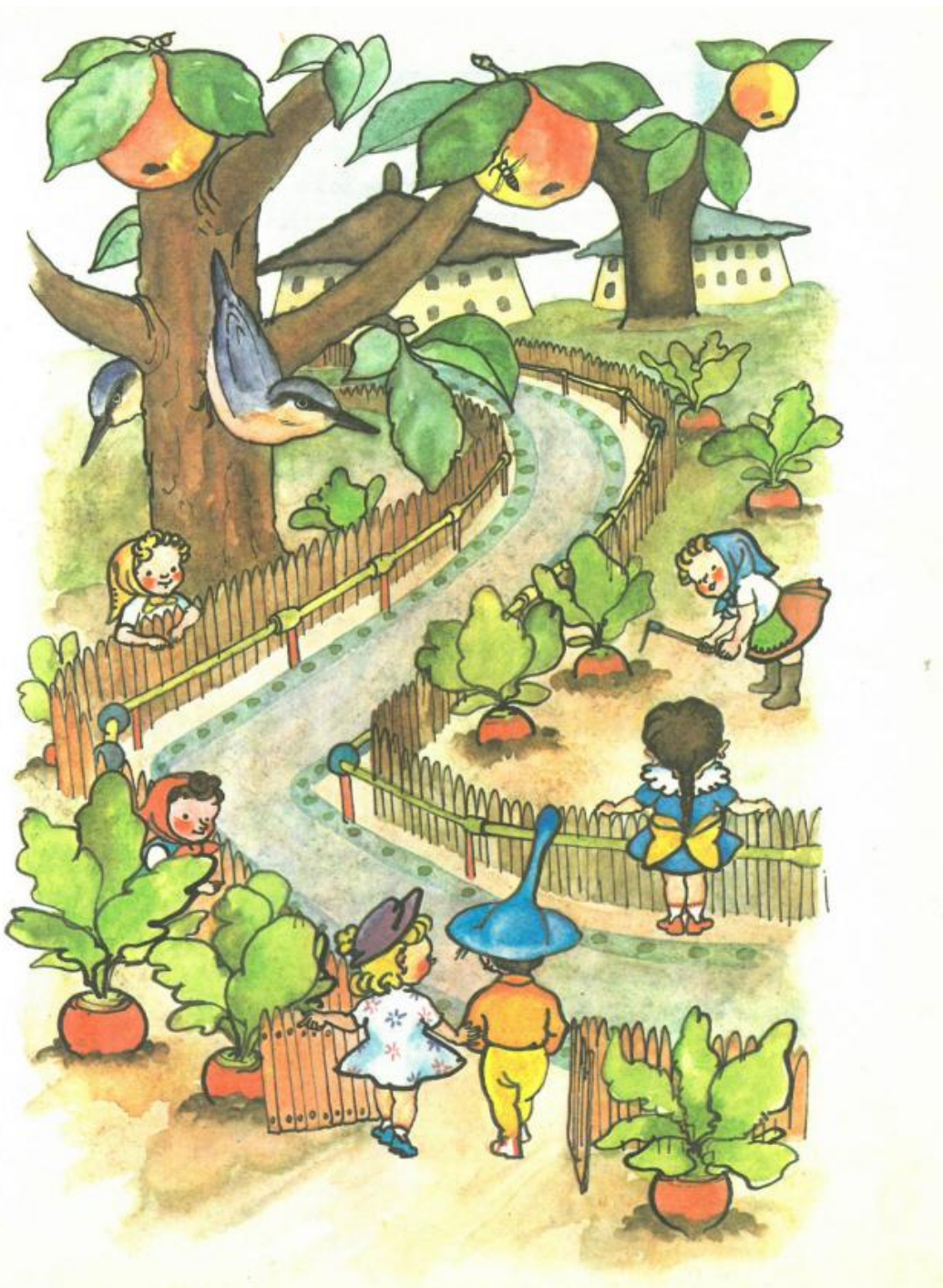
VITMAN, A. M. a L. G. OS'KINA, ed. *Sovetskije detskije pisateli: biobibliografičeskij slovar' (1917-1957)*. Moskva: Gosudarstvennoje izdatel'stvo detskoj literatury ministerstva prosvěščenija RSFSR, 1961, 429 s. ISBN nevedeno.

Zlatý máj: kritická revue umělecké tvorby pro mládež. Praha: Svaz Československých spisovatelů, 11. 1976, 20(9). s. 647. ISSN 0044-4871. Dostupné také z: <http://ndk.cz/uuid/uuid:c304eac0-4f41-11eb-b26f-005056822549>

Přílohy

Příloha č. 1

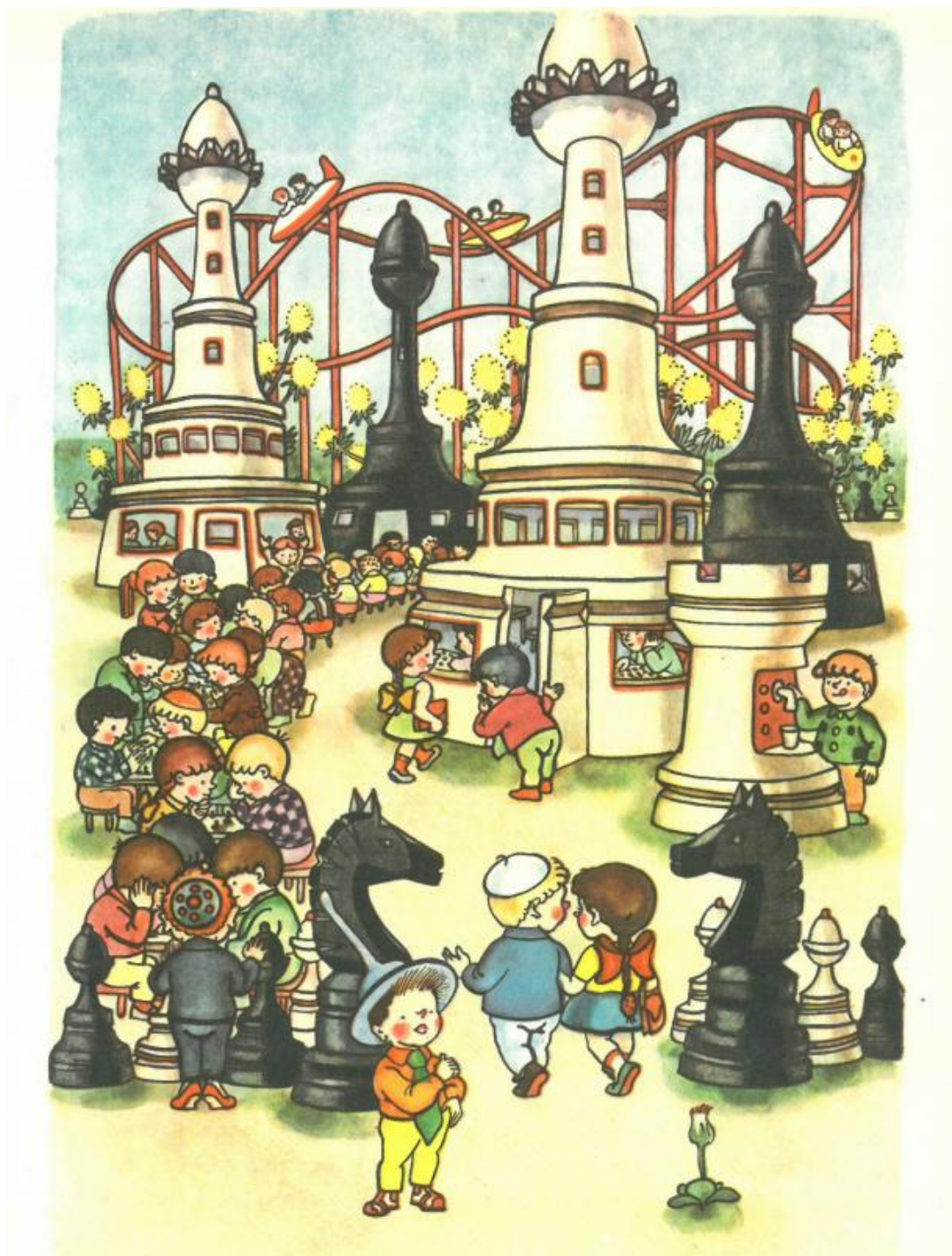
Ilustrace v knize *Neznámkovy příhody* znázorňující Zápalův smysl pro postihnutí atmosféry díla: neostře hrany, plynulé přecházení barev a technika akvarelu navazuje pocit Neznámkovy nevinnosti.¹¹⁹

¹¹⁹ NOSOV, Nikolaj Nikolajevič. *Neznámkovy příhody*. Praha: Lidové nakladatelství, 1977, s. 93.

Příloha č. 2

Ilustrace Jaromíra Zápala z druhého dílu Nosovovy trilogie *Neználek ve Slunečním městě*: Neználek, Knoflenka a Strakáček na návštěvě Slunečního parku. Na Zápalově drobnokresbě vedené pevnou geometrií hran vidíme zobrazovanou vysokou úroveň města.¹²⁰

¹²⁰ NOSOV, Nikolaj Nikolajevič. *Neználek ve Slunečním městě*. Praha: Svět sovětů, 1968, s. 197.

Příloha č. 3

Ilustrace z knihy *Neználek na Měsíci* od Jaromíra Zápala. Temnými barvami navozujícími tajemnou atmosféru podaný obraz zátahu policajtů na bezdomovce spící pod mostem. Absence rostlin, barev či úsměvu navozuje pocit hrůznosti z kapitalismu.¹²¹

¹²¹ NOSOV, Nikolaj Nikolajevič. *Neználek na Měsíci*. Praha: Lidové nakladatelství, 1976, s. 285.

Příloha č. 4

Ilustrace pocházející z prvního vydání *Neználka na měsíci* nakladatelstvím Svět sovětů roku 1968. Jaroslav Malák s nadsázkou vykreslil Neználka ve službách paní Mimózy, kdy musel venčit její psy Rolanda a Mimi. Humorné ilustrace působí dynamickým dojmem.¹²²

¹²² NOSOV, Nikolaj Nikolajevič. *Neználek na Měsíci*. Praha: Svět sovětů, 1968, s. 161.

Příloha č. 5

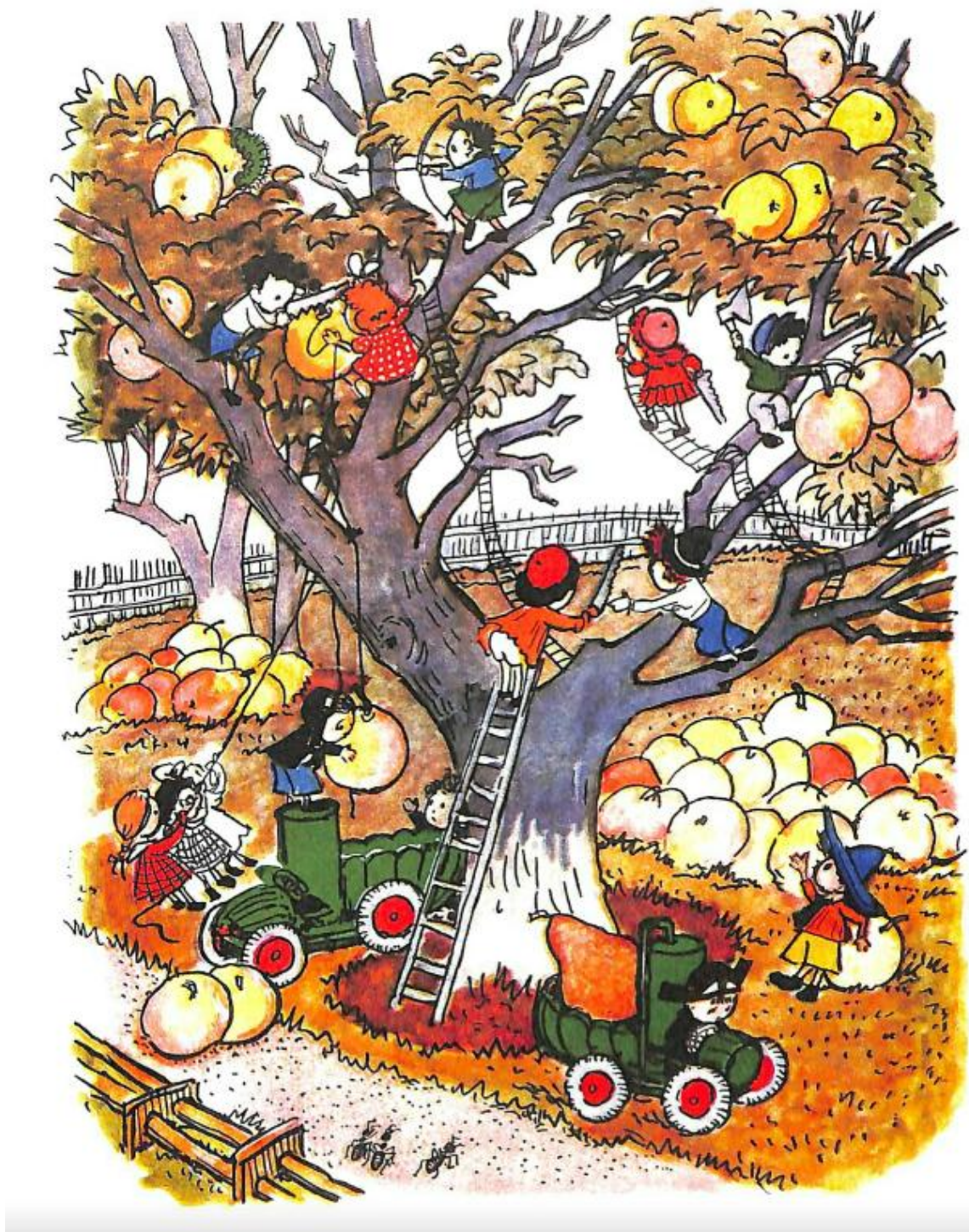
Ilustrace Marcely Walterové z knížky *Neználek v Kamenném městě* od Igora Nosova. Walterová se pokusila napodobit styl Jaromíra Zápala. Ilustrace zachycuje Neználka, Knoflenku a Strakáčka, jak cestují do Kamenného města (paralela s putováním těchto tří kamarádů do Slunečního města).¹²³

¹²³ NOSOV, Igor' Petrovič. *Neználek v Kamenném městě*. Praha: Knižní klub, 2010, s. 17.

Пříloha č. 6

Ilustrace sovětského umělce Alekseje Lapteva z první knihy trilogie o Neznámkovi. Laptev na ní zachytil nadšení z kolektivní sklizně jablek.¹²⁴

¹²⁴ 240. *Иллюстрированный Незнайка (обзор источников) + Евгений Онегин*, 2020. Лаборатория фантастики.

Пříloha č. 7

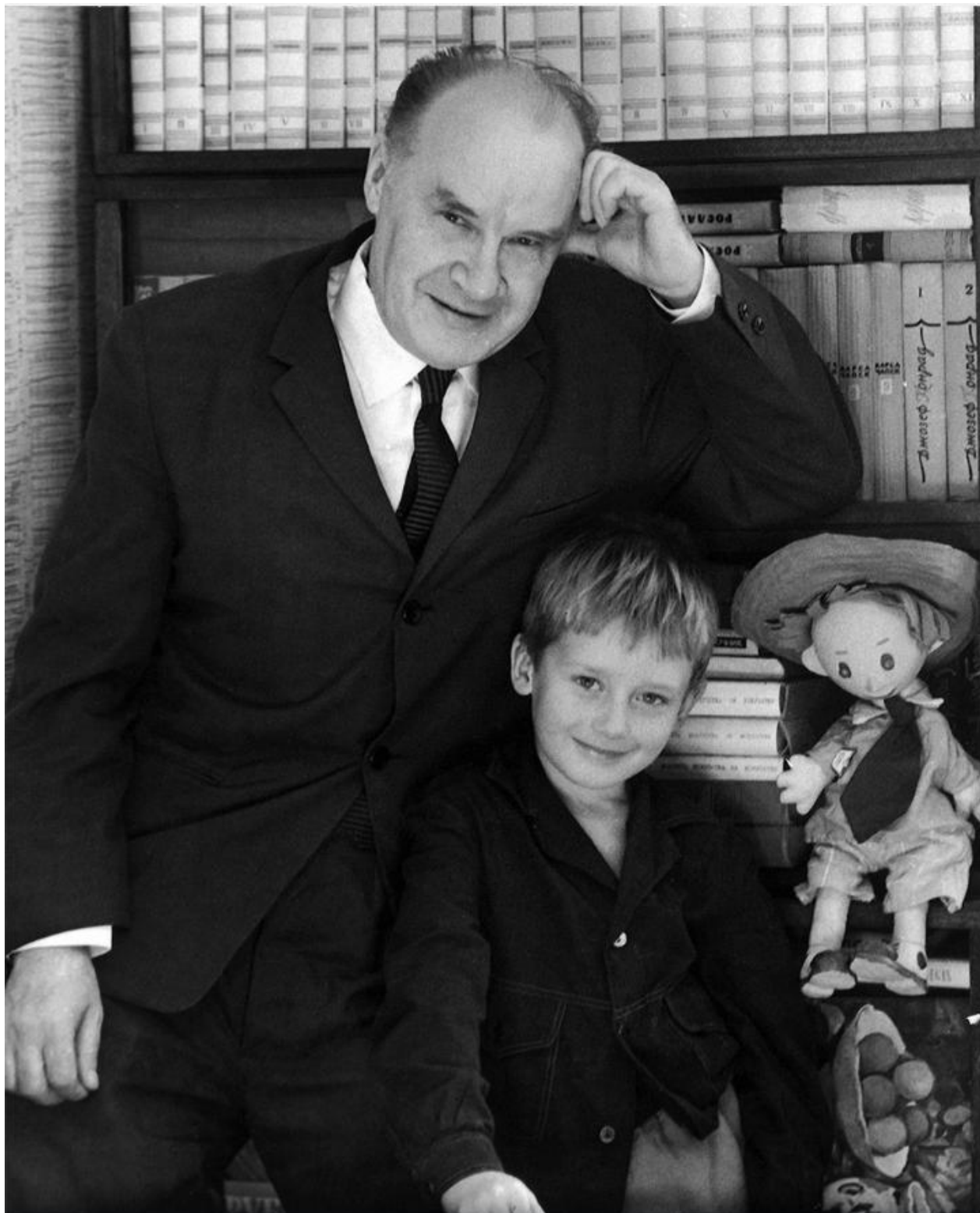
Titulní strana souborného vydání prvního a druhého dílu trilogie o Neznámkovi s ilustrací od Borise A. Anikina.¹²⁵

¹²⁵ 241. Иллюстрированный Незнайка: Поиски образа первыми иллюстраторами (1950-е гг), 2020. Лаборатория фантастики.

Příloha č. 8

Fotografie Nikolaje Nosova s jeho vnukem Igorem.¹²⁶

¹²⁶ NOSOV, Igor' Petrovič, 2018. *Detskaya literatura bez pouchitelnostib vse ravno chto rot bezzubyi*. Revizor.ru.